

У 214412 (13)

138
5 (B)

+

+

॥ श्रीगुरुभ्योनमः ॥ ॥ श्रीगुरुचरणभ्यां नमः ॥ ॥ श्रीविठ्ठलं सकरुणार्णवमाश्रुतोषं दीनेष्टपोषमघसंहतिसिंधु
शोषम् ॥ श्रीरुक्मिणीमतिमुषं पुरुषं परंतं वंदे दुरंतचरितं हृदिसंचरंतं ॥ १ ॥ वंदे प्रतिघ्नंतमघानिशंकरं धत्तां समेम
र्ध्नि दिवानिशंकरम् ॥ शिवां च विघ्नेशमशोपितामहं सरस्वतीमाश्रमर्जपितामहं ॥ २ ॥ श्रीलक्ष्मीगण्डं सहस्रत्रिर
संप्रद्यन्ममीशं कृषिं श्रीसूर्यविधिनामविदुरक्विष्णवाय सुतान्पणमरवं ॥ इन्द्रायानुविबुधानुगुह्यजननीं त
तं त्वनंतानिधनं त्वार्यान्वितनोमि माधवमुरवानुधर्माब्धिसारं मरवं ॥ ३ ॥ दृष्ट्वा पूर्वनिबन्धानिर्णयसिंधुं क्रमे
ण सिद्धार्थान् ॥ प्रायेण मूर्खवचनान्युज्झित्य लिखामि बालबोधाय ॥ ४ ॥ ॥ तत्र कालः षड्विधः ॥ ॥ वत्सर
अयनं च त्रयोमसः ॥ पक्षो दिवस इति ॥ वत्सरः पंचधा चांद्रः सौरः सावर्तौ नाक्षत्रौ बार्हस्पत्य इति ॥ शुक्लप्र
तिपदादिदर्शातिथ्ये त्रादिसंज्ञैर्द्वादशभिर्मसैश्चतुःपंचदशाधिकतृत्तत्रयदिनैः सति मलमासे त्रयोद

शुक्रिर्मासेश्वं द्रोचत्सरः॥ चंद्रस्यैव प्रतयो विभवः शुक्रुद स्यादयः षष्ठिसंज्ञा॥ मेषादिषु द्वादशराशिषु रविमुक्तेषु
षं च षष्ठ्यधिकशतत्रयदिनैः सौरवत्सरसंपद्यंते॥ विष्णुत्तरशतत्रयदिनैः सावनः वक्ष्यमाणे द्वादशिनोक्षत्र
मासेनाक्षत्रो वत्सरः सचचतुर्वेदात्यधिकशतत्रयदिनैः स्यात्॥ मेषाद्यानूप्रथमरात्रौ बृहस्पतिना नुक्ते वा
हेस्यत्य॥ सच एकषष्ठ्यधिकशतत्रयसंख्यादिनैर्भवति॥ कर्मादौ संकल्प्ये चंद्रवत्सर एव स्मर्तव्यो नान्यः
॥ अयनो द्विविधं॥ दक्षिणायुत्तरंच॥ सूर्यस्य कर्कसंक्रांतिमारम्य षट् राशिभोगानदक्षिणं॥ मकरसंक्रांति
मारम्य षट् राशिभोगेनोत्तरायणं॥ ऋतुर्द्विविधः॥ संस्थंश्चांद्रश्च॥ मीनारं नौ मेषारं नौ वा॥ सूर्यस्य राशि
द्वयभोगात्संकोचसंज्ञादिषट्संज्ञकः॥ सौरः ऋतुः॥ चैत्रमारम्य मासद्वयात्संकोचसंज्ञादिषट्संज्ञकश्चां
द्रः॥ मलमासे तु विंविंदूननवति संस्थेर्दिनैश्चांद्रः ऋतुः॥ श्रोतस्मार्तोदौ चंद्रः ऋतुस्मरणं प्रशस्तं॥
मासश्चतुर्धा॥ चंद्रः सौरः॥ सावनो नाक्षत्र इति॥ शुक्रुप्रतिपदादिरमांतः कृष्णप्रतिपदादिपूर्णिमां

तो वा चांद्रो मासः ॥ तत्रापि शुक्रदिर्गुरुव्यः ॥ वृश्चादिस्तु विंध्योत्तर एव ग्राह्याः ॥ अयमेव चैत्रादिसंज्ञकः ॥ कर्म
 दोर्मर्तव्यः ॥ किंचिन्म्रीनरात्रिभारन्यसोराणां चैत्रादिसंज्ञामाहुः ॥ अर्कसंक्रांतिमारभ्योत्तरसंक्रांत्यवधिः सो
 रो मासः ॥ त्रिंशद्दिनेः सावनः ॥ चंद्रस्याश्विन्यादिसप्तविंशतिनक्षत्रभेदेनाक्षत्रो मासः ॥ प्रतिपदादि
 पौर्णिमांतः शुक्रपक्षः ॥ प्रतिपदादिदशोत्तराष्ट्रपक्षः ॥ दिवसः षष्टिर्घटिकात्मकः ॥ ॥ इति धर्मसिं
 धुसारे प्रथमोद्देशः ॥ ॥ अथ संक्रांतिनिर्णय उच्यते ॥ ॥ मेषे सूर्यसंक्रांतौ प्रागृर्ध्वपंचदशघटिकाः
 पुण्यकालः ॥ दशदशेत्येके वृषे पूर्वाः षोडश ॥ मिथुने पराः पूर्वं षोडश केर्के पूर्वाः त्रिंशत्सिंहे पूर्वाः षो
 डश कन्यायां पराः त्रिंशत् ॥ तूलायां प्रागृर्ध्वपंचदशपंचदश दशदशेत्येके ॥ वृश्चिके पूर्वाः षोडश मृगशिर
 षि पराः षोडश ॥ मकरे पराश्चत्वारिंशत् ॥ कुंभे पूर्वाः षोडश ॥ घटिद्वयाद्यल्पदिनेषु विप्रियुनकन्यामी
 ने धनुषि मकरेऽपि पूर्वा एव पुण्याः ॥ प्रजाते घटिद्वयाद्यल्पकाले वृषसिंहवृश्चिककुंभेऽपि कुंभेऽपि पराए

प्रथमपरिच्छेद

138 (B)
5

+

अपि दानानि दद्यानि ॥ अयनसंक्रांतौ मेषतुलासंक्रांतौ च पूर्वत्रिरात्रमेकरात्रं वेपोष्यस्नानदानादिकार्यं ॥
चरमेपोषणं संक्रांतिमत्यहोरात्रे पुण्यकालवत्यहोरात्रे वा यथापते तथा कार्यं अयमुपवासः पुत्रवद्गृहस्थ
मित्रेन पापक्षयकार्मेन कार्यं ॥ काम्ये न तु नित्यः सर्वसंक्रांतिषु यिंदरहितं श्राद्धकार्यं ॥ अयनद्वये तु नि
त्यं यथावत्तत्संक्रांतिषु दानादिकं कर्तव्यं तथैव तान्यः पूर्वमयनांशप्रवृत्तौ तत्तत्संक्रांतिषु तस्मान्
दानादिकं कर्तव्यं ॥ अयनांशां ज्योतिःशास्त्रे प्रसिद्धः ॥ ते चेदानीं द्वादशाधिकसप्तदशरातसंख्या के
शालिवाहनशुक्ले एकविंशतिरयनांशा इत्येकविंशतितमे दिने पूर्वमयनांशपर्यंतं काल इति पर्यवसितौ
र्थः एवं न्यूनाधिकशुक्ले उक्तं ॥ वृषसिंहदृश्विकुंभेषु संक्रांतिषु विष्णुपदसंज्ञा ॥ मिथुनकन्याधनुर्मि
त्रेषु संक्रांतिषु षडशीतिषु संज्ञा ॥ मेषतुल्योर्विषु वसंज्ञा ॥ कर्कमकरयोरयनसंज्ञा ॥ एतास्तत्तुर्विधा

स्तत्तरोत्तरं पुण्याधिक्यं ॥ मंगलदृश्येषु सर्वसंक्रांतिषु विशेषेण पूर्वतः परतश्च षोडशघटिकाः स्याज्याः ॥ चंद्र
दिसंक्रांतिषु तु पूर्वत्रयत्रयमिलित्वा क्रमेण द्वेन वद्वे चतुरशीतिः षट्सार्धशतं च घटिस्याज्याः ॥ रात्रौ सं
क्रमणे ग्रहावद्वारा विवस्नानदानादिकं कर्तव्यमिति कैचित् ॥ रात्रौ संक्रमणे यदि वैवस्नानादिकं न तुरा
त्राविति तु सर्वसंमतं बहुदेशाचारैरेवं ॥ यस्य जन्मद्वारवि संक्रमस्तस्य धनक्षयादी पीडा तत्परिहारार्थं
पत्रपत्रादिकत्तजलेन स्नानं ॥ विषुवायनयोरहि संक्रमणपूर्वा पररात्रौ तदहि च अध्यापनाध्ययने च
वर्जयेत् ॥ रात्रि संक्रमे पूर्वापरदिनयोस्तद्रात्रौ च वर्जयेत् ॥ एवं पक्षिणी संक्रांतिर्द्वादप्रहरपर्यंतं मनध्या
यादिकमिति तात्पर्यं ॥ अन्योऽपि विशेषोऽयनसंक्रांतौ वक्ष्यते ॥ इति संक्रांत्युद्देशो द्वितीयः ॥
॥ अथ मासमासः ॥ सद्दिविधः ॥ अधिमासः क्षयमासश्च ॥ संक्रांतिरहिमासोऽधिमा
सः ॥ संक्रांतिद्वययुक्तो मासः क्षयमासः ॥ पूर्वाधिमासादुत्तरोधिमासस्त्रिंशत्तममासमारभ्यात्

सुनवसुवासासैष्यन्यतमोभवति॥ क्षयमासस्तु एकचत्वारिंशदधिकशतसंख्येर्वर्षैरि कौनविंशतिसंख्येर्वर्षैर्व
भवतिनत्वधिकमासवदत्यकालेनक्षयमासः कार्तिकमार्गशीर्षयोषेष्चन्यतमोभवतिनेतर॥ यस्मिन्वर्षेक्ष
यमासस्तस्मिन्वर्षेधिकमासद्वयं॥ क्षयमासापूर्वमेकोधिकमासः॥ क्षयमासानंतरमेकोधिकमास
इति॥ अथाधिमासोदाहरणं॥ चैत्रामावास्यायामेषसंक्रांतिः॥ ततः शुक्लपक्षेतिपदमारभ्यामावास्या
पर्यंतसंक्रांतिर्नास्ति॥ ततः शुक्लपक्षेतिपदिदृष्यनसंक्रांतिरिति॥ पूर्वः संक्रांतिरहितोमासोधिकं चैत्रारव
संज्ञः॥ दृष्यनसंक्रांतियुतस्तशुद्धवैशारवसंज्ञः॥ ॥ अथक्षयमासोदाहरणं॥ ॥ भाद्रपदकृष्णा
मावास्यायांकन्यासक्रांतिस्ततश्चिनेकोधिकमासः॥ मृधाश्विनप्रतिपदि तुलासंक्रांतिः कार्तिक
शुक्लप्रतिपदिदृष्ट्विकसक्रांतिः॥ ततोमार्गशीर्षप्रतिपदि धनुः संक्रांतिस्तस्मिन्नेवमासे
मावास्यायामकरसंक्रांतिरिति धनुर्मकरसंक्रांतिद्वयफलेकोमासः क्षयमाससंज्ञकः॥ सच

पुण्याः प्रज्ञाते कर्कसंक्रांतौ पूर्वदिने पुण्यमित्येके॥ रात्रौ संक्रमे मध्यरात्रादवाक्संक्रांतौ पूर्वदिनोत्तरार्धपुण्यमध्य
रात्रापरतः संक्रांतौ परदिनेस्य पूर्वार्धपुण्यं॥ निशीथमध्यरात्रसंक्रांतौ दिनद्वयेपि पूर्वदिनोत्तरार्धपरदिन
पूर्वार्धचपुण्यं॥ इदंमकरकर्कतिरिक्तसर्वत्ररात्रिसंक्रमेज्ञेयं॥ अयनेतुमकरेरात्रिसंक्रमे सर्वत्रपरदि
नेचपुण्यं॥ रात्रौ कर्कसंक्रांतौ पूर्वदिनमेवपुण्यं॥ सूर्यास्तोत्तरं घटिकात्रयं सायंसंध्यातत्रमकरसंक्रमे
पूर्वदिनेपुण्यं॥ सूर्योदयात्प्राक्घटिकात्रयं प्रातः संध्यातत्र कर्कसंक्रांतौ परदिनेपुण्यमिति मसंध्याका
लेविशेषोऽप्योतिः शास्त्रेप्रसिद्धः॥ ॥ अथदानं॥ मेघमेघदानं॥ वृषेगोदानं॥ मिथुनेवस्त्रान्नादिदानं॥
कर्केघृतधनुः॥ शत्रंसुवर्णचसिंहे॥ कन्यायांगहंवस्त्रं च॥ तुलायांतिलागोरसाश्वदेयाः॥ दृष्ट्विकेदीपः
॥ धनुषिवस्त्रंयानं च॥ मकरेकाष्ठान्यमिश्रं॥ कुंभेगोर्जलंतृणं च॥ मीनेमृमिर्मालाश्वादेयाः॥ एवमन्या

गस्तानादिनैमित्तिकं कारीर्यादिकं रक्षो गृहीतजीवनार्थराक्षो घ्रेष्यादिकंच काम्यमलमासेपिकार्यं ॥ ज्योतिष्टो
मादिनित्यं जातेष्यादिनैमित्तिकं पुत्रकाम्यादिकाम्यंच मलमासे उत्तरं शुद्धमासेव कर्तव्यं ॥ आरब्धकाम्यस्य म
लमासेव कर्तव्यं ॥ नूतनारंभः समाप्तिश्च न कर्तव्यः ॥ तथा पूजखिलोयादिनिमित्तकपुनर्मूर्तिप्रतिष्ठागर्जधा
नाद्यन्तप्राशान्तसंस्कारान्तरप्राप्तकालान् अनन्यगतिकान् ज्वरादिरोगान्तिमलमास्ययोगे आधुन्यतादि
कंच नैमित्तिकप्रायश्चित्तं नित्यं आधुन्यमासिकादिश्राधुनिदर्शश्राधुन्यंच मलमासेपिकुर्यात् ॥ चैत्रादौ मल
मासे मृतानां कदाचिद्बहुकाले न तस्मिन्नेव चैत्रादौ मलमासे प्राप्ते मलमास एव प्रतिसांवत्सरिकं श्राधुन्यं कर्तव्यं
॥ चैत्रादौ शुद्धमासे मृतानां तु प्रत्याद्विकं श्राधुन्यं मलमासे न कर्तव्यं शुद्धमासे कर्तव्यं ॥ शुद्धमासे मृतानां प्रथ
माद्विकं तु मलमासे एव कार्यं ॥ न शुद्धे ॥ ॥ द्वितीयाद्विकं तु शुद्धे एव ॥ एकादशाहंत कर्मसंपिंडीकर
णंच मलेपिकार्यं ॥ द्वितीयमासिकादिश्राधुन्यं तु मले शुद्धे चाष्ट्याद्विवारं कर्तव्यं ॥ एवं च यत्र द्वादशमासि

कं अधिकमासे प्राप्तं तस्य मले शुद्धे च द्विवारं कृत्वा उनाद्विकं च कृत्वा चतुर्दशमासे प्रथमाद्विकं
कार्यं ॥ यस्मिन् वर्षे क्षयमासा व्यवहिते धिमासः यथा कर्तव्यं को धिमासस्तदुत्तरो मासो वृश्चिकधनुः संक्रांतिय
त्तत्वाक्षयसंज्ञकस्तत्र कर्तव्यं ॥ कामासस्तत्र प्रत्याद्विकं पूर्वधिमासे उत्तरे क्षयमासे च कार्यं ॥ तत्रापि क्षयादव
हितपूर्वधिमासो यथाश्चिन्नै धिमासो मार्गशीर्षः ॥ क्षयमासस्तत्रापि आश्विनमासगतं ३ श्राधुन्यं अधिकं शु
द्धे चाश्विने कार्यं ॥ द्वयोरपि कर्माहंत्वादिति नति ॥ व्यवहितक्षयमासगतं त्वाद्विकं क्षयमासे एव कार्यं ॥
तथा पूर्वोक्तमार्गशीर्षक्षयोदाहरणे मार्गशीर्षगतं पोषगतं चाद्विकमेकस्मिन्नेव मासे तिथिपूर्वार्धादि
मासं विनैव कार्यमिति फलितं ॥ अथ मलमासेवर्ज्यानि ॥ ॥ उपाकर्मात्मजने अष्टकाश्राधुनिगृह
प्रवेशश्चूडामौजीबंधविवाहस्तीर्थादियात्रावास्तकर्म अधिकैव वर्ज्यानि ॥ देवप्रतिष्ठाद्विपाराभाद्यनुत्स

र्गः॥ नूतनवस्त्रालंकारधारणतुलापुरुषादिमहादाननियतकर्मधानमपूर्वतीर्थदेवदर्शनसंन्यासः काम्यवृत्ते
स्वर्गः॥ राजाभिषेकैर्व्रतानि सगतिवन्मन्त्रप्राप्तानि समावर्तनमिति कान्तनामकर्मदिसंस्काराः पवित्ररेषादि
मनार्येष्ववगाकर्म्मसर्पवल्पादिपावसंस्थाः शयनपरिवर्तनाद्यत्मवः॥ शययदिव्यादिकर्मतानिमलेवर्ज्याः
नि॥ नैमित्तिकानिरजोदोषगुणतिविधिनाधानपुनः प्रतिष्ठादीनियदिनिमित्तानंतरमेव क्रियंते तदानमल
सादिदोषः॥ कालतिथ्येतौ तु शुद्धे एव कर्तव्यानि॥ आश्रयणादुर्ध्वसंस्कृते वमलमासे कार्यं॥ अन्यशुद्धे ए
व यगादिमन्त्रादिश्राधानां मासद्वयेत्याहुतिः॥ क्षयौ धिमासः संसर्पः संज्ञकः पूर्वमक्तस्तत्र चूडाकर्मव्रत
बंधविवाहाग्न्याधानयज्ञोत्सवमहालयराजानिषेका एव वर्ज्याः॥ ॥ नान्यानि कर्मणि॥ ॥ अपूर्वव्र
तारं नो व्रतसमाप्तिश्चमलमासेन न वर्तते॥ स पूर्वमाघस्नानादेः क्षयमासे व्यारं न समाप्तीति मः

मार्गशीर्षयोषारव्यमासद्वयात्मक एको मासो ज्ञेयः॥ तस्य प्रतिपदादितिथीनां पूर्वाश्वे मार्गशीर्ष उत्तरार्धे पोषद्वये
वं सर्वेतिथीनां मासद्वयात्मकत्वात्॥ अत्र तिथिपूर्वार्धे मृतस्य मार्गशीर्षे प्रत्यक्षे श्राद्धं॥ उत्तरार्धे मृतस्य पोषाव
ज्ञानेनैव ध्यापमानादि विधिरपि॥ तत उर्ध्वमाघमावास्यायां कुंभसंक्रांतिः॥ ततः फाल्गुनो धिमासः॥ ३ ध्रुवा
लात् न श्रुक् प्रतिपदि मीनसंक्रांतिः॥ एवं पूर्वापरधिमासद्वययुक्तः॥ क्षयमासो यस्मिन् वर्षे तत्र त्रयोदशमा
सात्मकं किंचिद् न नवत्यधिकं तत्र यदि नैव वर्षं॥ तत्र क्षयमासात् पूर्वो धिमासः॥ सर्वकर्म ह्यश्रुमकर्मणि तस्या
ज्यः॥ अंहस्पति संज्ञः क्षयमासादुत्तरमास्यधिमासश्च सर्वकर्मसु वर्ज्यः॥ एवं त्रिवत्सरांतस्थः॥ केवलो
धिकमासेऽपि वर्ज्यः॥ तत्र वर्ज्या वर्ज्या निर्णयः॥ ॥ अनन्यगति कुं नित्यं नैमित्तिकं काम्यं च धिमास इ
यं मासयोः कर्तव्यं॥ सगति कुं नित्यं नैमित्तिकं काम्यं च वर्ज्यं॥ ॥ तथा हि॥ ॥ संध्याग्निहोत्रादिनित्यं ग्रह

दामध्यदेशे तु सर्वसिंहस्थे विवाहव्रतबंधयोर्दोषः ॥ अन्यकर्मणि सिंहं गोत्तरं सर्वदेशेषु कर्तव्यम् ॥ मेषस्थे सूर्यस-
र्वदेशेषु सर्वमांगलिककर्मणां ॥ सर्वसिंहस्थे न दोषः ॥ कचिद्दुष्टस्थे क्वपि दोषो नावउक्तः ॥ अत्र सिंहस्थे गुरो गोदावरीः
स्नानं कन्यागते कृष्णास्नानं महापुण्यं गोदावर्यायात्रिकाणां मुंडानां पवासावावत्रयको न तु तर्तीरवासिता ॥ गर्जिण्या
मपि नार्यायां विवाहादिमंगलोत्तरमपि गोदावर्यामुंडने दोषो नास्ति ॥ गयागोदावरीयात्रायां मलसगुरुशुक्रौ दिदोषो
नास्ति ॥ मलमासे व्रतविशेषो न्यत्र ज्ञेयः ॥ ॥ इति मलमासगुरुशुक्रास्तस्मिंहगुरुवर्ज्यवर्ज्यनिर्णयस्तृतीयोद्देशः
॥ ॥ अथ तिथिनिर्णये सामान्ये परिभाषा ॥ ॥ तिथिर्द्विविधा पूर्णा सरवंडा च ॥ ॥ सूर्योदयमारभ्य षष्ठिनाडिकाया
पूर्णा ॥ एतदन्यासरवंडा ॥ सरवंडापि द्विविधा ॥ शुद्धा विधा च ॥ सूर्योदयमारभ्यास्तमयपर्यंतं विद्यमाना शिवरा-
त्र्यादौ त्रिशीथपर्यंतं विद्यमाना च ऋधातदन्यविधा ॥ विधौ विद्विचिधः ॥ प्रतिर्वधः ॥ सायंवेधश्च ॥ सूर्योदयोत्तरं
षट्घटिकापरिमिततिथ्यंतरस्य शीतलकः प्रातर्वधः ॥ सूर्यास्तात्पक्षषट्घटिपरिमिततिथ्यंतरस्य शीः सायंवेधः ॥

स्ता

॥७॥

एकादशीव्रतविषये तु बोधेवक्ष्यते ॥ कचिन्तिथिविशेषे वेधाधिक्यं ॥ पंचमीद्वादशनाडीभिः षष्ठीविधां क-
रोति ॥ ॥ दशमीपंचदशीभिरेकादशीवेधकृत् ॥ चतुर्दशीअष्टादशनाडीभिः पंचदशीविध्यति ॥ वि-
धाश्च तिथयः कचिक्कर्मणि ग्राह्याः कुत्रचित्प्राज्याश्च भवन्ति ॥ तत्र संपूर्णा ऋधा च तिथिः प्रायेण निर्णयं
नापेक्षते संदेहाभावात् ॥ निषेधविषये सरवंडापि न निर्णयाह ॥ निषेधस्तु निवृत्त्यात्माकालमात्रमपेक्ष-
ते इति वचनेनाद्यम्यादिपुनारिकेलादिभक्षणनिषेधादेतस्तत्कालमात्रव्याप्ततिथ्यपेक्षाणात् ॥ विहि-
तव्रतादिविषये तु निर्णयउच्यते ॥ तत्र कर्मणो यस्य कालस्तत्कालव्यापिनीति शिर्गह्या ॥ यथा विनायका-
दिव्रते मध्याह्नादौ पूजाविधानात् ॥ मध्याह्नादिव्यापिनी दिनद्वयेकर्मकालव्याप्तावव्याप्तौ तदेकदेवा

वाप्तौ वायुग्नवाक्यादिना पूर्वविधायाः परविधायावातिथेर्ग्राह्यत्वं ॥ युग्मवाक्यंतु ॥ युग्मास्त्रियुगनूतानां षण्मुन्योर्वसरंध्राः
 योः ॥ रुद्रेण द्वादशी युक्ता चतुर्दश्या च पूर्णिमा ॥ प्रतिपद्यप्यमावास्या तिथ्यो युग्ममहापुल्लमिति युग्मद्वितीया अग्निस्तृतीया
 ॥ द्वितीयास्तृतीया विधा ग्राह्या ॥ द्वितीया तृतीया विधा ग्राह्येत्येवं द्वितीया तृतीययो युग्मं चतुर्थीयं च म्यो र्युग्मं षष्ठीस
 प्तम्यो र्युग्मं अष्टमीनवम्यो र्युग्मं एकादशीद्वादशी र्युग्मं चतुर्दशी पौर्णमास्यो र्युग्मं अमावास्या प्रतिपदो र्युग्ममिति त्यर्थः ॥
 केचिच्चतुर्थी गणनायस्यमातृविधा प्रज्ञास्यंते रस्यदिविशेषवाक्ये ग्राह्यत्वं निर्णयः ॥ वचनवशेन ग्राह्या यास्तिथे
 कर्मकाले सत्त्वानावे साकल्यवचनेः सत्वं तावनीयं ॥ तानि च ॥ यातिथिं समनु प्राप्य उदयं यांति सा वस्करः ॥ सा ति
 थिः सकला ज्ञेया स्नानदानजपादिद्वितीयादीनि ॥ यातिथिं समनु प्राप्य यात्यस्तं या मिनीपतिः ॥ सा तिथिः सकला
 ज्ञेया स्नानदानादिकर्मसु ॥ उदयोत्तरं द्विमुहूर्तधिकस्यास्ताः प्राक्त्रिमुहूर्तधिकस्य प्रायेणेयं द्विविधा साकल्य

॥ ८ ॥

करसंक्रांतिकृत्क्षयमासगतपूर्णिमायां माघस्नानमारभ्य कुंभसंक्रांतिकृतमाघपौर्णमास्यां समापनीयं
 एवं कार्तिके पृथक् ॥ यत्र वैशाखादिरधिकस्तत्र वैशाखस्नानादिमासव्रतानां चैत्रपौर्णमास्या रथ्यानां व्रतध्वे
 शाखपौर्णमास्यां समाप्तिरिति तेषां मासद्वयमनुष्ठानं ॥ यन्मलमासे वज्र्यमुक्तं तदुरुद्राक्रास्तबाल्यवार्ध
 केष्वपि ज्ञेयं ॥ तत्रास्ताः प्राक् सप्ताहं वार्धकं उदयानंतरं सप्ताहं बाल्यमिति मध्यमः पक्षः पंचदशाहदशा
 हपंचाश्यादिपक्षाः आपदनापदादिविषयतया देवाकालविशेषपरतया च योज्याः ॥ अयं वज्र्यवज्र्य
 तिर्णयः ॥ ॥ सिंहस्थे गुरावपि ज्ञेयः ॥ तत्र विशेष उच्यते ॥ कर्णवेधचौलमौंजीबंधविवाहदेवयात्राव्रतवा
 स्तकर्मदेवप्रतिष्ठासन्यासाविशेषतो वज्र्या इति ॥ ॥ अथ सिंहस्थापवादः ॥ ॥ मघानक्षत्रगते सिंहं रागते च
 गुरोः सर्वदेशेषु सर्वमंगलिककर्मणां निषेधः ॥ सिंहं शौचगोदादक्षित्वा भागीरथ्युत्तरे सिंहस्तदेवो नास्ति ॥ गंगायां

चतुर्थेपराहः॥ पंचमः सायान्हः॥ सूर्यास्तोत्तरं त्रिमुहूर्तः प्रदोषः॥ तत्रैकमक्षे मध्याह्नव्यापिनीतिर्यत्राह
 ॥ तत्रापिदिवार्धसमयेतीति॥ रत्रिंशत्घटिका मध्यमदिनमानेन षोडशदिघटी त्रयं मुख्या नोजनकालः॥ त
 तउर्ध्वं आसायगोणकालः॥ अत्र पूर्वधुरेव मुख्यकाले व्याप्तिः परधुरेव व्याप्तिः उभयेद्युर्व्याप्तिः॥ उभयत्रा
 पिव्याप्ततावः॥ उभयत्र साम्येनैकदेशव्याप्तिर्वेषम्येणैकदेशव्याप्तिरिति षट्पक्षा ज्ञेयं॥ तत्र पूर्वधुरे
 व मुख्यकाले ग्राह्यतिथिसत्त्वे पूर्वैव॥ परत्रैव सत्त्वे परैवेत्यसंदेहः॥ उभयत्रापि पूर्णव्यापित्वे शुभवा
 क्यनिर्णयः॥ उभयत्र व्याप्त्यभावे पूर्वगोणकालव्याप्तिसत्त्वात्॥ साम्येनैकदेशव्याप्तौ पूर्वा॥ वेषम्ये
 णैकदेशव्याप्तौ दिनद्वयेपि कर्मपर्याप्ततिथित्वा ज्ञेयं शुभवाक्यनिर्णयः॥ कर्मपर्याप्ततिथित्वा ज्ञेयं पूर्व
 वेति॥ ॥ इत्येकमक्षं॥ ॥ अथ नक्षत्रं॥ ॥ तत्र सूर्यास्तोत्तरं त्रिमुहूर्तं सवप्रदोषव्यापिनीतिर्यत्रै

ग्राह्या॥ अन्यतरदिने तव्याप्तौ तदेकदेशस्यैव वासेव ग्राह्या॥ नोजनं त्वस्तोत्तरं घटिकात्रयसंध्याकालं स
 त्कानोजनं कार्यं॥ संध्याकाले नोजननिद्रामे शुनाध्ययनवर्जनात्॥ यतिभिरपुत्रविधुरैर्विधवन्निश्चनक्षं
 सायान्हव्यापिन्यादिनाष्टमनागे कार्यं॥ रात्रौ तेषां नोजननिषेधात्॥ एवं सौरनक्षत्रमपि सायान्हव्यापिन्या
 दिवैव कार्यम्॥ दिनद्वये प्रदोषो व्याप्तौ परा॥ दिनद्वये प्रदोषो व्याप्त्यभावे परतत्रैव॥ सायान्हदिनाष्टमे
 नक्षत्रं कार्यं॥ नतुरात्रौ॥ साम्येनैकदेशव्याप्तौ परैव॥ वेषम्येण प्रादोषैकदेशव्याप्तौ तदधिक्यवती पूर्वा
 पि ग्राह्या॥ यदि पूजानोजनपर्याप्तं तदधिक्यं न लभ्यते॥ नैवेत्साम्यपक्षवदुत्तरे च न तदधिक्यवशात्
 वैवेति॥ नक्षत्रतनोजनं वैधत्वाद्द्विविवासः रसंक्रांत्यादावपि रात्रौ वैव कार्यं॥ रविवारादौ रात्रौ नो
 जननिषेधस्य रात्रौ प्राप्ते नोजनपरत्वात्॥ एकादश्याद्युपवासप्रत्याम्नायनूतनं नक्षत्रं नूतनवासनिर्णयः

तदिने एवेति अयाचितस्य च होरात्र साध्यत्वा दुपवासवनिर्णयपि आयापपराणहादिव्यापित्वेन निर्णयस्त
तत्प्रकरणेवक्ष्यते ॥ एकनक्तनक्तयाचितोपवासानां पूर्वतिथाचकृष्टितानां परेऽस्तित्यंते ॥ पारां ॥ यामत्र
योक्धर्मगामिन्यां तिथौ प्रातः पारामिति सर्वत्र ज्ञेयमिति माधवः ॥ इत्येकनक्तदिनिर्णयः पंचमोद्देशः
॥ ॥ अथ व्रतपरिनाषा ॥ ॥ तत्र स्त्रीश्च द्वाणां द्विरात्राधिकोपवासेनाधिकारः ॥ स्त्रीणां प्रविमर्जनं
रज्ञां विना व्रतोपवासो दोषाधिकः ॥ उपवासदिने श्राद्धदिने च कृष्टेन दंतधावनं न कार्यं ॥ पर्णादिना
द्वादशगंडूषैर्वा कार्यं ॥ जलपूर्णताम्रपात्रं गृहीत्वा दंडमुखः प्रातरुपवासदित्रतं संकल्पयेत् ॥ अप
र्वव्रतारं नो व्रतोद्यापनं च मलमासे गर्वाद्यस्ते वै धृतिव्यतीपातादिदुर्योगविष्टे क्रूरवारनिषिद्धे
र्वादि तिथौ न भवति ॥ एवंऽखंडतिथावपि न भवति ॥ उदयस्थानि थिर्यहिनिमवद्दिनमध्यमाह्नः ॥

याप्तिर्ज्ञेया ॥ ॥ इति सामान्यनिर्णयश्चतुर्योद्देशः ॥ ॥ कर्मविशेषनिर्णयः ॥ ॥ कर्माणि द्विविधानि ॥ ॥
देवानि च यिऽयाणि च ॥ देवानि षड्विधानि ॥ ॥ एकमक्तनक्तयाचितोपवासव्रतदानारव्यानि ॥ मध्याह्ने एकवारमेका
ननोजनमेकमक्तं ॥ रात्रौ चैव प्रदोषकाले नोजनं नक्तं ॥ याचनां विना तद्विने लब्धस्या दन्नादेर्नोजनमयाचितं
॥ दिनांतरलब्धस्यापि याचकं स्त्रीपुत्रादिकं प्रतियाचनमंतरा नोजनमयाचितमितिकेचित् ॥ अहोरात्रे नोज
नान्विउपवासः ॥ पूजाद्यात्मकः कर्मविशेषो व्रतं ॥ स्वत्वनिवृत्तिपूर्वकं परस्वत्वेत्यादनंदानं ॥ तानि च एकमक्त
दीनि केचिद्भूतांगतया विहितानि केचिद्देकादश्याद्युपवासप्रतिनिधितया विहितानि केचित्स्वतंत्राणि इ
ति त्रिविधानि ॥ तत्रांशानां प्रतिनिधिभूतानां च तत्प्रधानवत्त्वेन निर्णयः ॥ ॥ स्वतंत्राणां निर्णय उ
च्यते ॥ ॥ तत्र दिनं पंचधा विभज्य प्रथमभागः प्रातः कालो ज्ञेयः द्वितीयः संगवः ॥ तृतीयो मध्याह्नः ॥

तिनिधयः पुत्रादिः पित्राद्युद्देशेन अतः कुर्वन् स्वयमपि व्रतफलं लभते ॥ असकृज्जलपानाच्च सकृन्नां
ब्रूलचर्वणात् ॥ उपवासः प्रणवमेतद्विवासापाच्यैर्मेथुनात् ॥ स्मरणं कीर्तनं केलिः प्रेक्षणं गुह्यभाषणं ॥
संकल्पो ध्यावसायश्च क्रियानिरुत्तिरेव चेत्स एव विधेर्मेथुनं ॥ प्राणसंकटे त्वसकृज्जलपाने दोषो ना
स्ति ॥ चर्मस्थं जलं गोभिलक्षीरं मसूरं जंबीरफलं शक्तिचूर्णमित्यामिषगणो व्रते वज्यः ॥ अश्रुपात
क्रोधादिना सद्यो व्रतनाशः ॥ परान्नभोजने चापि यस्यान्नं तस्य तत्फलं ॥ तिलमुद्रभिन्नचणकादि
कोट्टीधान्यं माषादिकं मूलकं चैव मादिक्षारगणं लवणमधुमांसादिकं च वर्जयेत् ॥ द्रव्यामाका
श्वेव नीवारा गोधूमाश्च व्रते हिताः ॥ ग्रीहिमुद्रयवतिलकंगुक्तापादिधान्यं रक्तेतरमूलकं सूरणा
दिकंदः सैधवसामुद्रलवणैर्गव्यदाधिसर्पिर्दुग्धानिषनसफलमाम्नाफलं नारीकेलं हरीतकीपि

प्लीजीरकं व्रंठीति तिणी कदली लवली धात्री फलानि गुडेतरैश्च विकारद्रव्ये तान्यंते लपक्वा
निहविष्णाणि ॥ गव्यं तक्रं मादिषं घृतमपि कुचिन् ॥ अनुक्तव्रतविधिस्तु लेमाषादिपरिमितसर्वण
रजतादिप्रतिमा पूज्या ॥ द्रव्यानुक्ता वाज्यहोमः ॥ देवतानुक्तो प्रजापतिः मंत्रानुक्तो समस्तव्याहृतिः
संख्यानुक्ता वष्टोत्तरज्ञानमष्टाविंशतिरष्टौ बाहो मसरव्या ॥ उपवासे कृते ब्राह्मणं भोजनं तस्यैव
तार्थं उद्यापनानुक्तौ गोकुवर्णं वा दद्यात् ॥ विप्रवचनादृतसंगता ॥ विप्रवचनं दक्षिणां दत्तैव ग्राह्यं ॥ स
र्वत्र गृहीतव्रतत्यागे चांडालतुल्यत्वं ॥ विधवाभिर्जता दौ चित्रस्कादिवस्त्रं न धार्यं ॥ श्वेतमेव धार्यं ॥ स्त
नकादौ स्त्रीणां रजो दोषादौ चरादौ च गृहीतव्रतादौ शारीरनियमात्स्वयं कुर्यात् ॥ पूजादिकमन्यहा
राकारयेत् ॥ अपूर्वरिभस्तस्मै स्तकादौ न भवति ॥ काम्ये प्रतिनिधिर्नास्ति नित्ये नेमिर्नास्ति केचनः ॥

काम्येषु पञ्चमादूर्ध्वं केचित्प्रतिनिधिं विदुः ॥ न स्यात्प्रतिनिधिर्मन्त्रस्वानि देवाग्निकर्मसु ॥ नापि प्रतिनि-
ध्यात्प्रतिनिधिर्ब्रह्मकुत्रचित् ॥ अतादिसन्निपाते दानहोद्यधिकृतं क्रमेण कार्यं ॥ विरुद्धेतु न कृणो जनोप-
वासादावेकं स्वयं कृत्वा न्यपुत्रभार्यादिना कारयेत् ॥ यत्र चतुर्दश्याष्टम्यादौ दिवा भोजननिषेधो ब्रह्मन्तर-
पारणाच प्राप्तातत्र भोजनमेव कार्यं ॥ पारणाया विधिप्राप्तत्वात् ॥ निषेधस्तु रागप्राप्त भोजनपरः ॥
एवं रविवारादौ संकष्टचतुर्थ्यादि ब्रह्मन्तरात्रिभोजनमेव कार्यं ॥ यत्राष्टम्यादौ दिवा भोजननिषेधो रात्रौ तु
रविवारादि प्रयुक्त भोजननिषेधस्तत्रार्थप्राप्त उपवासः ॥ यत्र तु पुत्रवतृगृहस्थस्य संक्रांत्वादावुप-
वासोपनिषिद्धो भोजस्याष्टम्यादि प्रयुक्त निषेधस्तत्र किंचिद्दृश्यं प्रकल्प्योपवास एव कार्यः ॥ चांद्राय-
णादौ एकादश्यादि प्राप्तौ ग्रास संख्या नियमेन भोजनमेव कार्यं ॥ एवं कृष्णादि ब्रह्मन्तेऽपि ॥ एवं एकादश्या

साखंडान्न व्रतानां स्याद्वारं भश्च समापनमिति सत्यं ब्रह्मन्तेः ॥ क्षमासत्यं दया दानं शौचमिंद्रियनिग्रहः
॥ देवपूजा च हवनं संतोषस्तेष्ववर्जनं ॥ सर्वव्रतेष्वयं धर्मः ॥ अत्र दोषो व्याहृतिभिः काम्यव्रतेष्विदोषो दो-
षः ॥ यदेवताया उपोषणव्रतं तदेवता जपस्तत्यानतत्कथाश्रवणं तदर्थनंतनामकीर्तनश्रवणादिकं
कार्यं ॥ उपवासेऽन्नावलोकनगंधादिकमभ्यंगं तांबूलमनुलेपनं च त्यजेत् ॥ स भर्तृकस्त्रीणां सौभा-
ग्यव्रतेऽभ्यंगं तांबूलादिनवर्जं ॥ अष्टैतान्यव्रतानि आपो मूलं फलं पयः ॥ हविर्ब्राह्मणकाम्या च
गुरोर्वचनमौषधं ॥ प्रमादादिना व्रतभंगे दिनत्रयमुपोष्य श्वोरं कृत्वा पुनर्व्रतं कुर्यात् ॥ अशक्तोपवास-
प्रतिनिधिरेकब्राह्मणभोजनं तावत्थनादि दानं वा सहस्रगायत्रीजपो वा द्वादशप्राणायामावाप्याश्वि-
तं ॥ स्त्रीकृतं व्रतं कर्तुमशक्तः प्रतिनिधिना कारयेत् ॥ पुत्रः पत्नी भर्ता भ्राता पुरोहितः सखा चेति प्र

विधाग्राह्या॥ सायान्त्रयाग्निसत्वेपि पूर्ववेतिमाधवाचार्यः॥ अन्यथाद्वितीयायुताग्राह्या॥ कृष्णप्रतिपत्तः
 कपिद्वितीयायुतेव॥ उपवासस्तुपक्षद्वयेपिप्रतिपत्पूर्वविधेवग्राह्या॥ अपराह्णव्याप्त्याप्रतिपदिद्वितीय
 यस्योपवासादेः संकल्पप्रारंभेवकुर्यात्॥ संकल्पकालेप्रतिपदादितिथ्यनावेपिसंकल्पेप्रतिपदादिति
 थिरेववक्तव्यानन्वयावास्यादिः॥ एवमुपेयद्वादशीशुद्धत्यादिस्थलेएकादशीव्रतप्रयुक्तपूजासंकल्यादे
 एकादशेयवकर्तनीया॥ ॥ नतुद्वादशी॥ ॥ संध्याग्निहोत्रादिकर्मोत्तरेषुतुतत्कालव्यापिनीद्वाद
 श्यादिरेवेतिममप्रतिमति॥ संकल्पश्चसूर्योदयाग्रागुषःकालेसूर्योदयोत्तरं प्रातःकालारब्धत्रिमु
 हूर्तस्याद्यम्हूर्तद्वयेप्रशस्तः॥ तृतीयोहूर्तस्तुनिषिध्यः॥ ॥ इतिप्रतिपन्निर्णयःसमोद्देशः॥
 ॥ द्वितीयाश्वकुपक्षेपरविधाग्राह्या॥ कृष्णपक्षेद्विधाविनेकेदिनपूर्वनागात्मकपूर्वाह्नप्रविष्टाच

त्पूर्वग्राह्या॥ अन्यथातु कृष्णपक्षेपिपरविधेव॥ ॥ इतिद्वितीयानिर्णयोद्यमउद्देशः॥ ॥ तृतीया
 रं नात्रतेपूर्वविधाग्राह्या॥ रं नाव्यतिरिक्तव्रतेषुत्रिमुहूर्तद्वितीयाविधांपूर्वात्यक्तापरदिनेत्रिमुहूर्तः
 व्यापिनीग्राह्या॥ पूर्वदिनेत्रिमुहूर्तान्यूनद्वितीयावेधेपरदिनेत्रिमूर्तव्याप्त्यानावेपूर्वाग्राह्या॥ पूर्वदिने
 त्रिमुहूर्तद्वितीयावेधेपरदिनेत्रिमुहूर्तान्यूनपिग्राह्या॥ गौरीव्रतेतुक्लाकाष्ठादिपरिमितस्वल्पद्वितीया
 यक्तापिनिषिध्या॥ परदिनेक्लाकाष्ठादिपरिमितास्वल्पापितृतीयापरिग्राह्या॥ यदातुदिनक्षयवः
 शात्परदिनेस्वल्पापिचतुर्थयुतातृतीयानलन्यतेपूर्वदिनेचद्वितीयाविधातदाद्वितीयाविधेव
 ग्राह्या॥ यदाचदिनवृधिवशात्पूर्वदिनेषष्टिकातृतीयापरदिनेचष्टिकादिशेषवतीतदापू
 र्वाश्वपक्षेष्टिकाप्रपित्यक्ताचतुर्थयुतेवगौरीव्रतेग्राह्या॥ ॥ इतितृतीयानिर्णयोनवमे

देशः॥ चतुर्थः गणेशव्रतातिरिक्तो पवासकार्ये पंचमीयुताग्राह्या॥ गोरीविनायकव्रतयोस्तमध्याह्न्यापि
नीग्राह्या॥ परदिने एव मध्याह्न्यापि नीचेत्येव दिनद्वयमध्याह्न्यापि त्वेदिनद्वयमध्याह्न्यापि मावेसांमे
नवेषम्याणवेकदेशव्याप्तौ च पूर्ववत् तृतीयायोगश्चात्रास्मात्॥ नागव्रते तु पूर्वदिने एव मध्याह्न्यापि नीः
चेत्पूर्ववत्॥ उभयदिनमध्याह्न्यापि पक्षचतुष्टये पंचमीयुते वग्राह्या॥ संकष्टचतुर्थी तु चंद्रोदयः
व्यापिनी ग्राह्या॥ परदिने एव चंद्रोदयव्याप्तौ परैव॥ उभयदिने चंद्रोदयव्याप्तित्वे तृतीयायुते वग्राह्या॥ दि
नद्वये चंद्रोदयव्याप्तौ नावे परैव॥ ॥ इति चतुर्थः निर्णयः॥ ॥ पंचमी शुकुपक्षे रुद्राक्षपक्षे च कर्ममा
त्रे पितृचतुर्थी विधा ग्राह्या॥ स्कंदोपवासे तु पष्ठिका ग्राह्या॥ नागव्रते पंचमी परविधा ग्राह्या॥ परैकस्मि
र्मुहूर्तं न्यूना पंचमी पूर्वद्युस्त्रिमुहूर्तं नूनचतुर्थी विधा तदा पूर्ववत्॥ त्रिमुहूर्तं धिक् चतुर्थी चेद्ये द्विमुहूर्तं

प्रेकांतरोपवासादिप्रयुक्तपारणायां प्राप्तायां जलपारणं कृत्वा पवसेत्॥ एवं द्वादश्यामासोपवासश्चाधप्रदोषादिप्र
युक्तपारणा प्रतिबंधे जलपारणं कार्यं॥ एकादश्यादोसंक्रमे पुत्रवद्गृहस्थोपवासनिषेधः॥ एकादश्येपवासश्च
प्राप्तस्तत्रापि किंचिदपोमूलं फलं पवानक्ष्यं प्रकल्प्यं॥ द्वयोरुपवासयोर्नक्त्योरेकमक्त्योर्वैकस्मिन्दिने
प्राप्तौ अमृकोपवासं चोभयंतं त्रेण करिष्ये॥ इति संकल्प्य॥ सहेव बोपवासपूजा होमाना मनुष्ठानं॥ यत्रो
पवासे कसक्त्योरेकदिने प्राप्तिस्तत्र विधिद्वेधे गोणकालव्याप्तिमाश्रित्य एकं पूर्वतियो द्वितीयं शेषतित्ये
कार्यं॥ अरवं उतिथावेकं पुत्रादिनाकारयेदित्युक्तं॥ एवं काम्यनित्यस्य बाधकमित्यादिवाक्यैः काम्यनि
त्यादिबलाबलबाधाबाधसंनवा संनवादिविचार्यानुष्ठानमूह्यं॥ ॥ इति सामान्यव्रतपरिनायो
देशः षष्ठः॥ ॥ अथ प्रतिपददिनिर्णयः॥ ॥ शुकुप्रतिपत्पूजाव्रतादावपराहव्याप्तिसत्त्वे पूर्वः

ध्याह्नव्यापिनी ग्राह्या ॥ दिनद्वये मध्याह्नव्याप्तौ पूर्ववत् ॥ प्रदेशव्यापिनीति कोऽस्तमे ॥ अत उक्तयदिने प्रदेशव्याप्तौ
द्विविधा वाक्याविरोधात्परैव ॥ पूर्वत्र प्रदोषव्याप्तिरेव परत्र यमध्याह्न एव तदा बहुशिष्टाचारान्नरोधात् प्रदेश
गा पूर्ववत् ॥ यत्तु अर्कपर्वद्वये रात्रौ चतुर्दश्यष्टमीदिवेति वचनाद्विवाजे जननिषेधमात्रपालनं न तु किंचिद्
तं ॥ तत्र निषेधस्तु निवृत्त्यात्मा कालमात्रमपेक्षत इति वचनात् ॥ भोजनकालकव्यापिनी प्रष्टमीत्युक्तानव
म्यां सप्तम्यां वा भोजनं चतुर्दश्याति यत्तु मयुक्तं वा सद्भिर्विवारणीयं ॥ ॥ इत्यमी निर्णयश्चतुर्दश्या
देशः ॥ ॥ नवमी सर्वत्राष्टमीविधेर्वग्राह्या ॥ ॥ इति नवमी निर्णयः पंचदशीदेशः ॥ ॥ दशमी
तृपवासादौ नवमीयते वग्राह्या ॥ ॥ पूर्वविध्याया अलोमे उत्तरविध्या ग्राह्या ॥ ॥ इति दशमी
निर्णयः षोडशोद्देशः ॥ ॥ अथैकादशी निर्णयः ॥ ॥ तत्रैकादश्यापवासाद्देशः ॥ ॥ भोजन

निषेधपरिपालनात्मकोऽत्र तात्मकश्च ॥ आद्ये पुत्रवद्गृहस्थादीनां कृष्णपक्षेऽपि अधिकारः त्रतात्मकेऽपवा
सस्तु अपत्ययुक्तगृहस्थेऽपि कृष्णपक्षे न कार्यः ॥ किंतु समंत्रवं त्रतसंकल्पमकृत्वा यथावृत्तिनियमयुक्तं
भोजनवर्जनमेव कार्यं ॥ एवं तिथिद्वयेऽप्येकादश्यामपि ज्ञेयं ॥ शयनीवेधिनी मध्यवर्तितकृष्णे कादशीपुसा
पत्यगृहस्थादीनां सर्वेषां अधिकारः ॥ विष्णुसायक्यकामैरायः कामैः पुत्रकामश्च काऽम्यव्रतं पक्षद्वयेऽ
पि कार्यं ॥ तत्र न केपि निषेधः ॥ वैष्णवगृहीणां कृष्णे कादश्यापि नित्येऽपि ॥ इदमेकादशीव्रतं त्रैवै
ष्णवसौरादीनां सर्वेषां नित्यं ॥ अकरणे प्रत्यवायश्रवणात् संपत्त्यादिफलश्रवणात् काम्यं च न वति ॥
केचिन्मुहूर्तादिमितदशमी सत्वे दशम्यामेव भोजनं कर्तव्यं ॥ सूर्योदयात् पूर्वमेव प्रवृत्तायां श्रद्धाधिक
द्वाद्दशिकायां तु नैरंतर्यणोपवासद्वयं कार्यं इति तिथिपालनमपि वदंति तन्नयुक्तं ॥ अष्टमवर्षादूर्ध्वम

श्रीतितमवर्षपर्यंतं एकादशीव्रतधिकारः ॥ शक्तस्तु श्रीते तूर्ध्वमर्थधिकारः ॥ सनर्तकणां स्त्रीणां
सर्जनं तां पित्राद्यनृणां विनोपः वा सत्रताद्याचरणे व्रतवैकल्यं नर्तकः क्षयो नरकश्च ॥ ॥ अंतर्गतं ॥
नक्तं हविष्यान्तमनोदनं वायुः तंतिलाः क्षीरमयां बुचाज्यं ॥ यस्य च गव्यं यदि वा पिवायुः प्रशस्तमत्रोत्त
रमुत्तरं चेति पक्षेषु शक्तितारम्येनैकपक्षाश्रयणं न त्वेकादशीत्यागः ॥ प्रमाददिनैकादश्याश्रयोपपन्ना
यचरणे द्वादश्यामपि व्रतं कार्यं ॥ द्वादश्यामप्यकरणे यवमध्यचां द्रायणां प्रायश्चित्तं ॥ नास्ति क्यादिक्
रणे पिपीलिकामध्यं द्रायणं अशक्तपतिपुत्राद्युद्देशेन स्त्रीपुत्रमगिनीन्नात्रादिभिरेकादशीव्रताच
रणे क्रतुशतजं पुण्यं ॥ ॥ अथ व्रतदिनिर्णयः ॥ ॥ तत्र व्रतधिकारिणो द्विविधाः वैष्णवाश्च ॥
स्मार्ताश्च ॥ यत्र यद्यपि यस्य दीक्षास्ति वैष्णवीत्यादि लक्षणयुक्ता वैष्णवास्तद्भिन्नाः स्मार्ता इति

पिपरैव ॥ ॥ इति पंचमीनिर्णय एकादशोद्देशः ॥ ॥ षष्ठीस्कंदव्रते पूर्वविधा ॥ अन्यव्रतेषु परविधेर्व ॥
पूर्वेद्युः षण्मुहूर्तान्मृतपंचम्यावेधे पूर्वपि ॥ षष्ठीसप्तम्योरविवासरयोगे षष्ठकयोगः ॥ ॥ इति षष्ठीनि
र्णये द्वादशोद्देशः ॥ ॥ सप्तमीकर्ममात्रे षष्ठीयुते वग्राह्या ॥ यदा पूर्वेद्युरस्तमयपर्यंता षष्ठीतिदिवा षष्ठी
विधानलभ्यते परे कश्चाष्टमीविधा तदा चागत्या परैव एव तिथ्यंतरनिर्णये च श्रूयं ॥ ॥ इति सप्तमीनि
र्णयस्तयो दशोद्देशः ॥ ॥ व्रतमात्रेष्टमीकूपक्षे पराकृष्टपक्षे पूर्वा ॥ मिलितत्रिव्रतान्योरुत्सवे
कृष्टापि परा ॥ बुधाष्टमीकूपक्षे प्रातः कालमारभ्या परापण्डपर्यंतं यदि ने मुहूर्तमात्रोपि बुधवासरा
योगः साग्राह्या ॥ सायान्काले चैत्रमासे श्रावणादिमासचतुष्टये कृष्टपक्षे च नग्राह्या ॥ सर्वकृष्टाष्टमी
षु कालभैरवोद्देशेन केचिदुपवसंतितत्र मार्गशीर्षकृष्टाष्टम्यां भैरवजयंती त्वान्तद्वनिर्णयोचित्येन स

सुरसत्त्वं ॥ तत्रोदाहरणं ॥ दशमीनाड्यः ॥ ५५ ॥ एकादशी ६० द्वादश्याः क्षयः ५८ इयमेकादशीमात्राधिक्यवती
 तीर्वैष्णवेः परेषोष्णस्मार्तगृहस्थैः पूर्वा ॥ अथदशमी ५५ एकादशी ५८ द्वादशी ६० इयं शुद्धाद्वादशीमात्रा
 त्राधिक्यवती अत्रैवैष्णवानां द्वादश्यामुपोषणं ॥ स्मार्तानां पूर्वा ॥ अथदशमी ५५ एकादशी ६० १ इति ५
 शी ५ इयं शुद्धा उभयाधिक्यवती ॥ अत्र सर्वे वैष्णवेः स्मार्तैश्च परेषोपोष्या ॥ अथदशमी ५५ एकादशी
 ५७ द्वादशी ५८ इयमनुभयाधिक्यवती शुद्धावैष्णवेः स्मार्तैश्च पूर्वोपोष्या ॥ ॥ इति संक्षेपतोवे
 ष्णवनिर्णयः ॥ ॥ अथ स्मार्तनिर्णयः ॥ ॥ तत्र सूर्योदयवेधवती विधाति द्रहिताश्रुधाचेति ॥ द्वि
 विधापि प्रत्येकं चतुर्धा ॥ एकादशीमात्राधिक्यवती ॥ उभयाधिक्यवती ॥ द्वादशीमात्राधिक्यवती ॥ अ
 नुभयाधिक्यवतीत्येवं अष्टमेदासंवन्ति ॥ अत्रोदाहरणानि ॥ दशमी ५८ एकादशी ६० १ द्वादश्याः क्ष

यः ५८ इयं शुद्धा एकादशीमात्राधिक्यवती ॥ दशमी ५८ एकादशी ६० द्वादश्याः क्षयः ५८ एवंविधा एकादशी
 मात्राधिक्यवती ॥ अत्रोभयत्रापि स्मार्तानां गृहीणां पूर्वोपोष्या ॥ यतिभिर्निष्कामे गृहिभिर्वनस्ते विधवाभि
 र्वैष्णवैश्च परेषोपोष्या ॥ विष्णुप्रीतिकामैः स्मार्तैरुपवासद्वयं कार्यमिति केचित् ॥ उभयाधिक्यवती शुद्धा
 यथा ॥ दशमी ५८ एकादशी ६० द्वादशी ६० उभयाधिक्यवती विधायथा ॥ दशमी ६० एकादशी ६० द्वादशी ६० अ
 नुभयत्रापि स्मार्तैर्वैष्णवैश्च सर्वैश्च वशिष्टापरैर्वैकादश्यापोष्या ॥ द्वादशीमात्राधिक्यवती शुद्धायथा ॥
 दशमी ५८ एकादशी ५९ द्वादशी ६० १ अत्र शुद्धत्वात् स्मार्तानामेकादश्यामेवोपवासो न द्वादश्यामिति माध
 वमतं ॥ हेमाद्रिमते तु सर्वैः पराद्वादश्यापोष्या ॥ केचित्तु ॥ शुक्लक्षत्रैः स्मार्तैः परेषोपोष्येत्याहुः ॥ द्वादशीमात्रा
 धिकाविधायथा ॥ दशमी ५९ एकादशी ६० क्षयगामिनी ५८ द्वादश्या वृद्धिः ॥ ६० १ तत्रैकादश्याविधवातुद्वा

दद्यामेवस्मार्तानामप्यपवासः॥ एवंचोभयाधिक्येद्वादशीमात्राधिक्येचस्मार्तानांविधायस्यागोनान्य
त्र॥ वैष्णवानांतुषड्विधामप्याधिक्यवतीत्यक्ताद्वादश्युपोष्या॥ अनुभयाधिक्यवतीरुद्रायायथा॥ दशमी
५७ एकादशी ५८ द्वादशी ५९ स्मार्तानामेकादश्यामेवोपवासोनद्वादश्यां॥ वैष्णवानांतुविधत्वात्॥ द्वाद
श्यामेवोपवासः॥ अनुभयाधिक्यवतीविधायथा॥ दशमीरपकादश्याः क्षयः ५६ द्वादशी ५५ अत्रा
पिस्मार्तानामेकादश्यामपवासः॥ वैष्णवानांद्वादश्यामुपवासः॥ अस्मिन्ननुभयाधिक्यवतीविधाच
रमभेदेप्रथमभेदद्वयद्वयतिभिर्मुमुक्षुभिर्विधवादिभिः परोपोष्या॥ विष्णुप्रीतिकामैरुवासद्वयंकार्य
मितितुल्यकृत्ताप्रतिभाति॥ इदानींविष्णुस्तु हेमाद्रिमतं निष्कामत्वादिकंचानाहत्यमाध्वमतेनैवस
र्वस्मार्तनिर्णयमविशेषेणवदन्तिनतुक्वचिदुपवासद्वयंरुद्राधिकद्वादशिकायांसर्वेषामेकंपरोप

महानिबन्धेषूक्तं॥ तथापिस्वपारंपर्यप्रसिद्धमेवैवेष्टवत्स्मार्तत्वंचरुधामन्यतरुतिसिंधूत्तमेवसर्वदेशेसर्वत्रि
ष्टपरिग्रहीतंप्रचरति॥ वेधोपिद्विविधाः अरुणोदयेदशमीवेधः सूर्योदयेतद्वेधश्च॥ सूर्योदयात्प्राक्च
तुर्घटिकात्मको अरुणोदयः॥ सूर्योदयस्तुस्यष्टः तेनषट्पंचात्रात्तुर्घटिकानंतरं कलात्रात्रदशमीप्रवेशे
रुणोदयवेधोवेष्टवविषयः॥ षष्टिघटिकात्मकसूर्योदयात्तरं पलदिमात्रदशमीसत्वेसूर्योदयवेधः स्म
र्तविषयः॥ ज्योतिर्विदादिवादेनवेधादिसंदेहेतुबहुवाक्यविशेधेनत्रात्मणेषुविवदिषुएकदशीपरित्य
ज्यद्वादशीसम्प्रपोषयेत्॥ तथाचएकादशीद्विविधाविधास्तथाच॥ अरुणोदयवेदवतीविधा॥ तांत्य
कोवेष्टवेद्वादशेवउपोष्या॥ अरुणोदयवेधरहितास्तथा॥ साचतुर्विधा॥ एकादशीमात्राधिक्यव
ती॥ १॥ द्वादशीमात्राधिक्यवती २॥ अनुभयाधिक्यवती ३॥ अनुभयाधिक्यवती ४॥ अत्राधिक्यसूर्योदयो

दशाघटीभिरेदशीदूषितेति तूपवासातिरिक्तव्रते ॥ ॥ अथ व्रतप्रयोगः ॥ ॥ उपवासात्पूर्वदिने प्रातः
कृतनित्यक्रियः ॥ दशमीदिनमारभ्य करिष्ये हं व्रतं तव ॥ त्रिदिनं देवदेवेन निर्विघ्नं कुरु केशवेति संकल्प्य
॥ माध्याह्न एकभक्तं कुर्यात् ॥ ॥ तत्र नियमाः ॥ कांस्थमांसमसूरदिवास्वापातिभोजनात्यं वृषानपुनर्भो
जनमेथुनक्षौक्ताद्रानृतसापणचणककोद्रवशाकपराज्यतैलतिलपिष्टतांबूलवर्जनादयः ॥ एक
भक्तानंतरं काष्ठेन दंतधावनं कुर्यात् ॥ निशिभूतल्येनायित्वा प्रातरेकादश्यां पर्णादिना दंतधावनं कार्यं
नतु काष्ठेन ॥ स्नानादिनित्यक्रियां तेषु विप्रपाणि रुदुःसुरेवावारिपूर्णताम्रपात्रमादाय संकल्पं कुर्या
त् ॥ एकादश्यां निराहारो भूत्वा हमपरेहनि ॥ भोक्ष्यामि पुंडरीकाक्षधारणं मे भवाच्यतेति ॥ अनेन मंत्रेण
पुष्पांजलिं वाहारे दद्यात् ॥ अशक्तस्य त्वेकादश्यां जलाहार एकादश्यां क्षीरक्षक्षणमेकादश्यां फ

लाहार एकादश्यां नक्तभोजीत्याद्युहेन शक्यनुसारेण संकल्प्यः ॥ शैबानां रुद्रगायत्र्या संकल्प्यः ॥ सोरा
णां नित्यगात्र्यानाम्ना वा संकल्प्यः ॥ अयं संकल्प्यः ॥ सूर्योदयोत्तरं दशी सत्वेस्मातेरेकादश्यां रात्रौ कार्यः
अर्धरात्रादुपरि दशम्यनुवृत्तौ सर्वेरेकादश्यां मध्याह्नोत्तरं कार्यः ॥ संकल्पोत्तरमष्टाक्षरमंत्रेण त्रि
रभिमंत्रितं तज्जलं पिबेत् ॥ ततः पुष्पमंडपं कृत्वा तत्र ॥ पुष्पैर्गंधैस्तथा धूपैर्दक्षिणैर्वेद्यकैः परैः ॥ स्तो
त्रैर्नानाविधैर्दिव्यैर्गतिवाद्यैर्मनोहरैः ॥ दंडवत्प्रणिपातैश्च जयशब्दे स्तुत्यैर्नमैः ॥ हरिं संपूज्य विधिव
द्वात्रौ कुर्यात्प्रजागरं ॥ एकादश्यां नियमाः ॥ पार्वण्डि संभाषण स्पृश दर्शनं वर्जनं व्रतं चर्यं सत्यभा
षणदिवास्वापवर्जनादयः परिमाणोक्ताश्च श्रेयाः ॥ पार्वण्डि दर्शनादौ तु सूर्यपश्यन्नतः शूचिः ॥ सं
स्पृशेत्तु बुधः स्नायाच्छुचिरादित्यदर्शनात् ॥ संभाष्य तान् शूचिपदं चिंतयेदच्युतं बुध इत्यादिप्राय

श्रितं ॥ उपवासदिने श्राद्धप्राप्तौ श्राद्धशेषसर्वान्नेनैकपात्रं परिविष्टं तत्सर्वान्नावप्राणं कृत्वा पात्रं गवादि
भ्यो देयं ॥ कंदमूलफलाहाराद्यनुकल्येनोपवासकत्रितुस्वभक्षस्येव फलादेः पितृप्राप्त्यप्राप्त्युपरि
वेषणपूर्वकतच्छेषभक्षणं कर्तव्यं ॥ एकादश्यां यदा भूपृथ्वी तदा हः स्यात्कदाचन ॥ तद्विंशत्युपरित्यज्य द्वाद
श्यामेव कारयेदित्यादिवचनानि यथाचारं वैष्णवपराणि ॥ वैष्णवैः षोडशमहालयकरणपक्षे एकाद
श्याधिकरणकं द्वादश्याधिकरणं च महालयंतत्रेण करिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ महालयद्वयं द्वादश्यां का
र्यं ॥ काम्योपवासे स्नतकप्राप्तौ श्राद्धादीरनियमात्तत्र यं कृत्वा स्नानं पूजादानप्राप्त्यभोजनादिकं का
र्यं ॥ नित्योपवासे स्नतकादिप्राप्तौ स्नात्वा हरिप्रणम्य निराहारादिकं स्वयं कृत्वा पूजादिकं प्राप्तिप्राप्त्या
कार्यं दानादेर्लोपोन स्नतकांतेनुष्ठानाववश्यकत्वं ॥ एवं रजद्रवलादिदोषेषु ॥ द्वादश्यां प्रातर्नित्यपू

वासं वा वदतीति सर्वत्र देवेषु प्रायोमाधवोक्तानुसार एव प्रचार इति बोध्यं ॥ एतेन वैष्णवाद्यादशाभेदानां
स्नातृष्टादशाभेदानां च निर्णयः ॥ सर्वोपि गताथो भवतीति विभावनीयं ॥ विस्तरस्तु महाग्रंथेषु अनुसंधे
यः ॥ अत्राष्टादशाभेदानां पृथक् पृथक् गुदाहरणकथनेतानि निर्णयिकथने च बालानां व्यामोहमात्रं स्यादिति
सन्निर्णयः ॥ पृथगेव पट्टे लिखित्वा स्थापितोनुसंधेयः ॥ अत्रार्धरात्रोत्तरंदशमीसत्वे कपालवेधो द्विपं
चात्रादृष्टिकादशमीसत्वे छायावेधस्त्रिपंचात्रादृष्टित्वे दशम्याग्रस्तारव्योवेधश्चतुःपंचात्रात्वे संपूर्णा
रव्यः पंचपंचात्रात्वेति वेधः षट्पंचात्रात्वे महावेधः ॥ सप्तपंचात्रात्वे प्रलयारव्योष्टपंचात्रात्वे महाप्रल
य एकोनषष्टित्वे घोरारव्यः ॥ षष्टित्वे राक्षसारव्य इति वेधभेदानां रदेनोक्तान्धादिमत्तानुसारिभिः श्वि
के श्विदेव केचिदेवानुसृताः ॥ माधवाचार्यादिसर्वसंमतेन स्तुष्टं षट्पंचात्रादृष्टिवेध एवेति ज्ञेयं ॥ दशमीपंच

पारणं कार्यं ॥ द्वादशी मुख्यस्त्वे द्वादशी प्रथमपादं हरिवासरं संज्ञकमुलं ध्यपारणं कार्यं ॥ कथं लामात्राया अपि द्वाद
श्या अनावेत्रयो द्वादश्यां पारणं ॥ द्वादश्यामध्याह्नेर्ध्वं सत्वे प्रतिर्मुहूर्तत्रयमध्याह्नपारणं नमध्याह्ने दो इति व
हवः ॥ बहूनां कर्मफलानां बाधाय ते पराणहे एवेति केचित् ॥ द्वादश्यां सर्वपासेषु शुक्रायां वृष्ट्या यां वा श्रवणये
गोशक्तेनैकादशी द्वादश्यां द्वयोरप्युपवासः कार्यः ॥ अशक्तेनैकादश्यां फलाहाराद्यनकल्पं कृत्वा श्रवण
द्वादश्यामुपवासः कार्यः ॥ विष्णुश्चंद्रबलयोगसत्वे त्वेकादश्यामेव श्रवणं द्वादशी प्रयत्नमप्युपवासं कृ
त्वा द्वादश्यां श्रवणयोगरहितायां पारणं कार्यं ॥ द्वादश्याः श्रवणतो न्यूनत्वे श्रवणयत्नायामपि द्वाद
श्यामेव पारणं ॥ द्वादश्याल्लुधने दोषात् ॥ विष्णुश्चंद्रबलयोगादि निर्णयो माद्वयदमासगतश्रवणं द्वा
दशी प्रकरणे वक्ष्यते ॥ दिवानि द्वापरान्ते च पुनर्भोजनमेषुने ॥ द्वौ द्वौ कांस्यामिषं तैलं द्वादश्यामष्टव

र्जयेत् ॥ द्यूतक्रोधचण्डककोट्रवमाषतिलपिष्टमसूरनेऽत्रांजनमिष्ट्यानाषणलोतायासप्रवास
रवाहनाध्ययनतांबूलादीनि वर्जयेत् ॥ एते च नियमाः काम्यव्रते आवश्यकाः नित्यव्रते तु ॥ शक्तिमा
स्तु पुमान् कुर्यान्नियमं सविशेषणं ॥ विशेषनियमाश्च शक्तेः हेरात्रं मुजिवर्जितः ॥ निगृहीतेंद्रियः श्रद्धास
हायो विष्णुतत्परः ॥ उयोद्येकादशी पापाश्च तेनात्र संशयः ॥ अन्यं नंदेति यो ब्रूयात्कृते वायः सना
रकी ॥ एकादशीः अताद्विष्णुसायज्यं लभते प्रियं ॥ ॥ इत्येकादशी व्रतनिर्णयः ॥ ॥ कार्यतरेष्वे
कादशी द्वादशी यत्तेव ग्राह्या ॥ इत्येकादशी निर्णयोद्देशः सप्तदशः ॥ ॥ द्वादशी त्वेकादशी विधा
या ह्या ॥ अथाष्टौ महाद्वादश्याः ॥ अध्याधिकैकादशी यत्ता द्वादशी उन्मीलनी संज्ञा ॥ द्वादश्यावश्रु
धाधिका वर्धते सा वज्रली ॥ सूर्योदये एकादशी दत्ततः क्षयगामिनी द्विदशी द्वितीय सूर्योदये त्रयोद

शी एकमेका होरात्रे तिथित्रयस्य शी त्रिस्य शी संज्ञा द्वादशी ॥ दशैर्येयोर्गोर्गोमास्यावायदा दिनवृद्धिस्तदाप
क्षवर्धिनी संज्ञा ॥ पुष्यर्क्षयुता जया ॥ श्रवणयुता विजया ॥ पुनर्वसुयुता जयंती ॥ रोहिणी युता पोषनाशि
नी ॥ एताः पापक्षयमक्तिका मउपवरोत् ॥ श्रवणयुता त्वेकादशी च नित्या ॥ एतास्वष्टसेकादशी द्वाद
श्योरेव त्वेतंत्रेणोपवासः ॥ पार्थक्ये शक्तस्योपवासद्वयं ॥ यस्त्वारब्धव्रतद्वयउपवासद्वया शक्तश्च त
स्य द्वादशी समुपोषणालव्रतद्वयपुण्यलानः ॥ तत्र श्रवणर्क्षयोगे भुहूर्तमात्रे पितृग्राह्यः ॥ पुष्यद्वि
गः सूर्योदयमारभ्यास्तमयपर्यंतश्च दुपवासः ॥ पारणंतु तिथिनक्षत्रसंयोगोपोषणे उभयांते न्यत
रांते चेति सर्वसामान्यनिर्णयः ॥ ॥ सम्मन्व इति द्वादशी निर्णयोद्देशः ॥ १८ ॥ त्रयोदशी श्रुक्
पूर्वाष्टशोत्तरा ॥ त्रानिवारद्विक्तां कांचिच्छुक् त्रयोदशी मारभ्य संवत्सरपर्यंतं प्रतिपदं त्रयोदशी

जां विधा यजगवते व्रतं समर्पयेत् ॥ अज्ञानतिमिरांधस्य व्रते नानेन केन च ॥ प्रसीद स मुखो नाथ ज्ञान
दृष्टिप्रदोभावेति तत्र मंत्रः ॥ दद्राम्यादिषूक्तानां नियमानां भंगो दिवा स्वापे बहु शो जनपाने मिथ्यापूणे
नातन्तानि यमभंगमदिद्वयनारायणाष्टाक्षरमंत्रजपमष्टोत्तरज्ञानसंख्यया कुर्यात् ॥ अल्पदोषना
मत्रातत्रयजपः ॥ रजवलाचांडालरजकसूतिकादिद्राक्ष्यव्रतमध्ये श्रवणेष्टोत्तरसंज्ञगायत्रीज
पः ॥ ॥ ततो नैवेद्यतुलसीमिश्रितान्नेन पारणं कार्यं ॥ आमलकीफलस्य पारणायां भक्षणे संभाषण
षणादिदोषनाशः ॥ पारणं च द्वादशकलं चने महादोषात् द्वादशी मध्यएव कार्यं ॥ स्वल्पद्वादशी स
त्वे रात्रिष्वेव आभ्यासात्ताः क्रियाः सर्वश्रुक्कृतकार्याः ॥ अग्निहोत्रहोमस्य नापकर्ष इति केचि
त् ॥ एवं श्राद्धस्यापि नापकर्षो रात्रौ श्राद्धनिषेधात् ॥ अतिसंकटे श्राद्धे प्रदोषादि व्रते च तीर्थजलेन

यावत्तेतन्नोत्तनकालव्यापिनीचतुर्दशीत्येकत्रयोदश्यापंचदश्यामेकत्रयं ॥ शिवरात्रिचतुर्दशीतिरुचतुर्दश्यामेवपारणाश्विनवर्तया ॥ नतत्रचतुर्दश्यष्टमीदिवदितिमेजननिषेधप्राप्तिः ॥ विधिप्राप्तेनिषेधाप्रवेशात् ॥ ॥ इतिचतुर्दशीनिर्णयोद्देशः ॥ ॥ २० ॥ ॥ पूर्णमास्यामावासेतुसवित्रीव्रतंविनापेरग्राह्यं ॥ यत्तुबुधवृषावर्णाहुताग्नीपूर्णमास्योः कुलधर्मादौपूर्वविधयोर्ग्राह्यत्वेत्तः सर्वाप्येर्णमासीकुलधर्मादौपूर्वाग्राह्यते ॥ तत्रमूलमग्न्या अष्टादशनाडिकातोमूनं चतुर्दशीसत्वेतादृशचतुर्दशीविधस्यमूलोष्टादशनाडीतिरितिचतुर्दश्यावत्प्रतीतेरस्तुवातादृशस्थलेकुलधर्मेपूर्वत्रग्राह्यत्वं ॥ अष्टादशनाडिकाधिकचतुर्दशीविधेतुपूर्वविधाप्येर्णमासीनग्राह्येतिप्रतिपाति ॥ अमावास्योपमासोपमाससंयुतस्नानदानादौमहापुण्या एवमनुयुतासप्तपूजाद्यात्मिकंसेवतेव्रतमनुष्ठायते ॥ तत्रापराणपर्यंतं

मुहूर्तमात्रयोगेपित्रतंकार्चं ॥ दिनांत्यपदघटिकात्मकसायानेयोगेरात्रियोगेचनकार्यमितिशिष्टाचारः ॥ यतीनांक्षोरादाउदयेत्रिमुहूर्तव्यापिनीप्येर्णमासीग्राह्या ॥ तृतीयमुहूर्तस्यर्णमावेचतुर्दशीयुता ॥ ॥ इतिपंचदशोनिर्णयोद्देशः ॥ ॥ अष्टमिहिकालः ॥ ॥ पक्षांतोपवस्रव्याः पक्षाद्यायष्ट्याः उपवासोन्वाधाः नारयंक्रम ॥ तत्रपर्वप्रतिपदोः पूर्णत्वेसंदेहानावः ॥ पर्वण्यन्वाधानस्योत्तरदिनेयागस्ययथोक्तकाललाभान्पर्वणः खंडतेतुपर्वपेक्षयाप्रतिपदोद्गासवृद्धिघटिकागणयित्वातदर्थं द्वासेपर्वणिवियोज्येष्टौसंयोज्यसंधिकालंज्ञात्वान्वाधानादिकालोनिर्णयतं ॥ तत्राह्वासवृद्धीनस्तत्रयथस्थितस्यष्टैवसंधिः ॥ तत्रसंधिश्चतुर्विधा ॥ पूर्वाह्नसंधिमध्याह्नसंधिरपराह्नसंधिरात्रिसंधिश्चेति ॥ द्वेधाविमक्तदिनस्यपूर्वार्धपूर्वाह्नः अपरार्धमपराह्नः ॥ पूर्वाह्नापराह्नसंधिमूलोघटिकाद्यात्मिको

पुहर्तामध्याह्न आचर्त नोपरपर्याय इति कोस्तमे ॥ ३ ॥ उनयसंधिरेकपलात्मक एवमध्याह्नो नतु घटिकाद्वयाः
 त्वक इति प्रायेण दानीं शिष्टाचारः । तत्रोक्तरीत्या ह्यसमृद्धयर्थवियोजनसंयोजनेन निणरितः पर्वप्रतिपदोः सं
 धिर्यदि पूर्वाह्णे मध्याह्ने मवति संधिदिनात् पूर्वदिने न्वाधानं संधिदिने यागः । यद्यपराह्णे रात्रौ वा संधिस्त
 दा संधिदिनेऽन्वाधानं परदिने यागः । अथोदाहरणं ॥ ॥ पर्वद्वैत्राघटि मितं प्रतिपदेकादशी घटिमिः
 तातत्र षट् घटीमितः प्रतियक्षयः । तदधं घटीत्रयं पर्वणि वियोजितं । जातः संधिश्चतुर्दशाघटिमिः
 । अयं त्रिंशद्घटिमिते दिनमाने पूर्वाह्णसंधिः । अष्टविंशतिघटिमिते तु दिनमाने इत्यमेवमध्याह्नस
 धिः । अत्र संधिने यागः पूर्वदिनेऽन्वाधानं । पर्व १४ प्रतिपत् १९ अत्र पंचघटिकाद्वयः । तदधं सार्धं
 घटीद्वयं पर्वणि संयोजितं जातः संधिः सार्धं षोडशी घटीमितः । अयमपराह्णसंधिः । अत्र संधि

शुनिवारयुक्ता खेव चतुर्विंशतिशुक्लत्रयेदशीषु वा वर्तव्यं ॥ यत्प्रदेवसमये शिवपूजान्नो जनात्मकं प्रदे
 पत्रतंतत्र सूर्यास्तमनो नरं त्रिमुहूर्तात्मकं प्रदेव व्यापिनी त्रयोदशी ग्राह्या ॥ दिनद्वये प्रदेव व्याप्यो साम्येऽ
 नतदेकदेशस्य र्शो वा उत्तरा ॥ वेद्यम्येणेकदेशस्य र्शो तदधिक्यवती पूर्वपि ग्राह्या ॥ यदि देवपूजनं ज
 नपर्याप्तं तदधिक्यं लभ्यते नो चेत्साम्यपक्षवदुत्तरैव ॥ उनयत्र सर्वथा व्याप्तो वेपि परैव ॥ अत्र पदेदि
 नाष्टमनां जोजनं वर्तव्यमिति तत्तु निर्णये उक्तं ॥ ॥ इति त्रयोदशी निर्णयोद्देशः ॥ १९ ॥ चतुर्द
 शी शुक्लापरा । वृष्णा पूर्वा ॥ यत्तु प्रतिमासे वृष्णा चतुर्दश्यां शिवरात्रि त्रतं काम्यमनुष्ठीयते तत्र महाः
 शिवरात्रि वत् ॥ निशीथव्यापिने व ग्राह्या ॥ उनयत्र निशीथव्याप्योपरा ॥ प्रदेव व्याप्ये राधिक्यात् ॥ के
 श्वित्प्रदेवमात्रव्यापिनी ग्राह्येते ॥ तत्र मूलं चिंत्यं यत्तु चतुर्दश्यां दिवा नो जने निषेधावनेत्येवा

दीपवर्णविवेजिताज्ञातः संधिसार्धस्योड्गुनाड्यः। अथमपराणहसंधिः। प्रथममते तत्र पूर्वोणहसंधिः
स्थितिः। तथा चतुर्दशी २४ पर्व १७ पूर्वगतनाड्यः ३६ एव्ययोगे जाताः। ५३ प्रतिपत् ११ गतेष्वयोगे जाताः
। ५४ अत्र पूर्वोत्तरीत्याक्षयोदाहरणे ऐवैकाद्यदी वृद्धिस्तदर्थं संयोजने सार्धं सप्तदशनाडीमितोऽम
पराणहसंधिः। एवं च। पूर्वमते तन्मतयोरत्यंतविरोधः। वृद्धिस्तथा हि सर्ववैपरीत्यात्। अत्रमते य
दीदृयाधिका वृद्धिः। क्षयोवानसं नवतीति परे हि दृष्टिकान्यूनाः तेष्वभाष्यधिकस्य यादृति बहुव
चनमसंगत इति दूषणं। ॥ पुरुषार्थचिंतामणोद्दिष्टं ॥ ॥ अथ पौर्णमास्यां विशेषः ॥ ॥ सं
गवकालादूर्ध्वं त्रयोदशादिघाटीमारभ्या धांहात् पूर्वसंधौ संधः स्कालोपौर्णमासीतस्यांसं
धिदिने चाधानं यथागश्च सद्यो नुष्ठेयं इदं पौर्णमास्यां सद्यस्कालं त्वं वैकल्यं किं मिति केचित् ॥

अमावास्यां सर्वत्र ह काले तैव न वेदाचिदपि सद्यः स्कालोपौर्णमास्यां प्रमायां चापराणहसंधौ प्रतिप
चतुर्थपादे यागे न दोषाय अमावास्यायामपराणहसंधावपि प्रतिपदिः त्रिमुहूर्तधिक द्वितीयाप्र
वेष्टे चंद्रदर्शनसंज्ञेन चंद्रदर्शने यागनिषेधादमावास्यायामेवेष्टिं चतुर्दश्यामन्वाधानं बोधा
यनादीनां। अमावास्यायां सप्तघटिमितप्रतिपदभावे चंद्रदर्शनेपि प्रतिपद्येव बोधायने रितिः का
र्या। आश्वलायनापस्तम्बादीनां तु चंद्रदर्शने निषेधो नास्तीति प्रतिपद्येवेष्टिः। यत्र संधिदिनेष्टि
स्तत्र सा प्रतिपद्येव समापनीया। न तु पर्वणि पर्वणियागसमाप्तौ पुनर्यागः कर्तव्यः। एवमेव स्मार्ते
पार्वणस्थालीपाकनिर्णयः ॥ ॥ केचित्तु स्मार्ते स्थालीपाकः प्रतिपद्येव समापनीय इति
नियमो नास्ति। पूर्वा एहे एव स्थालीपाकं समाप्य संधेर्दूर्ध्वं प्रतिपदि ब्राह्मणो जनमात्रं कार्यं ज

यंतेपिसंधिसन्निष्ठे प्रातः काले एव स्थालीपाकमाहेति विशेषमाहुः । श्रौते ब्राह्मणे नोजनमात्रं प्रति
पदिकार्यं । अन्यतंत्रं पूर्वाह्णे एव समापनीयं न प्रतिपदयेक्षेति पुरुषार्थचिंतामणा उक्तं । कात्यायनाः
नां पूर्णमासेष्टिनिर्णयः निर्णयः पूर्वोक्तः । सर्वसाधारणा एव न तत्र कश्चिद्विशेषः । इति सिंध्यादि बहु
ग्रंथे संमतं । अन्ये तु पूर्वाह्णे संधौ संधिदिनेऽन्वाधानं परे हियाग इति पूर्णमासीविषये कर्तव्यानां
विशेषमाहुः । अथामावास्यायां कर्तव्यानां विशेषः ॥ अमाविषये त्रेधा विभक्त्यदिनस्य प्रथ
मो नागः पूर्वाह्णः द्वितीयो नागः मध्याह्नस्तृतीयो नागो पराह्णः । तत्र रात्रिसंधौ प्रतिपदिने च
इदं दर्शने सत्यपि परेषामिव कर्तव्यानां मपि संधिदिने पिंडपितृयज्ञे संधिदिने चेष्टिः । तदाऽ
चतुर्दशीदिने मावास्यायादिनं तृतीयनागारव्यापराह्यदि पूर्णव्यप्तिस्तर्हि अमावास्यायां प्रा

दिनेऽन्वाधानं । परे चर्यागः । अथात्र बालबोधार्थं प्रकारांतरं । सूर्योदयोत्तरं विद्यमानाः । पर्वनाडिकाः प्र
तिपन्नाडिकाश्चैकीकृताः सत्ये । यदि न दिनमानतो न्यूनास्तदा पूर्वाह्णसंधिः । यदि दिनमानसमास्तदा
मध्याह्नसंधिः । यदि दिनमानादधिकास्तदा पराह्णसंधिरिति । इयं सूर्योदयोत्तरमनुवर्तमानपर्वप्र
तिपदोः क्षयरुद्धिर्न्यासे च संध्यावलोकमिदीनां सर्वत्रिष्टाचारेषु प्रसिद्धा । कौस्तुभोदे चतुर्दशीदिन
स्थाः उदयात् पूर्वपर्वणो गतघटिका उदयादेव्यघटिकाश्चैकीकृत्यैवं प्रतिपदः पूर्वदिनस्थाः उत्तर
दिनस्थाश्च घटिका एकीकृत्य पर्वण्ये क्षया प्रतिपदो वृद्धिर्क्षयो ज्ञेयो ॥ तद्यथा ॥ चतुर्दशी
पर्व १७ चतुर्दशीदिनस्थाः पर्वनाडिकाः ३८ उत्तरदिनस्थाः १२७ एकीकृत्य जाताः २७ पर्वदिनस्थाः
प्रतिपन्नाडयः ४३ उत्तरदिनस्थाः ११ एकीकृत्य जाताः २४ अत्रैकघटी प्रतिपद्यस्तयस्तदर्थमर्थघ

हरणं। चतुर्दशी १८ अमा १८ प्रतिपत् १९ दिनमानं २० अत्र प्रतिपदिने प्रातः पादत्रयावस्थि न्नयाग काल
सावात्संधिदिने एव सर्वमते कात्यायनात्तमिष्टिः। पूर्वदिने पिंडपितृयज्ञोपवासौ। अथ दिनद्वये सा
म्येनैवैषम्येणैवैकदेशाव्याप्तिरिति तृतीयः पक्षः। यथा चतुर्दशी २५ अमा २५ प्रतिपत् २६ दिनं ३० इयं सा
म्येनापराह व्याप्तिः। अत्रैकोऽस्तममते चतुर्दशीत्यादौ धानिर्णयः॥ ॥ यथावा॥ ॥ चतुर्दशी २५ अ
मा २० प्रतिपत् २७ दिनं ३० इयमपि साम्येनैकदेशाव्याप्तिः। अत्र सर्वत्र मते संधिदिने एव कार्त्तयेष्टिः
पूर्वदिने च पिंडपितृयज्ञोपवासौ। अथैवैषम्येणैकदेशाव्याप्तिः। चतुर्दशी २५ अमा २३ प्रतिपत् २३
दिनं ३० अत्रापि पूर्वास्तममते द्वयेनैकदेशाव्याप्तिरिति निर्णयः॥ ॥ यथावा॥ ॥ चतुर्दशी २५ अमा २२
प्रतिपत् २८ दिनं ३० इयमपि वैषम्येणैकदेशाव्याप्तिः। अत्रापि सर्वमते संधिदिने कार्त्तयेष्टिश्चतुर्द

श्यामुपवासपिंडपितृयज्ञौ॥ यथावा चतुर्दशी २५ अमा २७ प्रतिपत् २९ दिनं ३० अत्र संधिदिनेऽन्वा
धानयागौ प्रतिपदाष्टिः संधिदिनैवैकदेशाव्याप्तिरिति चतुर्थः पक्षो वा॥ यथा चतुर्दशी ३१ अमा
२६ प्रतिपत् २३ दिनं ३० यथावा चतुर्दशी २६ अमा २२ प्रतिपत् १७ दिनं २७ अत्रोभयत्रापि संधि
दिने एव पिंडपितृयज्ञान्वाधाने यागस्तपरेहि प्रतिपदि एव च कात्यायनमतेऽपि सर्वत्रोदाह
रणे चंद्रदर्शननिषेधप्रतिपादनं न संभवति॥ किंतु कुत्रचिन्निषेधादरात्पूर्वत्रयागादिकं क्वचित्तु
चंद्रदर्शनवत्येव दिने॥ एवं पिंडपितृयज्ञौपीति ध्येयं॥ दर्शआह्वार्थममावास्यानिर्णयः सर्वसाधा
रणो ग्रेष्ठथगेव वक्ष्यते॥ ॥ अथ सामगानामिष्टिनिर्णयः॥ ॥ तत्र चोर्णमासी सर्वसाधारणात्पूर्
वैकैव॥ अमावास्यायांतु रात्रि संधौ प्रतिपद्येव चंद्रदर्शनेऽपि यागः॥ अपराह संधौ तु प्रातः षट्

षट्कालकप्रदिपदाद्यपादत्रयत्रययाकाललाभेप्रदिचंद्रद्वानिपाष्टिः संधिदिनेचोपवासपितृयज्ञो
 उक्तयागकाललाभेसंधिदिनेचतुर्दश्यापितृयज्ञोपवासौ॥ एवंसामगैरपिचंद्रद्वानिनिषेधः कात्याय
 नवदेवयथासंभवंपालनीयद्वतिसामगनिर्णयः॥ ॥ इतियागकालनिर्णयोद्देशः॥२२॥ ॥ अथपि
 तृयज्ञकालः॥ ॥ तत्राव्वलायनानांयस्मिन्नहोरात्रेऽमावास्याप्रतिपदोः संधिस्तदिनापराण्हेपंच
 धाविभक्तदिनचतुर्थभागद्वपेपिंडपितृयज्ञः सचापराण्हसंधावन्वाधानदिनेभवति॥ मध्याह्नेपूर्वा
 ण्हेवासंधौयागदिनेयागोत्तरमपराण्हेभवति॥ यदाहोरात्रसंधौतिथिसंधिस्तदन्वाधानदिनएवपि
 ङ्गपितृयज्ञः एवमायस्तंबहिरंण्यकेशिमत्तानुसारिणामपिसंधिदिनेएवपितृयज्ञः सचापराण्हेधिबृ
 क्षसूर्येवाकार्यः॥ अपराण्हश्चपंचधाविभक्तदिनचतुर्थभागोनवधाभक्तदिनसप्तनभागोवा॥ शां

सायांपिंडपितृयज्ञेनचतुर्दश्यामित्येकः पक्षः॥ चतुर्दश्यात्यजापिंडपितृयज्ञश्चंद्रस्यपरमक्षीणत्वाऽ
 दित्यपरः पक्षः॥ अथापराण्हसंधौ चत्वारः पक्षाः संधिदिने एवं तृतीयजागारयापराण्हमायाः पूर्णव्या
 प्तिरिति प्रथमः पक्षः॥ यथा चतुर्दशी २९ अमा ३० प्रतिपत् २१ दिनमानं च त्रिंशत् ३० अत्र संधिदिने न्वा
 धानंपितृयज्ञोपरदिने यागः संधिपूर्वदिने एकोक्तापराण्हमायाः पूर्णव्याप्तिरिति द्वितीयः पक्षः॥ य
 था चतुर्दशी २० अमा २२ प्रतिपत् २४ दिनमानं ३० अत्र संधिनापरदिने त्रिमुहूर्तात्मकप्रतिः काले प्र
 तिपत्पादत्रयावच्छिन्नयागकाललाभे संधिदिने न्वाधानंपितृयोगो प्रतिपदि चेष्टिरितिकोस्तु नम
 तं॥ ॥ त्रिमुहूर्तद्वितीयाचे प्रतिपच्चापराण्हिकी॥ अन्वाधानं चतुर्दश्यापरतः सोमदर्शना
 दिति च चना चतुर्दश्यापिंडपितृयज्ञोपवासौ संधिदिने चेष्टिरिति परमतं॥ अथापरद्वितीयपक्षोदा

रायेष्टि प्रायश्चित्तं ॥ इष्टि स्थाने सप्त होतारं होष्यामीति संकल्प्य तन्मंत्रेण चतुर्गृहीता ज्येन पूर्णाहुतिः
 वाकार्या ॥ ॥ इति पिंडु पितृ यज्ञो देवाः ॥ २३ ॥ ॥ अथ अध्येऽन्नावास्यानिर्णयते ॥ पंचधा विभक्तं
 दिनचतुर्थभागारव्यापराह व्यापिन्यन्नावास्या दक्षिणाधे ग्राह्या ॥ पूर्वेऽक्षरे वपरेऽक्षरे ववापराह्ये कात्स्न्ये
 नेक देशे नवा व्यापित्वे सैव ग्राह्या ॥ उभयदिनेऽप्यपराह्ये वैषम्येणैक देशो व्यापित्वे याधिक व्यापिनी सा
 ग्राह्या ॥ दिनद्वये साम्ये नेक देशा व्याप्तौ तिथि क्षये पूर्वा तिथि रक्षौ तिथि साम्ये च परा ॥ तत्र समव्याः
 सौ तिथि क्षय रक्षि साम्यो दाहरणानि ॥ चतुर्दशी १९ अमा २३ दिन ३० अत्र दिनद्वये पिसमा पंचषट्
 कैक देशा व्याप्तिश्चतुर्दश्यपेक्षया चतुर्षट्काभिरमाया रक्षि सत्त्वा दुत्तरा ग्राह्या ॥ तथा चतुर्दशी
 २३ अमा १९ अत्रैका षट्का समा व्याप्तिर्षट्का चतुष्टयेन तिथि क्षयात्पूर्वा ग्राह्या ॥ अथ चतुर्दशी

२१ अमा २१ अत्र षट्तित्रयेण दिनद्वयं द्वातः समा व्याप्तिस्तिथेस्तु इष्टि स्थानाभावेन समत्वात् परा ग्राह्या ॥
 दिनद्वये पूर्णापराह व्याप्तौ तिथि रक्षित्वात् परा ग्राह्या ॥ यदा दिनद्वयेऽप्यपराह्यस्य र्शनावस्तदा ग्राह्या मिमं द्विः
 श्रोतमिदं द्विः स्वस्तिनिवालि संज्ञिका चतुर्दशी मिश्रा पूर्वा ग्राह्या ॥ निरग्निवैस्त्रीश्च इदि निश्चकुह संज्ञिकाः
 प्रतिपन्मि अपरा ग्राह्या इति ॥ माधवाचार्यसंमतो दर्श निर्णयः प्रायः सर्वत्र शिष्टेराद्रियते ॥ पुरुषार्थचिंतामः
 णो तु बह्वैस्तैत्तिरीयैश्च साग्निवैरपराह व्याप्त्यस्त्वेपि इष्टिदिनात् पूर्वदिनात् एव दर्श आर्धं कार्यं ॥ ॥ तथाऽ
 च ॥ ॥ दिनद्वये कात्स्न्ये नापराह व्याप्तौ परत्रैव दर्शः ॥ एकदेशे नापराह द्वयव्याप्तौ प्रतिपद्व्या प्रः
 तिदीष्टा उत्तरत्रैव दर्शः ॥ द्वितीये दिने एवापराह व्याप्तौ तु यदि प्रतिपत्तयवशाद् दर्शदिन एवेष्टि प्राप्तिस्तदा
 बहुचानां सिनीवाली तैत्तिरीयाणां कुहर्ग्राह्या ॥ कार्तीयानां पिंडु पितृ यज्ञदिनात् एव दर्श आर्धमिति वक्ष्यते

रत्नायनकात्यायनसामगानामन्वाधानदिनेएवपिंडपितृयज्ञःपूर्वमेवोक्तःसचत्रेधाविभंदिनतृतीय
भागद्वपेऽपराण्हेकार्यः॥गृह्याग्निमतांवरुचानांदर्शश्राद्धपिंडपितृयज्ञयोरेकस्मिन्दिनेप्राप्तौव्यति
पंगेणानुष्ठानं॥व्यतिपंगोनामोभयोःसहप्रयोगः॥खंडपर्वणितुपूर्वेद्युःकेवलदर्शश्राद्धमत्तरं
हिकेवलपिंडपितृयज्ञःश्रोताग्निमतांतुकेवलःपिंडपितृयज्ञसंबदक्षिणाग्नौकार्योनव्यतिपंगे
णश्रोताग्निमतांसंपूर्णद्वेद्विथंक्रमः॥आदावन्वाधानंततोवैश्वदेवः॥ततःपिंडपितृयज्ञःत
तोदर्शश्राद्धमिति॥अस्मिन्नेवकालेजीव-स्पृष्टकेणसाग्निकेनहोमांतंवापितुःपित्रादित्रयोदे
वोनपिंडसहितोवापिंडपितृयज्ञःकार्यः॥यद्वापिंडपितृयज्ञोनेवारध्वयः॥इष्टिलोपेपादकृष्णं
प्रायश्चित्तंइष्टिद्वयलोपेध्रुवइष्टित्रयलोपेग्निनाद्रासुनराधानं॥पिंडपितृयज्ञलोपेवैश्वान

पर्वणामन्वतेषु पर्वणि दक्षिणायनदिने उत्तरायणदिने वा कार्यः ॥ तत्र खंडपर्वणि विकृतिसामान्योक्तपर्वनिर्णयः ॥ ॥ इति पशुयागोद्देशः ॥ ॥ २९ ॥ अथ चतुर्मास्यकालः ॥ ॥ तत्प्रयोगे चत्वारः पक्षाः ॥ फाल्गुन्यां चैत्र्यां बोधोर्णमास्यां वैश्वदेवपर्वकृत्वा चतुर्थमासेषु आषाढ्यदिष्टे कैवं पर्वद्वयं यावज्जीवमनूयानमिति यावज्जीवपक्षः ॥ उत्तरास्यासंवत्सरपर्यंतं मनुष्याय सवनेष्ट्या पशुयोगेन वा सोमयोगेन वा समापनं सांवत्सरः पक्षः ॥ प्रथमे हनि वैश्वदेवपर्वचतुर्थदिने वरुणप्रद्यासपर्वः ॥ अष्टमनवमयोः साकमेषपर्वद्वौ दशैकनासीरीयपर्वेति द्वौ दशाहपक्षः ॥ पंचनिदिनैः समाप्तो यथा प्रयोगपक्षाद्वादशाहयथा प्रयोगपक्षयो रुद्रायने शुक्लपक्षे देवनक्षत्रे धाराय शुक्लपक्षे वसमपक्षे रितिवहवः ॥ दृष्ट्या पक्षे वा समपक्षे रिति केचित् ॥ द्वादशाहपंचाहपक्षयोरपि सवनेष्ट्या दिना समापने कृते सकृत्करणं ॥ तदनावे प्रति संवत्सर

पञ्चानां कचिदैहिकप्रयोगपक्षयोः पुक्तः ॥ स च चैत्रादिषु चतुर्षु योर्णमासी वैकस्यां चिद्भवति । कचिच्च
सत्याहपक्षः ॥ ॥ स यथा ॥ ॥ अहो वैश्वदेवपर्वतृतीयदिने वरुणप्रसाधः । चतुर्थ्यहमेधीया । पंचमे
महाहवींषि । षष्ठ्यपितृयज्ञादि साधकमेधपर्वः । सप्तमेशुनासीरायपर्वेति । अत्र शुक्लपक्षदिः पंचाहपंचो
क्तः कालः ॥ ॥ इति चालुर्मास्यकालनिर्णयोद्देशः ॥ ॥ २८ ॥ ॥ काम्येष्टीनां विवृति सामान्यनि
र्णयानुसारेण पर्वण्यनुष्ठानं शुक्लपक्षस्थ देवनक्षत्रे वा । जातेष्टिस्तृप्त्या विंशतिरात्रात्मककर्मानधि
कारारम्भजननाशोचनिवृत्तौ सत्यां पर्वणि कार्या । गृहदाहेश्यादिनेमिस्तिवृष्टीनां निमित्तानंतरम
नुष्ठाने पर्वोद्यपेक्षानास्ति । तदसंनवे पर्वोद्यपेक्षानास्ति । तदसंनवे पर्वोद्यपेक्षानास्ति । अत्रार्थानां नित्यानां
ऋतुना सहैवानुष्ठानान्तत्रष्टयकालापेक्षा । हविर्दोषोद्देशादिनेमिस्तिवृत्त्यर्थे श्यस्तस्मिन् ऋतुत्वे

समिष्टयज्ञः प्रदिष्टमिच्छास्मरणेन दानोमेव तदीयतं त्रयोपजीवनेन निर्वपि प्रवृत्तिकार्यं । तदनंतरं स्मरणेन
 त्रयोपजीवनेन पुनरन्वाधानादि विधिना कार्यः ॥ इति काम्येनैमित्तिकादीनां निर्णयोद्देशः ॥ ३१ ॥
 आधानं तु पर्वणि नक्षत्रे चोक्तं ॥ तत्र संवत्स्रप्रवृत्तिपूर्णाहुतिपर्यंतं प्रयोगपर्यंतं पर्वग्राह्यं । तदसंन-
 वेगार्हपत्याधानाद्याहवनीयाधानपर्यंतं विद्यमानं ग्राह्यं ॥ एवं नक्षत्रस्यपि निर्णयः ॥ ३२ ॥ दिनद्वये कर्मका-
 लस्यापि पर्वसत्वे यत्रोक्तं नक्षत्रयोगस्तद्ग्राह्यं ॥ वसंत ऋतुपर्व नक्षत्रे त्येतत् ॥ त्रितयसंनिपाते प्रज्ञास्तत-
 मं ऋत्वेनावे मध्यमं ॥ केवलपर्वणि नक्षत्रे वाधमं ॥ नक्षत्राणि तु वृत्तिकारे हि यो विज्ञा पूर्व फल-
 न्मत्तरा फलानीम गोत्तरा नक्षत्रे सप्तम्यलायनसूत्रोक्तानि । वृत्तिकारे हि यो मत्तरां मृगपुनर्व-
 स्रपुष्यपूर्वा फलानी पूर्वाषाढाहस्तिचित्रविशारवानुराधाश्रवणार्धनिष्ठरेवर्तेतिसूत्रांतरोक्तानि ॥ सो

दिप्रतीक्षेत्येव । सर्वथा ऋधकाले एवार्चन इत्यपरे । इति इत्यादि प्रारंभनिर्णयोद्देशः ॥ ३३ ॥ अथ विवृत्तिका-
 लः ॥ तस्मिन् विधानित्या आश्रयणाः चतुर्मासाद्याः । नैमित्तिका जालेष्ट्यादयः । काम्याः सौर्यादयः । एताः
 पुरुषार्थाः ॥ एवं ऋत्वं मूलं अपि द्विविधाः ॥ नित्या नैमित्तिकाश्च ॥ अत्र विवृत्तिपुसद्यस्कालत्वव्य-
 हकालत्वक्या विवृत्यः ॥ एवं पर्वणि ऋक्पक्षगते देवेन नक्षत्रेषु कर्तव्या इति विवृत्यः ॥ तत्र पर्वणि करणपक्ष-
 उपराणहृदि संधौ संधिदिने सद्यस्काला व्यहकालं वा विवृत्तिं कृत्वा प्रवृत्तेरन्वाधानं । मध्याह्ने पूर्वा-
 णेहा संधौ संधिदिने प्रवृत्तिं समाप्य । सद्यस्काले कविवृत्तिः कार्यः । वृत्तिकादीनि विशारवादिनिचतुर्दश-
 नक्षत्राणि देवेन नक्षत्राणीत्युच्यते । अत्रायणे विशेषो द्वितीयपरिच्छेदो वक्ष्यते । अन्वारं नणीयेष्टिश्चतु-
 र्दश्यां कार्यः इति विवृत्तिसामान्यनिर्णयोद्देशः ॥ ३४ ॥ पशुयागस्तु वर्षतौ श्रावण्यदिचतुर्णां

पुण्यतमो बुधितरिति ॥ ग्रहणे स्नानं च स चैलं कार्यं ॥ स चैलं त्वं मुक्तिस्नानपरमिति केचित् ॥ मुक्तिस्ना-
नानावेस्तु कृत्वा न पगमः ॥ ॥ ग्रहणे स्नानममंत्रकं ॥ ॥ सुवासिनीतिः ॥ स्त्रीभिर्निरस्नानं कार्यं ॥
त्रिष्टुप्त्रियस्तु ग्रहणेषु शिरः स्नानं कुर्वति ॥ जातो शोचमत्ता शोचे च ग्रहणनिमित्तं स्नानदानाश्चाद्या-
दिकं कार्यमेव ॥ स्नानेनैमिति के प्राप्तेनारीयदि रजश्चला ॥ पात्रांतरिततोयेन स्नानं कृत्वा ॥ अतं चरेत् ॥
नवस्त्रपीडनं कुर्यान्नान्यद्वा सश्वधारयेत् ॥ त्रिरात्रमेकरात्रं वा समुपोष्य ग्रहणे स्नानदानाद्यनृष-
ने महाफलं ॥ एकरात्रपश्ये ग्रहणादि न तूर्वदिने उपवासस्तिष्ठेदिति केचित् ॥ ग्रहणसंबंधा होरात्र उप-
वास इत्यपरे ॥ पुत्रवद्बृंहिणो ग्रहणसंक्रांता दोनोपवासः ॥ पुत्रवत्पुण्ड्रेन कन्यावानपि ग्राह्य इ-
ति केचित् ॥ ग्रहणे देवपितृतर्पणं कार्यमिति केचित् ॥ सर्वेषामेव वर्णानां स्नानं ब्रह्मदर्शने ॥ तेन ग्रह-

न काले स्पृष्टवस्त्रादेः क्षालनादिना शुद्धिः कार्यं ॥ अत्र गोभूहिरण्यधान्यादिदानं महाफलं ॥ तपोविद्यो नय-
युक्तं भूयदानपात्रं ॥ सत्यात्रे दाना सुण्यातिशयः ॥ सर्वगंगा समंतोयं सर्वव्यासमाऽद्विजाः ॥ सर्वत्र ॥
मिसमं दानं ग्रहणे चंद्रसूर्ययोरित्युक्तिः ॥ पुण्यसामान्यानि प्रायः ॥ अतएव समत्राह्मणे दानं द्विगु-
णं ब्राह्मणभूवे ॥ श्रोत्रिये शतसहस्रं पात्रे त्वानंतमश्रुत इति तारतम्यमुक्तं ॥ अत्राह्मणसंक्रां-
दिरहिते जातमात्र ब्राह्मणे दातव्यं यथोक्तं फलं ॥ गर्नाधानादि संस्कारयुक्तो वेदाध्ययनाध्यपनयः
तो ब्राह्मणः कृत्वस्तत्र दानं कृत् द्विगुणफलं ॥ वेदाध्ययनादियुक्ते श्रोत्रियसहस्रफलं ॥ विद्यासदाचर-
णादियुक्ते पात्रेन तं फलमित्यर्थः ॥ ग्रहणे श्राध्यामानेन हेम्ना वा कार्यं ॥ संपन्नश्चेत्यत्कान्तेन कुर्या-
त् ॥ सूर्यग्रहणे तीर्थसेनां श्राध्ववत् ॥ एतप्रधानेन श्राध्वं कार्यं ॥ ग्रहणे श्राध्वोक्तुर्मर्हा दोषः ॥ ॥

ग्रहणे तुलादा नादिकं संपन्नेन चंद्रसूर्यग्रहे तीर्थे महापर्वदिक्के तथा ॥ मंत्रदीक्षां प्रवर्त्तमानो मासर्क्षो दिन
शोधयेत् ॥ मंत्रदीक्षाप्रकारस्तत्रेष्टव्यः ॥ दीक्षाग्रहणमुपदेशस्याप्युच्यते ॥ युगयोगे दीक्षानुपदे
शः ॥ कलौ युगे चंद्रसूर्यग्रहे तीर्थे सिद्धिं देते त्रिबालये ॥ मंत्रमात्रप्रवृत्त्यनमुपदेशः स उच्यते ॥ मंत्रग्र
हणे सूर्यग्रहणं मरयं ॥ चंद्रग्रहणं दारिद्र्यादिदोषोत्तरिति केचित् ॥ चंद्रसूर्यापरागे च स्नात्वा पूर्वमुपो
षितः ॥ स्पर्शादिमोक्षपर्यंतं जपे मंत्रं समाहितः ॥ जपादशांसतो होमस्तथा माहोच्चतर्पणं ॥ होमात्
क्षौजपं कुर्याद्दोमं संख्या चतुर्गुणं ॥ मूलमंत्रं समुच्चार्य तदंते द्वितीयांतं मंत्रं देवता नामोच्चार्य मु
क्तां देवतामहं तर्पयामि नमस्तुभ्यं वादियुक्तं जलांजलिमिस्तर्पणं होमदशां श्रेयकार्यं ॥ एवं नमो
तं मूलमंत्रं मुक्तां देवतामहं मणिपि चाम्यनेनेत्स्वर्चां जलेन स्वमूर्ध्नि पिबेदिति मार्जनं त

प्रपूर्वावधाने तु नर्तुं शुभं नक्षत्रमिति वचनात्सोमकालानुरोधे नैवाधानं ॥ न तत्र शुभकालविचारः ॥
॥ इत्याधानकालोद्देशः ॥ ॥ ३५ ॥ अथ ग्रहणनिर्णयः ॥ चंद्रसूर्यग्रहणं यावच्चक्षुषदर्शनयोग्यं
तावान्पुण्याकालः ॥ अतो अस्तास्तस्य हेनो अस्तोत्तरं दीपांतरं ग्रहणं सत्वेऽपि दर्शनयोग्यत्वाभावा
त्पुण्याकालः ॥ एवं अस्तोदयादुदयात्पूर्वं पुण्याकालः ॥ मेघादिप्रतिबंधेन चाक्षुषदर्शनासंभवे वा स्ना
दिना स्पृशामोक्षकालो ज्ञात्वा स्नानदानाद्याचरेत् ॥ रविवारे सूर्यग्रहश्चंद्रवारे चंद्रग्रहश्चूडामणिसं
ज्ञस्तत्र स्नानदानादिकं प्रयत्नं फलं ॥ ग्रहस्पृशकाले स्नानसंध्यहोमः सूर्यार्चनं प्राध्वं च ॥ मध्यमाने दानं
भुक्तेः स्नानमिति क्रमः ॥ तत्र स्नाने जलेषु तारतम्यं ॥ शीतमृशोदकात्पुण्यं मयरेक्यं यरोदकात् नूनि
श्च मुधतात्पुण्यं ततः ॥ प्रप्रवणे हवः ॥ ततोऽपि सारसं पुण्यं ततः नदीजलं ॥ ततस्तीर्थं नदीगंगापुण्यापु

कालिका मकर संख्या कपुर श्वरण जप सांगता र्थत दशांश हो मत दशांश तर्पण त दशांश
 मार्जन त दशांश ब्राह्मण भोजनानि करिष्ये इति संकल्प्य ॥ होमादिकं तत्तत्तुर्गुण द्विगुणा
 न्यतरजपं वा कुर्यात् ॥ ग्रहण काले च तस्यै रितः पुत्रादिरमुक शर्मणो मुक गोत्र स्यात्ककग्रह
 णस्य शस्त्रान्न जनि तश्चेयः प्रास्य र्थं स्नानं करिष्ये ॥ इत्यादि संकल्प्य पूर्व कंत दी य स्नान दाना
 दिकं कुर्यात् ॥ पुनश्चरण मकुर्वद्भिरपि गुह्य पदिष्टः स्वस्वै देवता मंत्र जपोगा यत्री जपश्चाव
 त्र्याग्रहणे कार्ये न्यथा मंत्र मालि न्यग्रहण काले शयने कते रागो मूत्रे दारिद्र्यं पुरीषे रुमि मे
 धने ग्राम सूकरो भ्यंगे कुष्टि भोजने नर क इति ॥ पूर्व पक्व मन्त्र ग्रहणोत्तरं त्याज्यं ॥ एकं ग्रहण
 काले स्निग्ध जल पाने पाद कृच्छ्राभिधानाज्जल मपित्याज्यं ॥ कांजिकं तक्रं घृत तैल पाचित म

॥ ३५ ॥

नक्षीरं च पूर्व सिद्धं ग्रहणोत्तरं ग्राह्यं ॥ घृते संधिते गोरसेषु ग्रहण काले कुशां न रायं कुर्यात् ॥
 अधवे धि विचारः ॥ ॥ सूर्यग्रहे ग्रहण प्रहरा दयम्या म चतुष्टयं वेधः ॥ चंद्रग्रहे तु प्रहर
 त्रयं ॥ तथा च दिन प्रथम प्रहरे सूर्यग्रहे पूर्व रात्रि प्रहर चतुष्टये न भोक्तव्यं ॥ द्वि ययामे ग्रहणे रा
 त्रि द्वितीय यामा दो न भोक्तव्यं ॥ एवं रात्रि प्रथम प्रहरे चंद्रग्रहे दिन द्वितीय यामा दो भं जीत रात्रि
 द्वितीय यामा दो ग्रहणे दिन तृतीय यामा दो न भं जीत ॥ बाल वृद्धातुर विषये तु सार्धं प्रहरात्म
 कोक्तं तत्रिणात्म को वा वेधः ॥ शक्त स्य वेध काले भोजने त्रि दिन मुपोषणं प्रायश्चित्तं ग्रहण का
 ले भोज प्रातः १ जाप त्र्य प्रायश्चित्तं ॥ चंद्रस्य ग्रस्तो दये तु याम चतुष्टय वेधात् पूर्व दिवा न भं जी

ती

र्पणदशांशकार्यं ॥ मार्जनदशांशेन ब्राह्मणनेजनं ॥ एवं जयहेमितर्पणमार्जनविप्रनेजनात्मक्यं च प्र
 कारं पुरश्चरणं ॥ तर्पणाद्यसंज्ञेन तत्संख्या चतुर्गुणोजप एव कार्यः ॥ अयं च ग्रहणपुरश्चरणप्रका
 रोग्रस्तोदयेग्रस्तास्तेवानसंज्ञकति ॥ पुरश्चरणं गोपवासः ४ पुत्रवद्ग्रहणापि कार्यः ॥ पुनश्चरणकर्तुः ॥
 स्नातनदानादिनेमिति कर्मलोपे प्रत्यवायप्रसंगात् ॥ नेमिति च स्नानदानादिकं नार्थापुत्रादिप्रतिनि
 धिनिधिद्वारा कार्यं ॥ अत्रेथमिति कर्तव्यता स्पर्शकालात्पूर्वं स्नात्वा मुकुटगोत्राङ्गवृक्षमौहं राहुग्रस्ते
 दिवाक्रेवानिशाक्रेवामुकदेवता मुकुमंत्रसिद्धिकामेयासदिभक्तिपर्यंतं मुमुकुमंत्रस्य जपद्वयं पुर
 श्चरणं करिष्यति ॥ संकल्पं च कृत्वा ॥ सनबंधनन्यासदिक् च स्पर्शात्पूर्वं मेव विधाय स्पर्शादि
 प्रोक्षपर्यंतं मूलमंत्रजपं कुर्यात् ॥ ततः परदिने स्नानादिनित्यं विधायामुकुमंत्रस्य कृतेन द्ग्रहणः ॥

०॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीपांडुरंगाय नमः ॥ ॥ श्रीपांडुरंगविबुधांतरंगनेमोहिवांमाधवमंदिरं च ॥ सताम
नंतं हितमानमंतं गुरुं गरिष्ठं जननीं वरिष्ठं ॥ १ ॥ काशीनाथानिवेनात्रानंतोपाध्यायसूनुता ॥ सामान्यं निर्णयं प्रो
क्तं विशेषेण विनिर्णयः ॥ २ ॥ संगृह्यते धर्मसिंधुसारारम्भे कालोचरे ॥ ग्रंथे प्रस्फुटबोधाय पुनरुक्तिर्न दोषः
॥ ३ ॥ प्रथमपरिच्छेदे मासविशेषानपेक्षं सामान्यस्तिथ्यादि निर्णयमभिधाय स्मिन् द्वितीयपरिच्छेदे चैत्रादि
मासविशेषोपादानेन प्रतिपदि तिथिषु किं हितं संवत्सरवृत्त्यनिर्णयसारंगृहीतम् ॥ अत्र ऋतुप्रतिपदाः
रमांत एव मासः प्रायेण दाक्षिणात्ये रात्रियत इति तमेवाश्रित्य निर्णय उच्यते ॥ ॥ अत्र किंचित्पूर्वपरिच्छे
दोक्तमपि पुनर्विशेषोक्तिर्निर्दोषक्रियत इति पुनरुक्तिर्न दोषाय ॥ तत्र मेषसंक्रांतौ पूर्वाः पराश्च दशद
शानाऽद्याः पुण्यकालः ॥ रात्रौ त्वर्धरात्रात् ऋतुसंक्रमे पूर्वदिने उत्तरार्धपुण्यं ॥ अर्धरात्रात् परतः संक्रमे उत्त

रदिनस्य पूर्वार्धपुण्यं ॥ अर्धरात्रे संक्रमे दिनद्वयपुण्यं ॥ अर्धतिथिनिर्णयः ॥ तत्र चैत्रशुक्ल
प्रतिपदिवत्सरारंभः ॥ तत्रोदयिकी प्रतिपदा स्यात् ॥ दिनद्वयउदयव्यप्तिर्नोच्यते पूर्वार्धे ॥ अत्र चैत्रमलमा
सत्वे वत्सरारंभे निमित्तकं तैलान्यंगं संकल्प्योदोनूलनवत्सरनामकीर्तनाद्यारंभं च मलमासप्रतिपद्येव कुर
यात् ॥ प्रतिग्रहंधजारोपणं निवपत्राशनं वत्सरदिप्लवणं नवरात्रारंभे नवरात्रोत्सवादि निमित्तान्यं
गादिशुभशुद्धिमासप्रतिपदिकार्यः ॥ वत्सरारंभे निमित्तकोपितैलान्यंगः शुद्धप्रतिपद्येवेति मयूरेषु
क्तं ॥ अस्यां तैलान्यंगो नित्यः ॥ अकरणे प्रत्यवाये क्ते ॥ अस्यामेव प्रतिपदि देवी नवरात्रारंभः ॥ अ
त्र पर्ययतामुहूर्तमात्रापि प्रतिपदा स्यात् ॥ अत्र ऋतुहर्तपरिमाणं ॥ ऋतुहर्तमन्तोरत्रैव प्रो
क्तं ॥ पंचदशलवमित्युक्तं सर्वत्र ज्ञेयं ॥ परिणदिविशेषनिर्णयः ॥ शारदानवरात्रौ बोध्यः ॥ ॥ ॥

अत्रैव प्रपादनं ॥ ॥ तत्र मंत्रः ॥ ॥ प्रयेयं सर्वसामान्याहूतेभ्यः प्रतिपादिता ॥ अस्याः प्रदानास्ति रस्त्रं तु
हि पितामहाः ॥ अनिर्वार्यं ततो देयं जलमास चतुष्टयं ॥ प्रपादा तु मन्त्रात्तेन प्रत्यहमुदकुम्भो द्विजोगृहे देयाः
॥ ॥ तत्र मंत्रः ॥ ॥ एष धर्मघटो दत्तो ब्रह्माविष्णुशिवात्मकः ॥ अस्मिन् प्रदानात्सर्वकलाममसंतु मनोरथाः
॥ इयमेव प्रतिपत्कल्यादि रपि ॥ एवं वैशाखे शुक्ल तृतीयाया फाल्गुने कृष्ण तृतीयाया शुक्ल चैत्रे च मीमांसेन
यो दशो कार्तिके सप्तमी मार्गशीर्षे नवमी इत्यदिकल्यादये बोध्याः ॥ आसुष्मा ध्यातुं दक्षिः ॥ चैत्र शुक्ल
शुक्ल प्रतिपत्तस्य जयंतीत्येके ॥ चैत्रे दधि क्षीरघृते मधुवर्जनं दंपती पूजनात्मकं गौरी व्रतं कार्यं ॥ चैत्र
शुक्ल द्वितीयायां निशासुरेवालेन्दु पूजनाद्यात्मकं चंद्रं व्रतं कार्यं ॥ अस्यामेव दमनकेन गौरी शिवपू
जनं ॥ चैत्र शुक्ल तृतीयायां गौरी शिव युतां संपूज्यां दोल व्रतं मासपर्यंतं कार्यं ॥ अत्र तृतीया मुहूर्ते

द्वितीयपत्रम्

वर्णहे। आधाद्यनुष्ठानासंनवेपराणहव्यापिनो ग्राह्याः॥ दिनपूर्वार्धेपराणहेवा आधाद्यनुष्ठानासंनवेतुः
 दिनेत्तरार्धगतमध्याह्ननागे इति तात्पर्यं॥ वृष्णापक्षस्तोत्रदेवेपि येन कर्मणि पंचधविमत्तु दिनच
 तुर्यमागारव्यापराणहव्यापिनो ग्राह्याः॥ ॥ मन्वादिषु पिंडरहितप्राधंकार्यं॥ अत्रप्राधेर्द्विसहस्रः
 वर्षपितृणां तृप्तिः॥ मन्वादिप्राधं चनियं॥ अतएतदकरणे त्वं नवः प्रतिमानमिति ऋजुमंत्रस्य
 शतवारं लजले जपः॥ प्रार्थयितुं कार्यं॥ ॥ एवं षण्णवतिप्राधान्यपिनित्यनि॥ ॥ तानि च॥ ॥
 अमा १२ यग १४ मनु १४ क्रान्ति १२ धृति १२ यात १२ माहात्म्याः १५ अन्वष्टका ५५ अष्टका ५५ पूर्व
 धः ५ प्राधेर्नवतिष्वपडिति ज्ञेयानि॥ ॥ अथ दशावतारजयंत्यष्टा॥ ॥ चैत्रशुक्लती
 यायामपराणहमत्स्योत्पत्तिः॥ १॥ वैशाखपौर्णिमायां सायंकूर्मोत्पत्तिः॥ २॥ माद्रपदशुक्ल

॥३॥

तृतीयायामपराणहवराहोत्पत्तिः॥ ३॥ वैशाखशुक्लचतुर्दश्यां सायं नरसिंहावतारः॥ ४॥ माद्रपदशुक्लद
 श्यामाध्याह्नेवामनावतारः॥ ५॥ वैशाखशुक्लतीयायां मध्याह्ने पशुरामोद्भवः॥ ६॥ प्रदोषे इति बह
 वः॥ चैत्रशुक्लनवम्यां मध्याह्ने दाशरथीरामाभि व्यत्तिः॥ ७॥ प्रावणशुक्लाष्टम्यां नित्रीये श्रीरुष्णाष्टमि
 र्भावः॥ ८॥ आश्विनशुक्लदशम्यां सायंबुधोन्मत्तः॥ ९॥ प्रावणशुक्लषष्ठ्यां सायंककुर्जातः॥ १०॥ ॥ ॥
 इति तत्तत्कालव्यापिनो ग्राह्याः॥ अत्रमत्स्यकूर्मवराहबुधककुनामाषाढादिमासांतराणि एकादश्या
 दितिथ्यंतराणि प्रातरादिकालांतराणि च वचनांतरानुसारेण क्तनिकल्पने देन व्यवस्थापनीयानि स्व
 स्वगृहीतपक्षानुसारेण तत्तदुपासकैरुपाध्याणि॥ श्रीरामरुष्णा नृसिंहजयंत्येव नित्याः सर्वैरुपा
 ध्याः॥ चैत्रशुक्लचतुर्थ्यां मध्याह्नव्यापिन्यां लड्डुकदिनिः श्रीगणेशमर्चयित्वा दमन करोपणं कुर्यात्

त॥ विघ्ननाशं सर्वान् कामान्ब्रूयात् ॥ चैत्रशुक्लपंचम्यामनंतदिनागान् पूजयेत्वा क्षीरसर्पिर्नैवेद्यं दद्यात् ॥ अस्यामेव पंचम्यां लक्ष्मीं पूजनं ॥ अत्रैव चैत्रवादिपूजनात्मकं हयव्रतमुक्तं ॥ अत्र सर्वत्रपंचमी सामान्यनिर्णयानुसारेण ग्राह्या ॥ एवमत्रेपि ॥ यत्र विशेषनिर्णयो नोच्यते तत्र प्रभयमपरिहृतं दत्तं एव निर्णयानुसंधेयः ॥ षष्ठांस्कंदस्य दमनकरोपणं ॥ सप्तम्यां नास्करस्य दमनकपूजनं नवम्यां देव्यः सर्वदेवानां पूर्णिमास्यामित्यन्यत्र विस्तरः ॥ चैत्रशुक्लष्टम्यां जवान्या उत्पत्तिः ॥ तत्र नवमी कृता ग्राह्या ॥ अत्र पुनर्वसुयुक्ताष्टम्यां मष्टाशौकिकलिका प्राज्ञानं ॥ ॥ तत्र मंत्रः ॥ ॥ त्वामशौकनरा नीष्टमधुना स समद्भव ॥ पिबामिश्रोक्संतमोममिश्रोक्वं सदा कुर्विति ॥ अत्रैव योगविशेषोक्त्यं ॥ पुनर्वसुबुधोपेता चैत्रासासिसिताष्टमी ॥ प्रातस्तु विधिवत्स्नात्वा वाजपेथफलं लजेदिति ॥ चैत्रशुक्लनवमी राम

मात्रापि परा ग्राह्या ॥ द्वितीया युक्तान कुर्यात् ॥ चतुर्थयुक्तायां वैधत्यदियोगेपि सेवाकार्यं ॥ द्वितीया योगनिषेधस्य बलवत्तात् ॥ अस्यामेव तृतीयायां श्रीरामचंद्रस्य दोहोत्सवमारन्यमासपर्यंतं पूजा पूर्वकर्म दोहनं कार्यं ॥ एवं देवतांतराणामपि ॥ इयमेव तृतीया मन्वादिरेपि ॥ अत्रैव सर्वमन्वादिनिर्णय उच्यते ॥ ॥ तत्र मन्वादयश्चैत्रशुक्लतृतीया पौर्णमासी च ॥ ज्येष्ठपूर्णिमा ॥ आषाढस्य शुक्लदशमी पौर्णमासी च ॥ श्रावणस्य शुक्लष्टमी ॥ माघपदस्य शुक्लतृतीया ॥ अश्विनस्य शुक्लनवमी ॥ कार्तिकस्य शुक्लद्वादशी पौर्णमासी च ॥ पौषे शुक्लद्वादशी ॥ माघे शुक्लसप्तमी ॥ फाल्गुनस्य पौर्णमासी कस्यामा वास्येति चतुर्दश ज्ञेयाः ॥ एतास्तु मन्वादयः ॥ शुक्लपक्षस्याः देवेष्वेव कर्मणि पूर्वाह्नव्यापिन्यो ग्राह्याः ॥ पूर्वाह्णे तद्देवा विमक्तदिनपूर्वमागस्तत्रैव प्राध्यादिविधानात् ॥ देवन्मानुषाद्व्यपराधसु

र्था॥ नवम्यासंगभूतेन एकमेकैरराधय॥ इक्ष्वाकुवंशतिलकप्रीतो नवनवप्रिये ॥ त्वेकमेकसंकल्पसाचार्यो ह
 विष्णुं जीत॥ पूजामंदपंतत्रवेदीं चकृत् नवम्या प्रातः॥ उपोष्य नवमीं त्वद्यथा मेघशराधव॥ तेन प्रीतो न
 वंतं मे संसारात् राहिमां हरे॥ इत्युपोषणं संकल्प्य॥ इमां स्वर्णमयीं रामप्रतिमां स्वां प्रयत्नतः॥ श्रीरामप्रीत
 ये दास्ये रामभक्ता यधीमते इति मादानं संकल्पयेत्॥ श्रीरामनवमी व्रतांगभूतां षोडशोपचारैः श्रीराम
 पूजां करिष्य इति संकल्प्य॥ केदिकायां सर्वतो नद्रे कलशं संस्थाप्य तत्र पूर्णतंत्र पूजे सवस्त्रे श्युत्तरणा
 दिविधिना प्रतिमायां श्रीरामं प्रतिष्ठाप्य पुरुषसूक्तेन षोडशोपचारैः संपूज्यामुष्य पूजां ते॥ रामस्य ज
 ननी चासिरामात्मकुमिदं जगत्॥ अतस्त्वां पूजय्यामि लोकमातर्नमोऽस्तुते इति कोसल्यां संपूज्यां॥
 ओं नमो दशरथायैति दशरथं संपूज्य सर्वपूजां समाप्य मध्याह्ने फलपुष्पजलदिपूर्ये नशं रेवना
 र्थं दद्यात्॥ ॥ तत्र मंत्रः॥ ॥ दशाननवधार्थाय धर्मसंस्थापनाय च॥ दानवानां विनाशाय देव्या

नां निधनाय च॥ परित्राणाय स्मृधूनां जातो रामः स्वयं हरिः॥ ग्रहाणार्घ्यं भयादक्षं भ्रातृभिः सहितो न
 धति॥ रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रातर्निस्य पूजां विधाय मूलमंत्रेण पायसाद्योत्तरशतद्विती दुर्त्वा॥ पूजां विष्ट
 ज्याचार्यो यप्रतिमां दद्यात्॥ इमां स्वर्णमयीं रामप्रतिमां समलंकृतां॥ शुचिवस्त्रयुगलं नाराजो हं राधय
 यति॥ श्रीरामप्रीतये दास्ये तुष्टो नवतुराधवं॥ ॥ इति मंत्रः॥ ॥ तव प्रसादं स्वीकृत्य त्रियते पारणा
 माया॥ व्रतेनानेन संतुष्टः स्वामिन् नृनक्तिं प्रयच्छे॥ इति प्रार्थ्य॥ ॥ नवम्यं ते पारणं कुर्यात्॥ इदं व्रतं
 भलमासेन कार्यं॥ एवं जन्माद्यम्यादि व्रतमपि न कार्यं॥ अस्यामेव नवम्यां देवी नवरात्रा समाप्तिः॥
 कार्यं॥ एवं निर्णय आश्विनवरात्रिर्निर्णयवत्॥ चैत्रशुक्लैकादश्यां श्रीकृष्णस्यां दोलनोत्सवः॥ दो
 लारूपं प्रपश्यंति कक्षां कलिमलापहं॥ अपराधसहस्रेस्तमुक्तास्ते धूनेन कृते॥ तावत्तिष्ठंति पापाः

निजमकोटि कृतान्यपि ॥ ऋतं ते विश्वनासार्धं वैकुण्ठे देवपूजिता ॥ इत्यादिकस्तनमहिमा ॥ चैत्रशुक्लद्वादश्यां विष्णोर्दमनोत्सवः ॥ स च पारणा हे ॥ पारणा हे नलभ्येत द्वादशी घटिकापि चैत्र ॥ तदा त्रयोदशी ग्राह्या पवित्रदमनार्पण इत्युक्तेः ॥ शिवस्य चतुर्दश्यां ग्राह्याः ॥ ॥ अथ प्रयोगः ॥ ॥ उपवासदिने नित्यपूजां कृत्वा दमनकृत्वा नंगत्वा क्रमेण तमादाय चंदनैः संपूज्य श्रीकृष्णपूजां र्थं तानेष्टे इति प्रार्थ्य प्रणमेत् ॥ अन्यदेवतासु यथा देवतमुहुः ॥ ततो दमनकं ग्रहमानीय पंचगव्येन शृंगोदकेन च प्रक्षाल्य देवाग्रे स्थापयित्वा तस्मिन्नेव दमनकेः ॥ अशोक्कालवसंतकामानुकाममात्रं वागंधादिभिः पूजयेत् ॥ ॥ तत्र ॥ नमोस्तु पुष्पवाणाय जगदाह्लादकारिणे ॥ मन्मथाय जगन्नेत्रे रतिप्रीतिप्रियायते ॥ इति काममावाहनमंत्रः ॥ ॥ कामजस्मसमृद्धतरति वाच्यपरिप्लुत ॥ ऋषिगंधर्वदेवादि विमोहकनमोस्तुते ॥ ॥ इति दमनकमुपस्थाय ॥ ॥ ॐ कामाय नम इति मंत्रेण स परिवाराय कामः

नवमी ॥ चैत्रशुक्लनवम्यां पुनर्वसुयुतायां मध्याह्ने कर्कलगे मेषस्थे सूर्ये उच्चस्थे ग्रहपंचके श्रीरामजन्मश्रवणात् ॥ अस्यां मध्याह्न्यापि न्यामुषोषणं कार्यं ॥ पूर्वदशरेव मध्याह्ने सत्वे सैव ग्राह्या ॥ दिनद्वये मध्याह्न्याप्योवाच्याप्योवाचमरा ॥ अष्टमी विधाविधेधात् ॥ अतः पूर्वदशः सकलमध्याह्न्यापि नो मपित्यक्त्वा मध्याह्ने कदेन व्यापिन्यपि परेव ग्राह्या ॥ केचित्तु अष्टमी विधामध्याह्न्यापि नो पुनर्वसुतामपित्यक्त्वा ॥ परे द्वास्त्रिमुहूर्तानवमी सर्वे रथुपोष्या ॥ यदि तु दशम्या हासवत्रे न पारणादिने स्मार्तानामेकादशी व्रतप्राप्तिस्तदा स्मार्तैरष्टमी विधोपोष्या ॥ वैष्णवैर्मुहूर्तत्रयनूनत्वे वा सर्वे रथुपोष्या विधोपोष्या ॥ इदं व्रतं नित्यं काम्यं च ॥ ॥ अथ व्रतप्रयोगः ॥ ॥ अष्टम्यां स्नाचार्यं संपूज्य ॥ श्रीरामप्रतिमादानं करिष्ये करिष्ये हं द्विजोत्तम ॥ तत्राचार्यो नवमीतः श्रीरामो सितवर्मेव मे ॥ ॥ इति प्राः

नमोस्तु पुष्पु बाणयेति पूर्वोक्तमावाहनमंत्रेणानमेत् ॥ क्षीरोदधिमहानागनाय्यावस्थितविग्रह ॥ प्रातस्त्वांऽ
 पूजद्वयमि सन्निधौ नवतेनमः ॥ इति देवं प्रार्थ्य ॥ पुष्पांजलिं दत्त्वा तस्याभेकादत्र्यंशं त्रौजागरणं कुर्यात् ॥
 प्रातर्नित्यपूजां कृत्वा पुनर्देवं संपूज्य दूर्वागंधाक्षतयुक्तां दमनकमंजरीमादाय मूलमंत्रं पठित्वा ॥ देवदेव
 जगन्नाथ वांछितार्थप्रदायक ॥ हृस्वान्नूरय मे विष्णो कामान् कामेश्वरी प्रिय ॥ इदं दमनकं देवग्रहाणां
 मदनुग्रहात् ॥ इमां सांवत्सरीं पूजां नगवनपरिपूरय ॥ पुनर्मूलं जप्त्वा देवे दमनमर्पयेत् ॥ ततो यथा
 शोभं दत्त्वांगदेवतान्योदत्वा देवं प्रार्थयेत् ॥ मणिविद्रुममालाभिर्मंदारकुसुमादिभिः ॥ इयं सांवत्सी
 पूजा तवास्त्गरुडध्वज ॥ वनमालां यथा देवकोस्तु मंसततं हृदि ॥ तद्दमनकं मालां पूजां च हृद
 ये बह ॥ जानता जानता वापि न कृतं यत्तवार्चनं ॥ तत्सर्वं पूर्णं तां यांतु त्वत्प्रसादाद्रमापते ॥ जितं ते पुं

॥७॥

उरीकाक्षनमस्ते विश्वनाभिन ॥ हृषीकेश नमस्ते स्तुमहापुरुष पूर्वज ॥ मंत्रहीन-क्रियाहीनमित्यादिवऽ
 संप्रार्थयं चोपचारैर्देवं संपूज्य नीराज्य ब्राह्मणेभ्यो दमनं दत्त्वा स्वयं शेषं संधार्य सहकृतः पारणं कुर्या
 त् ॥ मंत्रदीक्षारहितैर्नाम्नार्पणीयं ॥ अस्य गौणकालः श्रावणमासावधिः तदंमलमासेन वति ॥ शुक्रा
 स्तादौ तु कर्तव्यं ॥ ॥ इति दमनरोपणविधिः ॥ ॥ अस्यामेव प्रारते ॥ ॥ अहोरात्रेण द्वादश्यां चै
 त्रे विष्णुरिति स्मरन् ॥ योऽउरीकमवाप्नोति देवलोकां स गच्छति ॥ इति ॥ चैत्रशुक्लत्रयोदश्यां मनां पू
 जनं ॥ तत्र त्रयोदशी पूर्वविधा ग्राह्या ॥ अथ चतुर्दश्यां श्रीनृसिंहस्य दोहोत्सवः ॥ अत्रैव शिवऽ
 स्यैकरवीराय नैरवस्य च दमनकैः पूजनं ॥ अत्र चतुर्दशी पूर्वविधा पराणहव्यपिनी ग्राह्या ॥ अपरा
 णहव्याश्च नावेपराणहस्यैर्नित्यं पूर्वा ग्राह्या ॥ तदनावेपरा ग्राह्या ॥ चैत्रपौर्णमासी सामान्यनिः

र्णयापराग्राह्या ॥ पूर्वोक्ततत्तितियोदमनपूजनाकरणेऽस्यामेव सर्वदेवतानां दमनकपूजनं ॥ चैत्र्यां चित्रायु
तायां चित्रवस्त्रदानं सौभाग्यदं ॥ शिवरगुरुमंदवारयुतचैत्र्यां स्नानाध्यादिनिरश्चमेधपुण्यं ॥ ॥ चैत्रस्य
शुक्लैकादश्यां पौर्णमास्यां वामिषसंक्रांतिमारुत्य च वैशाखवस्नानारंजः ॥ ॥ तत्र मंत्रः ॥ ॥ वैशाखवसकृतं मास
मेषसंक्रमेणेवैः ॥ प्रातः सनियमः स्नाने प्रियतां मधुसूदनः ॥ मधुहंतु प्रसादेन त्रासणाय मन्यग्रहात्
॥ निर्विघ्नमस्तु मे पुण्यं वैशाखवस्नानमन्वहं ॥ माधवे मेषगे नानौ पुरारे मधुसूदन ॥ प्रातः स्नानेन मेनाऽ
यफलदेनेव पापहं निति ॥ अत्र हविष्यान्न त्रैलोक्यादयो नियमाः ॥ एवं संपूर्ण स्नानात्तत्रोत्रयोदश्या
दिदिनत्रयमंते स्नायात् ॥ ॥ इयं पौर्णमासी मन्वादिः पूर्वमुक्ता ॥ चैत्रकृष्णत्रयोदशी शततारकान
क्षत्रयुता वारुणी संज्ञका स्नानादिना ग्रहणादि पर्वतुल्य फलप्रदा ॥ शनिवारयुता महावारुणी शुभ

का

रूपिणे दमनकाय गंधाक्षपचारानुदद्यात् ॥ ततो रात्रौ देवं संपूज्याधिवासनं कुर्यात् ॥ ॥ तदिदं ॥ ॥ देवाग्रेस
र्वतो नंदं संपाद्य तत्र कलशं संस्थाप्य तत्र धौतवस्त्राच्छनं दमनकं वैष्णवपटले स्थापितं निधाय ॥ पूजार्थं देवः
देवस्य विशोर्लक्ष्मीयतेः प्रजो ॥ दमनकमिहागच्छ सान्निध्यं कुरु ते नम इति दमनकदेवतामावाह्य प्रागा
द्यष्टिदिक्षु ॥ कुंभो देवाय नमो ह्रीं रत्ये नमः ॥ कुंभस्मरारी राय नमो ह्रीं रत्ये नमः ॥ २ ॥ कुंभं नगाय नमो
ह्रीं रत्ये नमः ॥ ३ ॥ कुंभं मय्याय नमो ह्रीं रत्ये नमः ॥ ४ ॥ कुंभं वसंत सरवाय नमो ह्रीं रत्ये नमः ॥ ५ ॥ कुंभं
स्मराय नमो ह्रीं रत्ये नमः ॥ ६ ॥ कुंभं दक्षुचाय नमो ह्रीं रत्ये नमः ॥ ७ ॥ कुंभं पुष्यवागाय नमो ह्रीं रत्ये नमः
ह्रीं रत्ये नमः ॥ ८ ॥ ॥ इति पूजयेत् ॥ ॥ तत्पुरुषाय विष्णवे कामदेवाय धीमहि ॥ तन्नो नंगः प्रचो
दयात् ॥ इति गायत्र्या दमनमष्टोत्तरशतमभिर्मंत्र्यगंधादिभिः संपूज्या ॥ ह्रीं नम इति पुष्पांजलिदत्वा ॥

तेन तीर्थोदकेन गृहदारदि यत्तमात्मानं पात्रयेत् ॥ एतच्च द्वादश्यां दिवान् कार्यं ॥ रात्रौ चित्कालं जलस्य पूज
रत्वा स्वस्थाने स्थापयेत् ॥ अत्र मासे वृष्णा गौराख्य तुलसीभिर्विष्णुं त्रिकालमर्चयेत् शुक्तिपुलं ॥ प्रातः
स्नात्वा बहुतोयेनाश्वयम्बुलं सिंचेत् ॥ प्रदक्षिणाश्च कुर्यात् ॥ अनेककुलतारणपुलं एवं गवां वृन्दय
नेपि ॥ अत्र मासे एकं नक्षत्रं नक्षत्रं यच्चितं वा सर्वं स्मितपुलं ॥ अत्र मासे प्रपादानं देवा लुंति क्वाबंधनं
व्यजनं च त्रोपानं चंदनादिदानं महापुलं ॥ यदोवेशारवो मलमासे न कति लदा काम्यानां तत्र समा
प्तिनिधेधात् ॥ मासद्वयं वैशाखस्नानं हीविष्यान्नानादिनयमाश्रनुष्ठेयाः ॥ चांद्रायणादिवंतु मलमा
सेपि समापनीयं ॥ वैशाखशुक्लतीयायां गंगास्नानं यवहोमो यवदानं यवान्नानं च सर्वपापपह
॥ यः कुरेति तृतीयायां वृष्णानंदनश्रुतिं ॥ वैशाखस्य सिते पक्षे सयात्यक्तमंदिरं ॥ इयमक्षयः

तृतीया संज्ञका ॥ अस्यां यत्किंचिज्जपहोमयित्तर्पणं दानादि क्रियते तत्सर्वं भक्ष्यं ॥ इयं रोहिणी बुध
योगे महापुण्या ॥ अस्याः जपहोदिहोत्पेपिवक्ष्यमाणयुगादिव निर्णयः ॥ इयं चतुस्रुगस्यादिः ॥ अत्र यु
गादिश्राद्धं पिंडकमनुष्ठेयं श्राद्धासंज्ञेति तत्तर्पणमप्यत्र कार्यं ॥ अत्रैयुगादि हस्तपूर्वाहे कार्यं ॥ त
त्रासंज्ञेऽपराहेपि वृष्णयुगादि कार्यं ॥ त्वपराहे इत्यादि मन्वादि प्रकरणोक्ते निर्णयः ॥ द्वौ वनः
क्वादिनपूर्वार्धे कृदेन व्यापिनीदिनद्वये चतुर्त्रिंशद्दूर्तार्धे व्यापिसत्वे परा ॥ त्रिंशद्दूर्तं न्यूनत्वे पूर्वा
॥ मन्वादे च युगादे च ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः ॥ व्यतीपाते वेधतौ च तत्काला व्यापिनी क्रियेति वचने
न सा कल्पव्याप्ति वाक्यानामपवादो धोधादिवंतु तीयामध्ये एव कर्तव्यं ॥ पुरुषार्थं चिंतामणो
तु सप्तमाश्च मनवमभूद्दूर्तानां गंधर्वकुतुपरौ हिणसंज्ञकानां युगादिश्राद्धा कालत्वात् ॥ शुक्लमध्य

मदिनमाने त्रयोदश्यादिपंचदश्यांत घटी त्रयव्यपिन्यां श्राद्धं कुर्यात्तु चोदशीमारभ्य पक्षी त्रये ॥ उभय
त्रता दशघटी त्रयव्याघ्रौ सत्यामसत्यां वा शुक्लापरा ॥ यदा तु परे द्युस्त्रयोदशी घटी पूर्वसमाप्ता पूर्वे
द्युस्त्रयोदश्यादिघटी त्रये तदेकदेशे वा विद्यते तदा कर्म कालशास्त्रे प्राबल्यात् पूर्वव्याप्त्येत्कृतं ॥ इ
दमेव युक्तिमिति ज्ञाति ॥ अत्र देवतोद्देशेन पित्रुद्देशेन चोदकुंभदानमुक्तं तत्र श्रीरामेश्वर प्रीतिद्वारा
राउदकुंभदानकृत्योक्तं फलवाच्यं त्रैलोक्यायेदकुंभदानं कुरिष्ये ॥ इति संबुद्ध्य ॥ सूत्रे वेदितं गंधं
फलं यवाद्यपे लंबुलद्रांपंचोपचारैर्ब्राह्मणं च संपूज्य ॥ तदंगकुंभपूजनं ब्राह्मणपूजनं च कुरिष्ये ॥
एष धर्मघटो दत्तो ब्रह्माविष्णुः शिवः ॥ अस्य प्रदत्तात्स कुलामभिसंतुमनो राधाः ॥ इति मंत्रेण द
द्यात् ॥ पितृद्देशेन तु पितृणामक्षय्यत्वर्यं मुदकुंभदानं कुरिष्ये ॥ इति संबुद्ध्य ॥ पूर्ववत्कुंभं ब्राह्मणं

मयोगानिचारशततारकायुक्तामहामहाचारणी ॥ वारुणीयोगेरुष्णादिः पौर्णमास्यं वतो मासस्तेनाऽ
मासमासे फाल्गुणरुष्णात्रयोदशे यात्येति बोध्यं ॥ चैत्ररुष्णा चतुर्दश्यां शिवसन्निधौ स्नानेन भौमवारय
तायां गंगायां स्नानेन पिशाचत्वाभावप्लवं ॥ ॥ इति श्रीमदनंतोपाध्यायसूनुकाशीनाथोपाध्याय
विरचिते धर्मसिंधुसारे चैत्रमासकृत्यनिर्णयोद्देशः समाप्तः ॥ ॥ अथ वैशाखमासः ॥ ॥ अत्र
षष्ठसंक्रमे पूर्वाः षोडशनाडिकाः पुण्यकालः ॥ रात्रौ च प्रागुक्तं ॥ अत्र प्रातः स्नानं तिलैः पित्ततर्पणं धर्म
घटदानं च कर्त्तव्यं ॥ अत्र ब्राह्मणानां गंधमाल्यपानकुकुदह्वीपुलादिभिः वंसंतपूजा कर्त्तव्या ॥ वैशाख
रेवज्येष्ठे वायत्रमासे उष्णवाहुल्यं तत्र प्रातर्नित्यपूजां कृत्वा गंधोदकपूर्णपात्रे विष्ट्वा संस्त्राय्य पंचोप
चारैः संपूज्य तत्रैव जले सूर्यास्तपर्यंतं भग्निवास्थरात्रौ स्वस्थाने स्थापयित्वा पंचोपचारैः संपूजये

परा ॥ अत्र प्रहोषेयसुशमं संपूज्यार्घ्यं दद्यात् ॥ तत्र मंत्रः ॥ जमदग्निस्तुतो वीरक्षत्रियां न कुरप्रनो ॥ ग्रहाणां
 र्घ्यं मया दत्तं कृपया परमेश्वरेति ॥ वैशाखशुक्लपक्ष्यांगोत्पत्तिस्तु ॥ स्यामध्याह्नव्यापिन्यांगोत्पत्तिस्तु ॥ दिनद्वये
 ॥ दिनद्वये तद्व्याप्तौ पूर्वा ॥ वैशाखमासे द्वादश्यां पूजयेन्मधुसूदनं ॥ अग्निष्टोममवाप्तेति सोमलोचनं
 च गच्छति ॥ अथ वैशाखशुक्लचतुर्दशी नृसिंहजयंती ॥ सा सूर्यास्तमयकालव्यापिनी ग्राह्या ॥ दिनद्वये
 तद्व्याप्तौ तद्व्याप्तौ वापरे वा ॥ स्वाती नक्षत्रत्रिनिवारदियोगे वती प्रशस्ता ॥ ॥ अथ ब्रतप्रयोगः
 ॥ ॥ त्रयोदश्यां कृतैकनक्तः चतुर्दश्यां मध्याह्ने तिलामलैः स्नात्वा ॥ उपोष्येहं नारसिंहमूर्तिं
 मुक्तिफलदं ॥ शरणं त्वं प्रपन्नोऽस्मि न क्लिंसे न हरेदिदं इति मंत्रेण ब्रतं संकल्प्य चार्थं दत्त्वा ॥ सायंक
 ले धान्यस्रोतः कुम्भे पूर्णपात्रे सौवर्ण्यप्रतिमायां वेङ्गोपचारैर्देवं संपूज्यार्घ्यं दद्यात् ॥ तत्र मंत्रः ॥

परित्राणाय साधूनां जातो विष्णोर्नृकेसरी ॥ ग्रहाणां र्घ्यं मया दत्तं सलक्ष्मीर्नृहरिः स्वयं ॥ राज्ञो जागरं
 णं कृत्वा प्रातर्देवं संपूज्य विरूज्य चार्थं धेनुयुतां प्रतिमां दद्यात् ॥ तत्र मंत्रः ॥ ॥ नृसिंहायुत
 गोविंद लक्ष्मीकान्तजगत्पते ॥ अनेनार्चाप्रदानेन संपूजास्य मर्मनोरथाः ॥ ॥ अथ प्रार्थना ॥ ॥ महोत्त
 येन राजा तायेजनिष्यंति चापरे ॥ तं स्तुम्य हरदेवेशादुःसहाद्भिवसागरात् ॥ पातकार्णवमग्रस्य
 व्याधिदुःखं बुवारिधेः ॥ नीचैश्च परिभूतस्य महादुःखागतस्य मे ॥ कुरावलंबनं देहि शेषशायिज
 गत्पते ॥ श्रीनृसिंहरमाकान्तजक्तानां जयनाश ॥ क्षीरांबुधिनिवासस्त्वं चक्रणजे जनार्दन ॥ प्र
 तेनानेन देवेश भक्तिभक्तिप्रदो भवेति ॥ ततो ब्राह्मणेः सह लिख्यंते पारणं कार्यं ॥ यामत्रयोर्ध्व
 गामिन्यां चतुर्दश्यां तु पूर्वा एह एव पारणं ॥ पौर्णमास्यां श्रुतान्नसहितोदकुम्भदानेन गोदानफलं ॥

स्वर्गतिलमुक्तद्वन्द्वोदकुम्भदानेन ब्रह्महत्यापापान्मुक्तिः ॥ अत्र यथाविधि कृष्णाजिनदानेष्टस्वीदानफलं
 ॥ स्वर्गतिलमधुसर्पिर्कृतकृष्णाजिनदाने सर्वपापनाशः ॥ अत्र तिलस्नानं तिलहोमास्तिलपात्रदानं तिल
 तैलेन दीपदानं तिलैः पितृतर्पणं मधुकृतं तिलदानं च महाफलं ॥ तत्र तिलपात्रदानमंत्रः ॥ तिल
 लावसो मे देवत्याः स्तौः स्तुता स्तुतो सवे ॥ स्वर्गप्रदाः स्वतंत्रश्च ते मारक्षंतु नित्यशः ॥ वैशाखशुक्ल
 दश्यां योर्णमास्यां वा चैशाखस्नानोद्यापनं ॥ एकदश्यां योर्णमास्यां वा पोष्यकलत्रे स्नानं प्रतिमायां
 सलक्ष्मीकं विष्णुं संपूज्य रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रातरग्रहपूजनपूर्वकं पायसनं तिलज्येवीर्यवेर्वा
 द्वात्तरात्रं होमः प्रतद्विष्णुरिति इदं विष्णुरिति वा मंत्रेण कार्यं ॥ सांगतार्थगोदानं पादुकोपानह
 छत्रव्यजनोदकुम्भदानं शय्यादिदानं च कार्यं ॥ अशुक्लेन कृसरथेनैव दशब्राह्मणजीजनं कार्यं ॥

संपूज्योदकुम्भे गंधतिलफलादिप्रक्षिप्य ॥ एष धर्मघटो दत्तो दत्तस्तु विष्णुश्चैवात्मकः ॥ अस्य प्रदानात्
 यंतु पितरोऽपि पितामहाः ॥ गंधोदकतिलैर्मिश्रं स्नानं कुम्भं फलान्वितं ॥ पितृभ्यः संप्रदास्यामि ज
 क्षय्य भूपतिष्ठतु ॥ इति मंत्रेण दद्यात् ॥ युगादौ समुद्रस्नानं महाफलं ॥ वैशाखस्याधिप्रासत्वे युगा
 दिश्राधं मासद्वयेऽपि कार्यं ॥ युगादिषूपवासो महाफलः ॥ युगादिमन्त्रोद्गारात्रिभोजनेऽग्निस्वरुष्टि
 मिति मंत्रजपः ॥ युगादिश्राधलोपेयुगादिश्राधलोपजन्यप्रत्यवायपरिहारार्थमग्निधानेऽक्षप्रा
 यश्चि संकरिष्य इति संकल्प्य ॥ नद्यविति क्रूचं शतवारं जपेत् ॥ अयं निर्णयः ॥ सर्वयुगादौ
 ज्ञेयः ॥ इत्यक्षय्यतृतीयनिर्णयः ॥ इयमेव तृतीयापशुरामजयंती ॥ इयं रात्रिप्रथमया मया पिनी
 ग्राह्या ॥ पूर्वद्वारे व प्रथमया मया प्रोपूर्वा ॥ दिनद्वये रात्रिप्रथमया मया मया नैव षष्ठ्येण वैकुण्ठे रात्रौ

हर्तुं दद्यात् न्यूनत्वं परे ध्यात्वा स्तमयात्वा कस्य मासं तदपि परे वग्राह्या ॥ एवं सर्वत्रोक्तं ॥ रंभाप्रतेपंच
 गितपनपरा स्त्रीपुमान्वा नवानीं स्वर्गं प्रतिमायां संपूज्य यथा कृत्विधि होमादिकृत्वा सपत्नीकाय
 ग्रहं सोपस्कारं दद्यात् ॥ दंपत्यानि जाजयेत् ॥ विशेषविधिर्जनयेत् ॥ चतुर्थ्यां पुमावतारस्त
 त्रो मापूनत्रतं ॥ अष्टम्यां कूदेवी पूज्या ॥ नवम्यां कृष्या देवीं पूजयेत् ॥ ज्येष्ठशुक्लदशम्यां गं
 गावतारः ॥ इयंदेहशहरसं इका ॥ अत्र दशयोगा उक्ताः ॥ ज्येष्ठे मासि १ सिते पक्षे २ दशम्यां ३ बु
 धहस्तयोः ४ ॥ व्यतीपाते ५ गारा ६ नंदे ७ कन्या चंद्रे ८ वृषे रवौ ९ ॥ इति गदाकृत्वा करणं बुधवार
 हस्तयोगे आनंदारव्ययोगः ॥ अत्र दशमी व्यतीपातयोर्मुख्यत्वं ॥ तेन यस्मिन् दिने कृतिपय
 योगवती दशमी पूर्वां हेलस्यते ॥ तत्र दशहरात्रितं कार्यं ॥ दिनद्वये पूर्वाहेतत्सत्वे यत्र बहू

॥१३॥

नां योगः साग्राह्या ॥ ज्येष्ठमासमासे सिते तत्रैव दशहराकार्यं मनुष्ये ॥ दशहरासु नोत्कर्षश्च चतु
 र्धपि युगादिष्विति हेमाद्रौ नूयं गते ॥ अत्र काशी च सितेर्दशम्यां मेधतीर्थे स्नात्वा गंगा पूजनं का
 र्यं ॥ इतरे देशे स्वसन्निहिते मया स्नात्वा गंगा पूजादिवं कार्यं ॥ अथ व्रतविधिः ॥ ॥ देशकाले
 संकार्यं मेधतज्जन्मजन्मान्तरसमुद्भूतत्रिविधकार्यं चतुर्विधचान्त्रिकत्रिविधमानसेति स्नांदो
 कदशविधपापनिरासत्रयं स्निग्धतपि त्रुधारत्रल्लोकावासादिपुलप्राप्त्यर्थं ज्येष्ठमाससित
 पक्षदशमी बुधवारहस्ततारकागारकरा व्यतीपातानंदयोगकन्यास्थचंद्रवृषस्तूर्येति दशयो
 ग ४ पर्वणि अस्यां महानद्यो स्नानं तीर्थपूजनं प्रतिमायां जगद्देवीपूजां तिलदिदानं मूलमंत्रं ज
 पमाज्यहोमं च यथाशक्ति कुरिये ॥ यथाविधि स्नानं दशवारं कृत्वा जले स्थितो दशवारं सकृद्भावः

वक्ष्यमाणं स्तोत्रं ॥ ७ ॥ दिवा वासः परिधानादिपितृ तर्पणं तं नित्यं विधाय तीर्थ पूजां विधाय सर्पिर्निष्क्रान्दश
 प्रसूतिरुष्णतिलान् तीर्थं जलिना प्रक्षिप्य गुडमिश्रान् सक्तुपिंजान् दशप्रक्षिपेत् ॥ ततो गंगा तटे तां मम
 मये वास्यापिते कलशे सौवर्णादिप्रतिभायां गंगामावाहयेत् ॥ तत्र मंत्रः ॥ नमो जगत्त्रये दशग्राह
 राये दक्षाये रेवत्ये शिवाये गंगायै नरायणे अमृतायै विश्वरूपिणे नन्दिन्ये ते नमो नमः ॥ अयं स्त्रादिसा
 धारणः ॥ द्विजमात्रविषयो विंशत्यक्षरा यथा ॥ ॐ नमः शिवाये नारायणे दशग्राहये गंगायै स्वाहेति
 ॥ एवं गंगामावाह्य ॥ नारायणं रुद्रं ब्रह्माणं सूर्यं भगीरथं हिमाचलं च नाममंत्रेण तत्रैवावाह्य ॥ उ
 क्तमूलमंत्रं चार्च्य श्रीगंगायै नारायणं रुद्रं ब्रह्मं सूर्यं भगीरथं हिमवत्सहितायै आसनं समर्पय
 मीत्येवमासनाद्युपचारेः पूजयेत् ॥ दशविधैः पुष्पैः संपूज्य दशांगंधूपं दत्वा दशविधैः वेद्यांते

॥१४॥

एतयोर्गमासीमारभ्य ज्येष्ठं वैकुंठादशीपर्यंतं जलसुविष्णुपूजास्तवः कार्यः ॥ चैशारवमावा
 स्यात्तावुकारव्यदिनं तत्परं करि संतु वृद्धिं च शुभेषु वर्ज्यं ॥ इति श्री ॥ चैशारवमासकृत्योद्देशः
 ॥ अथ ज्येष्ठकृत्यं ॥ मिथुनसंक्रांतौ पराः षोडशताड्यः पुण्यकालः ॥ रात्रौ तु प्रागुक्तं ॥ ज्येष्ठ
 मासपिष्टेन पिष्टेन त्रैलोक्यं कृत्वा वस्त्राद्यैः पूजयेत् सूर्यलोकं प्राप्तिः ॥ अत्र मासे जलधेनं मुक्तं ॥
 ज्येष्ठवशुक्लपक्षे पदिकरवीरत्रयमुक्तं ॥ ज्येष्ठशुक्लतीयायां रक्षात्रयं ॥ सा पूर्वविध्या ग्राह्या ॥
 यत्र पूर्वविध्या ग्राह्या तयोच्यते तत्रासा पूर्व द्विहूतं धिक्काया ग्राह्या त्वं ज्ञेयं न न्यूनायाः ॥ तत्रा
 पियदिपरेः शः सूर्यास्तमयपर्यंतं पूर्वविध्या स्थितेः सत्वं तदा सत्यपि पूर्वविध्या ग्राह्या त्वं
 चने पूर्वविध्या त्वा अरवं उक्ता शुभत्वात् परैव ग्राह्या ॥ यदनु ग्राह्यायाः पूर्वविध्यायाः पूर्वधर्मं

दान

ये ब्रह्मदायै वुरिते नमो नमः॥ प्रणतार्तिप्रतिजि न्यै जगन्मात्रे नमो स्तुते॥ सर्वाय प्रतिपक्षा
ये मंगलायै नमो नमः॥ शरणागतदीनार्तिपरित्राणपरायणे॥ सर्वः स्यार्तिहरे देवि नारायणि
नमो स्तुते॥ निर्लेपायै दुर्गहं त्रैलोक्यायै तेनमो नमः॥ परात्परतरे तुभ्यं नमस्ते मोक्षदे सदा॥ गंगे म
माग्रतो नूया गंगे मे देवि शुभलः॥ गंगे मे पार्श्वतो रे धित्वयि गंगे स्तुभे स्थितिः॥ आदौ त्वमंते मध्ये च स
र्वत्वं गंगे ते शिवे॥ त्वमेव मूलप्रकृतिस्त्वं हि नारायणः प्रियः॥ गंगे त्वं परमात्मा च शिवस्तुभ्यं नमः
शिवे॥ यद्ददं पठति स्तोत्रं भक्त्या नित्यं नरोपियः॥ शृणुयाद्बुधया क्लृप्तः कायवाक्चित्तसंभवैः॥
दशधा संस्थितैर्दक्षैः सर्वैरेव प्रकृत्यते॥ सर्वानूकामानवाप्नोति प्रेत्य ब्रह्मणि लीयते॥
येषु भामिते पक्षे दशग्रीहस्तसंयुताः॥ तस्यां दशभ्यां मे नमस्तुते त्रंगंगाजले स्थिताः॥ यः य

देहशकृत्स्नहरिद्रोवापि चाक्षमः॥ सोपितस्फुलमाश्रितिगंगासंपूज्ययत्नतः॥ अदत्तानामुपादानं हिंसाचे
 वाविधानतः॥ परदारोपसेवाचकार्यं त्रिविधं स्मृतं॥ पारुष्यमनृतं चैव पेयस्यं चापि सर्वशः॥ असंबधप्र
 लापश्च बाहुमयं स्याच्चतुर्विधं॥ परद्रव्ये व्यभिधानं मनसानिष्टचिंतनं॥ वितथानि निवेशश्च मानसं त्रिवि
 धं स्मृतं॥ एतानि दशापापानि हरत्वं मम जाह्नवी॥ दशापापहराय स्मात्तस्माद्दशहरा स्मृता॥ त्रयत्रिंश
 पूषतं पूर्वानूपितु नयपितामहान्॥ उधरत्येव संसारान् मंत्रेणानेन पूजिता॥ नमो नागवत्ये दशापापह
 रायें गंगाये नारायण्यै रेवत्यै शिवाये दक्षायै अमृताये विभूवतूपिण्यै नदिन्यै तेनमो नमः॥ सितमरु
 त्रिषण्णां श्रवणं त्रिनेत्रं करधत्तकलशोद्यत्सेपलामत्यनीष्टं॥ विधिहरिहरनृपां संदुकोटीरुज
 ष्ठां कलितसितदुकूलं जाह्नवीतां नमामि॥ आदावादिपितामहस्य नियमव्यापारपात्रे जलं पश्चात्पन्न

॥१६५॥

तांबूलदक्षिणां दत्त्वा दशाफलान्यर्पयेत्॥ दशदीपां दत्त्वा पूजां समापयेत्॥ दशविप्रेभ्यः प्रत्येकं षोडश
 षोडशमृष्टितिलान् स दक्षिणां दद्यात्॥ एवं च वानपि॥ ततो दशगाण्कां वागां दद्यात्॥ मत्स्यकच्छपमंड
 कान् सोवर्णान् रजतात्नूपिष्टमयान् चासंपूज्य तीर्थक्षिपेत्॥ एवं दीपान् प्रवाहयेत्॥ जयहोमचिकीर्षी
 षां पूर्वोक्तमूलमंत्रस्थपंचमहस्रसं रव्योजये दशान् शोभनहोमः यथाशक्तिं वा जयहोमो॥ तत्र दशहरा
 त्रतांगत्वेन होमं कुरिष्ये॥ इति संकल्प्य॥ सुंदिलैर्गन्धं प्रतिष्ठाप्यान्वाधाने च शुकवीजाज्येन स्यंते श्रीगं
 गाममुक्त्वा संख्यया ज्येन नारायण्यादिषु देवता एवैकाज्याहुत्या शेषेण सिद्धकृतमित्यादि प्राश्नय्या
 दिषु देवाज्यासाध्याज्य संस्कृत्य यथान्वाधानं जुहुयात्॥ दशब्राह्मणान् सुवासिनीं च नोज
 येत्॥ प्रतिपदि नमस्कारं स्नानादिपूजांते विधिः कार्यः इति वेचित्॥ ॥ स्तोत्रं यथासंभवे ॥

तिलदानादश्वमेधफलं ॥ ज्येष्ठनक्षत्रयुक्तायां ज्येष्ठां षष्ठ्यापानहृदनात्तराधिपत्यप्राप्तिः ॥ ज्येष्ठयोर्णिम
यां बिल्वत्रिरत्रिंशत्तमं ॥ अत्रपरविधायित्वा ॥ ॥ अस्यामेव घटसावित्रीव्रतं ॥ ॥ अत्रव्रते त्र
योदश्यादिदिनत्रयमुपवासः ॥ अत्रैतत्तु त्रयोदश्यां नक्तं चतुर्दश्यामयाचितं योर्णिमास्यामुयोषणं
॥ अत्रयोर्णिमासीर्निर्णयानुसारेण यथात्रिरात्रं वेतनात्रयोदश्यादिदिनत्रयं ग्राह्यं ॥ तत्र योर्णि
मा सूर्यास्तमयात्पूर्वत्रिमुहूर्ताधिक्रियापि नीचतुर्दशी विधायित्वा ॥ त्रिमुहूर्तान्यूनत्वे परैव ॥ मृ
तोष्टादशनाडीप्रदूषयंस्तत्तरांतिथिमिति वचनं सावित्रीव्रतं ति-रिक्तं ज्ञेयं ॥ सावित्रीव्रतोपवास
ष्टादशनाडीविधायत्रपि ग्राह्यत्वात् ॥ यत्तु केवलं पूजनात्मकं न यवासरहितं सावित्रीव्रतं
सर्वत्र स्त्रियो नुष्ठंति ॥ तत्र नूतोष्टादशैतिवधो व्रतदानादियरो न तूपवासपर इति निर्णयसिंधुः

लिरिव तमाधवाश्रयानुसारेणाष्टादशनाडी चतुर्दशसत्वे परैव पूजाव्रते ग्राह्या ॥ उपवासव्रते तु पूर्वति
ममप्रतिनाति ॥ अत्रयारणं पूर्णं प्रतिवर्तयं ॥ अत्र रजश्च लृदिदोषपूजादित्राक्षणादूराकार्यं ॥ स्वयमु
पवासदिक्कार्यमित्यादयः स्त्रीव्रतेषु विशेषाः प्रथमपरिच्छेदे ज्ञेयः ॥ अत्र पूजोद्यापनदिविधिर्व्रतग्रं
थे प्रसिद्धः ॥ अत्र ज्येष्ठपूर्णिमायां ज्येष्ठानक्षत्रहृदस्यतिश्वंद्रश्च रोहिणी नक्षत्रे तु सूर्यस्तदामहाज्ये
ष्ठेति योगस्तत्र स्नानदानादिवं कार्यं ॥ अस्यां योर्णिमास्यां प्रन्वादि त्वादत्र पिंडरहितश्चाधुमुक्तं ॥ ए
तन्निर्णयव्रते उक्तः ॥ ॥ अत्र मासे विप्रेन्यश्चंदनव्यजनोदकुंसादिवं त्रिविक्रमप्रीतये देयं ॥ ॥
॥ इति श्री १० ज्येष्ठमासनिर्णयोद्देशः ॥ ॥ अथाष्टादश्यायनसंज्ञावर्कसंक्रांतिः ॥ वर्कसंक्रां
तौ पूर्वत्रिंशनाड्यः पुण्यतमाः ॥ रात्रावर्धरात्रात्पारतन्त्रसंक्रमेऽपि पूर्वदिने पुण्यकालः ॥

तत्रापि मध्याह्नापरतः पुण्यतमत्वं ॥ सूर्योदयोत्तरं घटीद्वयात्प्राक् संक्रमेपरत एव पुण्यं ॥ ज्येतिर्ग्रथेतु ॥
 सूर्योदयात्प्राक् घटीत्रयात्प्राक् संध्यासमयेपि कर्क संक्रमेपरदिन एव पुण्यमित्युक्तं ॥ अत्र दानेनैव वास
 दिप्रथमपरिच्छेदे उक्तं ॥ कर्क कन्या धनुः कुंभ रेवत्यो केतुवर्तनादिकं निविध्य ॥ आषाढमासमेवं जन्तु
 व्रते कृते बहु धनधान्यपुत्रप्राप्तिः ॥ अत्र मासे उपानक्षत्रलवणामलका निवामनप्रीत्येदेयानि
 ॥ आषाढशुद्धतीयायां पुष्यनक्षत्रयुक्तायां केवलयां वा श्रीरामस्य रथोत्सवः ॥ आषाढशुद्ध
 पक्षे दशमीयोर्णमासी चमन्वादिः ॥ एतन्निर्णयस्तु ॥ ॥ अथैकादश्यां विष्णुनाथनोत्सवः
 ॥ तत्र सोपकारे मन्त्रे सुप्तां श्रीविष्णुप्रतिमां त्रारं वादि चतुरायुधां लक्ष्मीं संचहित चरणां
 नानाविधोक्तेषु चौरैः पूजयेत् ॥ सप्ते त्वयि जगन्नाथि जगत्कृतं भवेदिदं ॥ विबुधे त्वयि बुध्येतः

गङ्गायिनो भगवतः पादोदकं पावनं ॥ द्रव्यः शंभुजटाविनूषणमणिर्जहोर्महर्षरियं देवीकृत्यवनाशनी
 भगवती भागीरथी दृश्यते ॥ गङ्गागङ्गेति यो ब्रूयाद्योजनानां शतैरपि ॥ उच्यते सर्वपापेभ्यो विष्णुलो
 कं स गच्छति ॥ इति स्तोत्रेण स्तुत्वा होमांते प्रतिमोत्तरपूजां कृत्वा विष्णुज्याचार्या यमूलमंत्रेण दद्यात् ॥
 ॥ इति दशहरविधिः ॥ ॥ ज्येष्ठशुक्लैकादशी निर्जला ॥ अस्यां नित्या चमनादिव्यतिरिक्तज
 लपानवर्ज्य नेनोपवासैरुते द्वादशैकादश्यापवासं फलं ॥ द्वादश्यां च निर्जलोपोषितैकादशी त्रि
 तांगत्वेन सहिरण्यसंशर्करोदकुंभदानं करिष्य इति संकल्प्य ॥ देवदेवहृषीकेशा संसारार्णवतारः
 कः ॥ उदकुंभप्रदानेन यास्यांति परमां गतिं ॥ इति मंत्रेण शर्कराफले सहिरण्यमुदकुंभं दद्यात् ॥ ज्येष्ठ
 माससितद्वादश्यामहोरात्रं त्रिविक्रमपूजनाद्भवामय नारव्यक्रतुफलसिद्धिः ॥ ज्येष्ठयोर्णमास्यां

प्रथमं नो गुरुमुक्तादावाशौचादोचनं नवति ॥ द्वितीयाद्यां न स्नानं स्तोत्रावाशौचादोचनं नवत्येव ॥ चतुर्मा
 स्य व्रतं नौवदिभिरपि कार्यं ॥ ॥ व्रतग्रहणप्रकारस्तु ॥ ॥ मगवतो जाती पुष्पादिभिर्महापूजां कृत्वा ॥ स्न
 त्वयि जगन्नाथ जगत्सुखं न वेदिदं ॥ विबुधैस्त्वयि बुध्येत प्रसन्नो मे नवाच्यते ॥ इति प्रार्थ्या ग्रेरुतं जलिः
 ॥ चतुरो वार्षिकान् मासान् देवस्योत्पत्तावधि ॥ श्रावणे चर्जयेत्छारं दधिना द्रुपदे तथा ॥ दुग्धमात्रं
 युजे मासिकं कर्तुं केद्विदं तथा ॥ इमं करिष्ये नित्यं निर्विघ्नं कुरु मे सुत ॥ इदं व्रतं मया देव गृहीतं पुरत
 स्तव ॥ निर्विघ्नं सिद्धिमायातु प्रसादात्तेरमापते ॥ गृहीते स्मिन् व्रते देव पंचत्वं यदि मे न वेत् ॥ तदा
 भवतु संपूर्ण प्रसादात्ते जनार्दन ॥ इति संप्रार्थ्य देवाय शंखे नार्घ्यं निवेदयेत् ॥ एतानि व्रतानि नि
 त्यानि ॥ हविष्यभक्षणादि व्रतांतरं चिकीर्ष्यां श्रावणे चर्जयेत्छाकमिति श्लोकः स्नाने हविष्यान्न

स हविष्ये ॥ देवाहं प्रीतयेतवेत्सूहः कार्यः ॥ शाकव्रते व्रतांतरे च समुच्चयेन कर्तव्यं तं श्लोकं पठित्वा
 व्रतांतरं मंत्रं वदेत् ॥ एवं गुडं वर्जनादिधारणापारणादि व्रतेषु ॥ वर्जयिष्ये गुडं देवमधुरस्वरसिद्धये
 ॥ ॥ वर्जयिष्ये तैलं महं सुंदरं गन्धसिद्धये ॥ योगान्यासिर्नित्यं प्राप्नुं ब्रह्मपदं परं ॥ मौनव्रती
 नविष्यामि स्वाज्ञां पालनसिद्धये ॥ एकांतरेण वा सन्नं प्राप्नुं ब्रह्मपुरं परमि त्यदिरीत्योहः कार्यः ॥
 निषिद्धमात्रं वर्जने छायां चं ताकादि निषेधानि हरेः सर्वाणि वर्जयेदिति संकल्प्यः ॥ नानि च चा
 तुर्मास्य निषिद्धानि ॥ प्राण्यंगचूर्णं चर्म स्त्रोदकं जंबीरबीजपूरं यत्तत्रोषनिर्जं विष्णोरनिवेदि
 तान् नंदधान्नं मसूरं मांसं चेत्यष्टविधमभिषं वर्जयेत् ॥ पावले च वल्यविष्यावराजमाषधा
 न्ये लवणं शाकं चं ताकं कलिंगफलं अनेकबीजफलं निर्वर्जं मूलं करं च मूलं कूं कूं मातुं इदं दंडं

नूतवदरीधात्रीफलनिचिंचामंचकदिशयनमनृतुकालेनार्यागमनंपरानंमधुपटोलंमाषकुलि
 यमितसर्पषांश्ववर्जयेत् ॥ वृंताकवित्त्वौदुंबरकलिंगनिःसटास्तवेष्णावैःसर्वमासेषुवर्ज्याः ॥ अन्य
 त्तुगोष्ठागीमहिष्यन्यदुग्धंपर्युषितानंदिजेन्यः क्रीतारसमूलिलवणंतांम्रपात्रसुगव्यं पल्लवजलं
 स्वार्थपक्वमंनंनित्यामिषागाउक्तः ॥ चतुर्थपिहिमासेषुहविष्यान्निपापनाम् ॥ ॥ हविष्याणितु
 ॥ ॥ त्रीहिमद्देयवतिलवृंगकालापय्यामाकूणधूमधान्यानि ॥ रक्तमिन्नमूलकंसूरणादिकंदः
 संधवसामद्रलवणं ॥ ॥ अथनिर्दधिसर्पदुग्धनि ॥ यनसंमनारिवेलफलानिहरीतकीपिप्पली
 जीरकंशं ॥ ॥ चिंताकदलीलवलीधात्रीफलनि ॥ गुडेतेरेक्षविकारइत्येतानिअतैलयक्वानि ॥ ॥ ग
 यंतंक्रमादिपष्टतंक्वचित् ॥ ॥ अथकाम्यव्रतानि ॥ ॥ गुडवर्जनान्मधुरस्वरता ॥ तैलवर्ज

तत्सर्वं सचराचरमिति ॥ प्रार्थयुष्यजागरणं च त्वाद्वादश्यां पुनः संपूज्य त्रयोदश्यां गीतनृत्यवाद्यदिवं
 निवेदयेत् ॥ ॥ एवमिदं त्रिदिनसाध्यव्रतं ॥ तत्रस्मार्तैर्वैष्णवैश्चस्ववैदकादशीव्रतदिनेशयनीव्रतमार
 ध्यं ॥ रात्रौशयनोत्सवः ॥ दिवाप्रबोधोत्सवः ॥ द्वादश्यांपारणाहेशयनप्रबोधोत्सवावित्तिकेचित् ॥
 अत्रदेशाचारावस्था ॥ नेदंमलमासेकार्यं ॥ आषाढशुक्लद्वादश्यामनूराधायोगरहितायांपारणां
 कार्यं ॥ तत्राप्यनूराधाप्रथमपादयोगएववर्ज्यः ॥ यदातुद्वादशीस्वत्याचर्ज्यनक्षत्रभागेद्वादशी
 मतिः क्रम्यविद्युतेतदनिषेधमनादृत्यद्वादश्यामेवपारणां कार्यमिति कोस्तमेउक्तं ॥ संगवकलि
 भागं त्यक्त्वा प्रातर्मध्याह्नभागेवात्रोक्तव्यमिति पुरुषार्थचिंतामयो ॥ द्वादश्यांपारणांतरंसायंपू
 जांरत्वाचातुर्मास्यव्रतसंकल्पंकुर्यादितिस्तमे ॥ एकादश्यामैतिनिर्णयसिधुः ॥ चातुर्मास्यव्रत

द्वादश्यां वा द्वादश्यां मासत्रयविशेषसंवल्य इहेव कार्यः ॥ अहं शाकवर्जयिष्ये प्रावणे मासि माधवेति ॥
 अत्र शाकवर्जयेन लोकप्रसिद्धाः फलमूल पुष्पपात्रां चुरकांडलवगादिद्रव्यावर्ज्याः ॥ न तु व्यंजनमात्रं ॥ शुंठी
 हरिद्रा जीरकदि कृमिपिबर्ज्यं ॥ तत्र ते कालोद्भवानां मातृपादि त्रोषितकालांतरोद्भवानां च सर्वशाकानां व
 र्जनं कार्यं ॥ अन्येषां चानुर्मास्यत्रतानां समाप्तौ कर्तव्यमिति नानितेनैव द्रव्यंते ॥ शयनीवेधि न्येस्तप
 शुद्राधारणमुत्तरामाचनचंद्रिकायां ॥ अत्र तप्तशुद्राधारणे विधाय कनिचप्रशंसावत्वनानि
 निषेधकनिनिंदावचनानि च बहुतरण्युपलभ्यंते ॥ तेषां शिष्टाचारव्यवस्था ॥ येषां कुले पितृपि
 तामहादिभिस्तप्तमृदादिधारणादिधर्मो नुष्ठितस्तैस्तथैवानुष्ठेयं यः ॥ येषां तु कुलेषु नैव ज्ञानाय
 नुष्ठितस्तैर्न स्वमतिविलसितश्रद्धया तद्धर्मो नुष्ठेयो दोषश्चावणादिति तात्पर्यं ॥ आषाढशुक्लद्वि

दश्यां चामनपूजेन नरमेधफलं ॥ पूर्वाषाढयुक्तायां योर्णमास्यामन्नपानादिदानादयश्च अन्नदिप्रा
 पिः ॥ अस्यामेव योर्णमास्यां प्रदोषव्यापिन्यां श्रीशिवस्य शयनोत्सवः ॥ अस्यामेव कोकिलाव्रतं ॥
 तत्र स्नानं कुरिष्ये नियतां ब्रह्मचार्यं स्थितासती ॥ मोक्षयामिनत्तं मृदायां कुरिष्ये नृप्राणिनां दयामिति
 मासं व्रतं संवल्य ॥ कोकिलोद्विगीशिवं प्रत्यहं संपूज्य नक्तमोजनं ॥ यस्मिन् वर्षे धिक्पाठस्तस्मि
 न्नेव वर्षे आषाढव्रतं कार्यमित्याचारः सनिर्मूलः ॥ आषाढस्य प्रावणस्य वा योर्णमास्यां चतुर्द
 श्यामष्टम्यां वा शिवपवित्रारोपणमृत्तं ॥ अस्यां योर्णमास्यां सन्यासिनां चानुर्मास्यवाससंवल्य
 गत्वेन क्षौरव्यासपूजादि कंचिद्विहितं ॥ अत्र कर्मणि औदकी त्रिभूदूर्ता योर्णमासी ग्राह्या ॥ चानु
 र्मासस्य मध्ये तु वपनं वर्जयेदिति ॥ चानुर्मासं द्विमासं वा सदेव त्रैव संवसेत् ॥ तत्रादौ क्षौरवि

धायद्वादशमृत्तिकास्नाननिप्राणायासादिविधिं च कृत्वा व्यासपूजां कुर्यात् ॥ अथ सक्षेपणतद्विधिः ॥ देशकाले
संकीर्त्य चतुर्मास्यवाससंकल्पं कर्तुं श्रीकृष्णव्यासनाथ्यकारणां सपरिवासाणां पूजनं कुरिष्ये इति संकल्प्य ॥
मध्ये श्रीकृष्णं तत्पूर्णतः प्रादक्षिण्येन वासुदेवसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धानावात्या ॥ श्रीकृष्णपंचकदक्षिणमा
गे व्यासं तत्पूर्वतः प्रादक्षिण्येन सभंतुजैमिनिवैशंपायनपैला निति व्यासपंचकमावात्य श्रीकृष्णदिवमे
साथ्यकारं श्रीशंकरं तत्पूर्वतः प्रादक्षिण्येन श्यामादिविभूवरूपत्रोटकहस्तामलकाचार्यानावात्य श्रीकृष्ण
पंचकं श्रीकृष्णपार्श्वयोर्ब्रह्मरुद्रोर्पूर्वादिचतुर्दिक्षु सनकादीन् ॥ श्रीकृष्णपंचकासुरतः गुरुपरमगुरु
परमेष्ठिगुरुपरात्परगुरुब्रह्मावशिष्टशक्तिपराशरव्यासशुक्लगोडपादगोविंदयादशंकराचार्यान्

नाहं संदरांगता ॥ योगाभ्यासी ब्रह्मपदमाप्नोति ॥ सांख्यलत्यागा द्वेगीमधरकंठश्च घृतत्यागी स्निग्धत
तुः शाकत्यागी पक्वान्नभुक् ॥ पादान्गत्यागा दुग्धुः सौगंध्यं दधि दुग्धतक्रत्यागा द्विष्णुलोकः ॥ स्थ
लीपाकचित्तान्नत्यागा दीर्घसंततिः ॥ मूत्रमौदर्नशायी विष्णुदासः ॥ मूत्रमोजनान्द्रूपत्वं ॥ मधुमा
सत्यागा मुनिः ॥ एकांतरोपवासादुत्तमलोकः ॥ नरबन्धुधारणाद्विनेदिने गंगास्नानं ॥ मोनादस्फ
लिताज्ञा ॥ विष्णुवंदनाद्देवानफलं ॥ विष्णुपादस्पर्शनात्तत्तत्फलं ॥ हरेरालये संमार्जनादिः
तान्द्रूपत्वं ॥ शतप्रदक्षिणाकरणाद्विष्णुलोकः ॥ एकमक्तान्नादग्निहोत्रफलं ॥ अयाचितेन
वापीकूपोत्सर्गादिपूर्तफलं ॥ षष्ठाहः कालनोजनच्चिरस्वर्गः ॥ पर्णेषु नोजनात्तुरुक्षेत्रे वास
फलं ॥ शिलानोजनान्नत्यागस्नानफलं ॥ एवं मासचतुष्टयसाध्यानां ब्राह्मणानां संकल्प्य मेवादर्शं

अथ यनव्रतं ॥ अत्र लक्ष्मीकृतं विष्णुपर्यवे संपूज्य ॥ पत्नी नर्तुवियोगं च नर्तनार्थं समुद्रवं ॥ नानुवन्ति यथादुरन्तं दंष्ट्रं
 त्यानितथा कुर्वन्त्यादिनिदां पत्न्यामंगं प्रार्थयन्नाथमंत्रैः प्रार्थयेत् ॥ ततश्चंद्रायार्घ्यं दत्त्वा निष्कृतो जनकं कार्यं ॥ एवं मास च
 तुष्टये रुक्मिणी द्वितीयायाः संपूज्य सपत्नीकृत्याया दानं कृत्वा तां प्रतिमं च सौपस्कारं दद्यात् ॥ अस्मिन्नव्रते अष्ट
 यंदां पत्युः स्वरं पुत्रधनाद्यवियोगो गार्हस्थ्या वियोगः सप्तजन्मनि भवति ॥ अत्र व्रते चंद्रोदयव्यापिनी तिथिः
 ग्रीष्मा चंद्रोदये पूजा कर्तव्या ॥ दिनद्वये सत्वे उ सत्वे वा परैव ॥ ॥ इति श्री ॥ आषाढमास निर्णयोद्देशः ॥
 ॥ अथ श्रावणमासः ॥ ॥ सिंहपराः षोडशनाड्यः पुण्यकालः ॥ रात्रौ नूतनं ॥ अत्र मासे एकमन्त्रव्रतं नक्त
 व्रतं ॥ विष्णुः शिवाद्यनिषेवश्चोक्तः ॥ सिंह रात्रिगते स्वर्ययस्य गोः प्रसूयते ॥ तेन व्याहृतिनिघ्नतात्त
 युत संख्या सर्वपहोमं कृत्वा सगो ब्राह्मणाय देयात् ॥ एवं निवृत्तिगोः श्रद्धेने मृत्युं जयमंत्रेण हादिरूपशोः

तिः कार्यं ॥ एवं श्रावणमासे दिवा श्विनी प्रसवे पिनि विधुः ॥ माघे बुधे च महिषी श्रावणे वज्रं दिवा ॥ सिंहगावः प्र
 सूयं ते स्वाग्निनो मृत्युदाय का इति उक्तेरत्रापि शांतिः शांतिग्रंथे ज्ञेया ॥ सोमवारव्रतं कार्यं श्रावणे वैयथाविधि ॥
 शक्तेनोपोषणं कार्यं मथवा निशि नोजनं ॥ एवं श्रावणे नौमवासरे गौरी पूज्या ॥ श्रावणशुक्लचतुर्थमध्याह्न्या
 पिनी पूर्वयुता ग्राह्या ॥ श्रावणशुक्लपंचमी नागपंचमी इयमहदये त्रिमुहूर्तव्यापि परविध्या ग्राह्या ॥ परे शुक्लि
 मुहूर्तं न्यूना पंचमी पूर्वशुक्लिमुहूर्तं नूनचतुर्थ्या विधाय तदा पूर्वे कत्रिमुहूर्ताधिकचतुर्थ्या वेधे द्विमुहूर्तं पिप
 रेव ॥ मुहूर्तमात्रा तु न ग्राह्येति मम प्रतिभति ॥ अस्यां नित्यादिलिखिताः मृगमया वायथा चारं नागाः पूज्याः ॥
 श्रावणशुक्लद्वादश्या मासकृतस्य शाकवर्जनव्रतस्य संगतार्थं ब्राह्मणाय शाकदानं करिष्य इति संकल्प्य
 ॥ ब्राह्मणं संपूज्य ॥ उपायनमिदं देवव्रतं संपूर्णं हेतवे ॥ शाकं तु द्विजवर्याय सहिरं ग्या ददाम्यहं ॥ इत्या

दिमंत्रेण पञ्चमं वा शाकं दद्यात् ॥ ततो हविषा द्वयं दत्त्वा सेवर्जयिष्ये सदा हरे इति दधि त्रितं सकल्पयेत् ॥ अत्र दधिमा
त्रं वर्ज्यं तक्रादीनामनिषेधः ॥ अथ पारणाहेद्वा द्रव्यं विष्णोः पवित्रारोपणी ॥ पारणाहेद्वा द्रव्यं सत्त्वे त्रयोदश्याय
रणाहेद्वा तत्रासंजवे अक्षे पूर्णिमायां वा कार्यं ॥ त्रिष्यवित्रं चतुर्दश्यामष्टम्यां वा पौर्णमास्यां वा कार्यं ॥ एवं देवी
शुद्धादीनां चतुर्दशी चतुर्थी तृतीयानवम्यादयो यथा कुलाचारं तथैव ॥ तत्तिथिष्वसंजवे सर्वे देवानां आ
वर्णपौर्णमास्यां वा कार्यं ॥ तत्राप्यसंजवे कर्तव्या वधिगैणि कालः ॥ इदं नित्यं ॥ अर्चुर्वागो ब्रजत्यथः ॥ त
स्य सांवत्सरी पूजा निष्कले स्याच्छुक्तेः ॥ गौणकालेष्वकुरणेतदायुतं जपेन्मंत्रं स्तोत्रं वा पिसमाहित
इत्युक्तेरयुतसंख्या कृतदेवतामूलमंत्रजपः प्रायश्चित्तं ॥ तत्र पूर्वे-चरधिवासनं परे हि पवित्रारोप
णं ॥ अहकालासंजवे सद्यो धिवासनपूर्वकं कार्यं ॥ अथ संक्षेपतः प्रयोगः ॥ कर्पासस्तु स्य न वस्तु

ब्रह्मनिष्ठांश्चावाह्य ॥ पंचवक्त्रयस्याग्नेये गणे रुद्रं शंभुं क्षेत्रपालं वायुं देवदुर्गां नैऋत्ये सरस्वतीं प्रागाद्यष्टदिक्षु रुद्रादि
लोकपालांश्चावाह्य पूजयेत् ॥ तत्र नारायणाष्टाक्षरेण श्रीवृष्णपूजा अन्येषां प्रणवादिनमैतेस्तन्नाममंत्रैः पूजा
कार्यं ॥ पूजा अस्मति प्रतिबंधे चतुरो वार्षिकान्मासानि हवसा मीति मनसा संकल्प्य ॥ अहंता विनिवर्त्या मिस
र्वभूतहितायैव ॥ प्रायेण प्रावृषिप्राणि संकुलं वर्त्म दृश्यते ॥ अतस्तेषां भूहिं सार्थं पक्षान्ने श्रुतिसंश्रयान् ॥
सुखास्याभ्युत्थितुमासाने त्रैवासति बाधके ॥ इति वान्निवृत्तं संकल्प्य कुर्यात् ॥ ततो गृहस्थाः प्रप्तिचूयुः ॥ निवसंतु सु
खेनात्र गमिष्यामः कृतार्थतां ॥ यथा शक्तिवशं श्रुष्यामो वयं मुदेति ॥ ततो वृधान्क्रमेण यती नृगृहस्था
यतश्चो न्योन्यं नमस्कुर्युः ॥ एतद्द्विधिः पौर्णमास्यामसंजवे द्वादश्यां कार्यः ॥ आषाढकृष्णद्वितीयायामशु

स्पर्शममकदेवताप्रोत्यर्थमधिवासनपूर्वकंपवित्रारोपणंचक्रियेइतिसंकल्प्य॥देवपुरतःसर्वतोमद्रेजलचुम्भं
 संस्थाप्यकुम्भेवंशपात्रैस्तत्रतानिपवित्राणिनिधायतेषु॥संवत्सरस्ययागस्यपवित्रीकरणयनो॥विष्णुलोकात्
 चित्राद्यजागृहेहंनमोस्तुते॥इतिमंत्रेणमूलमंत्रेणचावात्यत्रिसूत्र्यं॥ब्रह्माविष्णुरुद्रात्रिवस्तूत्र्यं॥ॐकारसो
 मवेहिब्रह्मनागेऽसूर्यविश्वेदेवानुत्तममध्यमकनिष्ठपवित्रेषुविष्णुब्रह्मसूत्राग्निसत्वरजस्तमास्यावात्य
 वनमालायांप्रकृतिंचावात्यमूलमंत्रेणश्रीपवित्राद्यावात्यहितदेवताभ्योनमस्तुत्यंतेनगंधाद्यपचारेःपूज
 येत्॥ततःपूर्वसंपादितंवित्तस्तिमात्रंद्वादशग्रंथिकुंगंधंपवित्रमादाय॥विष्णुतेजोद्भवंसर्वपातक
 नाशनं॥सर्वकामप्रदंदेवतवांगेधारयाम्यहं॥इतिमंत्रेणमूलसंपुष्टितेनदेवपादयोःसमर्पयेत्॥
 देवस्यकरेबध्नीयादित्यन्ये॥ततोदेवंपचेपचारेःसंपूज्यप्रार्थयेत्॥आमंत्रितोसिदेवेशपुराणपुरो

॥२७॥

तम॥प्रातरत्वापूजयिष्यामिसानिध्यंकरुकेऽश्वे॥क्षीरोदधिमहानागशय्यावस्थितविग्रह॥प्रातरत्वापूजइष्यामिसं
 निधोभवतेनमः॥ततःसांष्टांगंप्रणम्यपुष्पांजलिंदधात्॥॥इत्यधिवासनं॥॥अत्रसर्वत्रमूलमंत्रेगुरुपदिष्ट
 स्तोत्रिकोवैदिकोवादेवगायत्रीरूपोवाग्रात्यः॥रततोरात्रिसंख्याजागरेणातिवात्य॥प्रातःकालेसद्योधिवासने
 गेहांतरितेवाकालेपवित्रारोपणागमृतंदेवपूजनंपवित्रपूजनंचक्रियेइतिसंकल्प्य॥देवपवित्राणिचफ
 लं॥५॥अयनेवेद्यांतंगंधाद्यपचारेःसंपूज्यगंधदूर्वाक्षतयुक्तकुनिष्ठंपवित्रमादाय॥देवदेवनमस्तुभ्यं
 गृह्णोदंपवित्रं॥पवित्रीकरणार्थयवंपूजाफलप्रदं॥पवित्रकुंजुरुषाद्ययन्मयादुक्तंरुतं॥शुभो
 भवाम्यहंदेवत्वत्प्रसादात्सुरेश्वरेदितिमंत्रेणमूलसंपुष्टितेनदत्वामध्यमोत्तमपवित्रेवनमालांचैवमेवै
 तन्मंत्रादृत्यादधात्॥अंगदेवताभ्योनाम्नांसमर्प्यमहानैवेधंदत्वानीराज्यप्रार्थयेत्॥मणिविदुमलाभि

मंदारकुसुमादिभिः ॥ इयं सा वत्सरी पूजा तवास्तु गरुड ध्वज ॥ वनमालां यथा देव कोऽस्मि सततं हृदि ॥ तद्वत्पवित्रं तं त्वं
 त्वं पूजां च हृदये व ह ॥ जानता जानता वापि यत्कृतं न तवा चर्चनी ॥ केन चिद्विप्रदेवेण परिपूर्णं तदस्मै ॥ मंत्रहीनं त्रिः
 याहीनं नक्षिहीनं स्मरेत्स्व ॥ यत्सृजितं मया देव परिपूर्णं तदस्मै ॥ अपराधसहस्राणि क्रियंते हर्निशं मया ॥ दासो ह
 मिति प्रांनत्स्याक्षेप्तस्व परमेश्वरेति ॥ अत्रिवा दौ गरुड ध्वजे त्या दौ वष वाहने त्स्व हः ॥ वनमाला मिति श्लोकस्य
 तु लोपः ॥ देव्या तु ॥ देवदेव स्मरेत्स्वरेत्या दौ देवि देवि स्मरेत्स्वरी ॥ त्यादि स्त्री प्रत्ययां तप दोहः कार्यः ॥ ॥ शेषं समानं
 ॥ ॥ ततो गुरुं संपूज्य पवित्रं दत्त्वा न्यत्रात्मणे दत्त्वा स्यः सुवासिनीं स्य स्वा न्यानि दत्त्वा स्वायं प्रपि स कुदु बोधा
 रयेत् ॥ ततो ब्राह्मणेः सहस्रं त्क्वत्रिंशं त्रिंशं च र्यादि नियमान् देवेषु वित्राणि धारयेत् ॥ देवस्य स्नानादिको
 पचो रान्यः पवित्राण्युत्तार्य कारयेत् ॥ त्रिंशं त्रिंशं तै देवं संपूज्य पवित्राणि विमर्जयेत् ॥ अवशिवादि पवित्राः

त्रीविधायाद्योत्तरशतं नवस्तुत्या देव जानुपर्यंतं चतुर्विंशतिग्रंथिषु कृतं मपवित्रं ॥ चतुःपंचशतं नवस्तुत्या उरुलंबिः
 द्वादशग्रंथिषु मध्यमं ॥ सप्तविंशति नवस्तुत्या अष्टग्रंथिषु नानि पर्यंतं कनिकं पवित्रं चत्वारिंशत्कृत्तरशतं नवस्तुत्या
 वा नवस्तुत्या पादलंबिनी वनमाला मष्टोत्तरशतं चतुर्विंशत्यन्यतरग्रंथिकां चत्वारिंशत्कृत्तरशतं नवस्तुत्या द्वादशग्रंथिषु
 गंधपवित्रं सप्तविंशति नवस्तुत्या गुरुपवित्रं त्रिंशत्कृत्तरशतं देवता पवित्राणि कुर्यात् ॥ शिवपवित्राणि लिंगविस्तारानु
 सारेण कुर्यात् ॥ सर्वाणि पवित्राणि पंचगव्येन त्रोटय प्रणवेन प्रक्षाल्य मूलेनाद्योत्तरशतं ममि मंत्रग्रंथान् कुंकु
 मेन रंजयित्वा सर्वपवित्राणि वंशपात्रे संस्थाप्य वस्त्रेणापि धाय देवस्य पुरतो न्यस्य ॥ क्रिया लोपविधानार्थं य
 त्वया विहितं प्रजो ॥ मये ते क्रियते देव तव तुल्ये पवित्रं ॥ न मे विघ्ने न वे देव कुरु नाथ दयां मयि ॥ सर्वथा सर्व
 दा विष्णो मम त्वं परमां गतिरिति प्रार्थ्या धिवासनं कुर्यात् ॥ तत्र देव कालो संकीर्त्य संवत्सरकृत पूजा फलावा

विधितदापंचम्यादिकालो ग्राह्यः ॥ पंचमीहस्त इति कालद्वयं तु औदधिकं मुहूर्तद्वयव्यपि मुख्यं ॥ तदलाभे पूर्वविधमपि ॥ ए
वं नाद्रपदं केपसेपि ॥ श्रावणपंचमीहस्तकालत्रयो ज्ञेयः ॥ एतद्वैदिकैः पूर्वाण्ये कार्यं ॥ ॥ अथ यजुर्वेदनिर्णयः ॥ ॥
तत्र बह्वचानां श्रावणवत्सयजुर्वेदिनां श्रावणयोर्णमासीतु मुख्यकालः ॥ योर्णमास्याः खंडत्वे यदा पूर्णमा पूर्वं दिने मु
हूर्तानंतरं प्रवृत्ता द्वितीयदिनेषु मुहूर्तव्यापिनी तदा सर्वयजुषाणां मुत्तरैव ॥ यदा ब्रुधादिकृत्यादिनद्वयेपि सुहो
दयव्यापिनी तदा सर्वयजुषाणां पूर्वैव ॥ पूर्वदिने मुहूर्तानंतरं प्रवृत्ता द्वितीयदिने मुहूर्तद्वयत्रयादि व्यापिनीषु
मुहूर्तान् नूना तदा तैत्तिरीयेरुत्तरा ग्राह्या ॥ तैत्तिरीयजिनयजुषेः पूर्वा ग्राह्या ॥ यदा पूर्वदिने मुहूर्तानंतरं प्रवृ
त्ता द्वितीयदिने मुहूर्तद्वयं नूना नवति ॥ सयवज्ञानां सेववा तदा सर्वयजुषाणां पूर्वैव ॥ हिरण्यवेत्ता तैत्तिरी
याणां श्रावणी पूर्णमासी मुख्यकालस्तदलाभे श्रावणे हस्तः ॥ श्रावणशुक्लपंचमी तु तत्सूत्रेणुक्तेन ग्राह्या ॥ एतदे

वपमाद्रपदेपि कालद्वयमिति विशेषः ॥ खंडतिथित्वे निर्णयः पूर्वोक्त एव ॥ हस्तनक्षत्रमपि औदधिकं संगवस्पर्शग्राह्य
सर्वमन्यथा पूर्वविधमेव ॥ आपस्तंबानां श्रावणी योर्णमासी मुख्यतदलाभे नाद्रपदमिति विशेषः ॥ बोधायनानां श्रावणी
योर्णमासी मुख्यदोषसंज्ञावेन या तदलाभे आषाढमिति विशेषः ॥ एतेषामपि खंडतिथित्वे पूर्वोक्त एव निर्णयः ॥ अथ
काण्वमाध्यंदिनादिकात्यायनानां श्रावणयुक्ता श्रावणपूर्णमा केवलवाहस्तयुक्ता पंचमी केवलवा मुख्यकालः ॥ अ
तः केवलश्रावणे केवलहस्ते च तैर्न कार्यं ॥ श्रावणमासे विघ्नदोषे नाद्रपदगतपूर्णमा पंचम्योः कार्यं ॥ तिथेः खंडत्वे
षु मुहूर्तान्धिक्ये उत्तराषण्णमुहूर्तान् नूने पूर्वग्राह्यादिः पूर्वोक्त एव निर्णयः ॥ अथ सामवेदिनां नाद्रपदं के
हस्तनक्षत्रमुख्यकालः ॥ संक्रांत्यादिदोषे तत्रासंभवे श्रावणमासे हस्तो ग्राह्य इति निर्णयसिंधुः ॥ अथेतु
नाद्रपदहस्ते दोषसंज्ञावे श्रावणयोर्णमास्यामुपाकर्मरुत्वा नाद्रपदस्य हस्तपर्यंतं न पठनीयं ततः परं पठनीयं

मित्याहुः॥ हस्तस्य खंडे त्वेदिनद्वयपराह पूर्णव्याप्तौ अपराह हे कदेशस्य त्रैवापरदिन एवोपावर्तः॥ पूर्वदिन एवापराऽ
ह पूर्णव्याप्तौ पूर्वत्रैव॥ सर्वत्र सामगाना अपराह स्येवोपावर्तकालत्वेनोक्तेः पूर्वदिन एवापराह कदेशस्य त्रैदिनद्वये
अपराह स्य पूर्णभावे वापरत्रैव॥ येषां सामवेदिनां प्रातः संगेवो कर्मकालत्वेनोक्तेः तेषां पूर्वत्रापराह व्याप्तिं सत्क्रा
रदिने संगेवो ध्वं वर्तमानहस्तग्रहणं सिंहसे सूर्ये उपावर्तविधानं तु यदि श्रावणे हस्तः पूर्णमाससिंहसे सूर्ये नव
तिलदालत्रोपावर्तन कर्कटसूतिसामगानां श्रावणमासगतहस्तपर्वणो व्यवस्थापरं॥ अन्यत्रारिनां सिंह
सुरवो विधिनिषेधो नास्ति॥ अथ वर्णवेदिनां तु श्रावणमासद्रपदगतायां चाप्योर्णमास्यां उपावर्तः॥ तिथिरं
उ ओदयिकसंगव कालव्याप्तिपत्तिरिति॥ सर्वत्रारिनां श्रावणमासद्रपदमासगतस्वस्वगत्योक्तः
कालेषु ग्रहणसंक्रांत्यो चोदिदोषसंज्ञावनायां सर्वथा कर्मलोपप्राप्तौ नारवांतरोक्तकालानां ग्राह्यत्वं

रोपणे चतुर्दशी॥ पूर्वविध्या ग्राह्या॥ एवं पूर्णमासपित्रिमुहूर्तसायाह व्याप्ता पूर्वविधेव ग्राह्या॥ अष्टम्यादिति ध्वंतराण्य
पिपवित्रारोपणे प्रथमपरिष्ठे दोक्तसामान्यतिथिनिर्णयानुसारेणोक्त्याणि॥ ॥ इति पिपवित्रारोपणविधिः॥ ॥ अथो
पावर्तकालः॥ ॥ तत्र बह्वचानां श्रावणमुहूर्तपक्षे श्रावणनक्षत्रपंचमीहस्त इति कालत्रयं॥ तत्र श्रावणं मुख्यकाल
स्तदलाभे पंचम्यादिः॥ तथा च॥ कालतत्त्वविचने संग्रहकरिकायां॥ पर्वणि श्रावणे कार्यं ग्रहसंक्रांत्य दूषिते॥
अधर्युजिबहुचैश्वक्यं चित्तदसंभवे॥ तत्रैव हस्तपंचम्यांतयोः केवल्योरपि॥ तत्रदिनद्वये श्रावणसंज्ञेय
दिपूर्वसूर्योदयमारभ्य प्रवृत्तं श्रावणं द्वितीयदिने सूर्योदयोत्तरं त्रिमुहूर्तं वर्तते तदापरदिने एवोपावर्तधनिष्ठायो
प्राज्ञस्यात्॥ यदि त्रिमुहूर्तं न्यूनं तदा पूर्वदिने एव संपूर्णव्याप्तेः॥ यदि पूर्वदिने सूर्योदयेनास्ति परदिने सूर्योद
योत्तरं मुहूर्तद्वयं वर्तते तदा उत्तरदिने एव उत्तराषाढवेधनिषेधात्॥ यदि परदिने मुहूर्तद्वयं न्यूनं पूर्वदिने चोत्तराषाढः

कथाभाष्टकद्वयत्रापि विद्यमाने ग्राह्यश्रवणदिनक्षत्रपर्वदितिथिस्थरिचेत्सोपि दूष्य इत्याहुः ॥ नूतनोपनीतानां
 प्रथमोपावर्गमरुशुक्रास्तोदोमलमासोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं ॥ द्वितीयाद्युपावर्गमरुशुक्रास्तोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं ॥ तृतीयाद्युपावर्गमरुशुक्रास्तोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं ॥ प्रथमोपावर्गमरुशुक्रास्तोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं ॥ नूतनोपनीतानां श्रावणमासगतपंच
 हस्तश्रवणादिकाले मरुशुक्रास्तोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं ॥ ६ स्तदिप्रतिबंधेनोपावर्गमरुशुक्रास्तोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं ॥ नूतनोपनीतानां श्रावणमासगतपंचमीश्रवणादयो ग्राह्याः
 ॥ प्रौज्यायुतोपनीतं च न वदं च धारयेत् ॥ अजिनं कुरुस्त्रं च न वदं तथैव चेति ब्रह्मचारिणो विशेषः प्रति
 वर्षं ज्ञेयः ॥ उपावर्गमरुशुक्रास्तोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं ॥ सर्वशिक्षानामिदानीमुपावर्गमरुशुक्रास्तोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं ॥ उपावर्गमरुशुक्रास्तोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं ॥ उपावर्गमरुशुक्रास्तोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं ॥
 उपावर्गमरुशुक्रास्तोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं ॥ सर्वशिक्षानामिदानीमुपावर्गमरुशुक्रास्तोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं ॥ उपावर्गमरुशुक्रास्तोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं ॥ उपावर्गमरुशुक्रास्तोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं ॥
 र्णयस्यानुपयोगात् ॥ एते उपावर्गमरुशुक्रास्तोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं ॥ सहकरो रिति तदा लौकिकान्ते कुर्यात् ॥ यदेकः करोति

तदा स्वगृह्यान्ते कुर्यात् ॥ कृत्यायनेस्तु औपवसस्यान्ते व होतव्यं न लौकिकान्ते ॥ बहुचादिः स्वयं चतुरवती
 बहुभिस्चतुरवति निरुपावर्गमरुशुक्रास्तोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं ॥ पंचावति नः सत्वे तदनु रोधेन पंचावति नः कुर्यात् ॥ चतुरवति नापि पंचावति त्वस्यैव कृत्यं को लोकात्तेषां अपि कर्मवैगुण्यात् नावात् ॥ अकरणे दोषः
 वणेन प्रत्यक्षमेते कर्तव्ये ॥ क्वचित् पुस्तके निर्णयसिंहाचेतद्वरणे प्राजापत्यदृष्टमुपवासो वा प्रायश्चित्तं द्रव्य
 तेन सर्वत्र ॥ उपावर्गमरुशुक्रास्तोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं ॥ अथ यदि तर्पणं तत्सर्जने एव ॥ अत्र विवाहोत्तरं तिलतर्प
 णेन दोषः ॥ अत्र संकल्प्य अधीतानां छंदसां प्रायश्चित्तद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं मुपावर्गमरुशुक्रास्तोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं
 कर्म कुरिष्ये इति संकल्प्य ॥ उपावर्गमरुशुक्रास्तोदोसिंहस्तेगुरोचनकार्यं ॥ अधीतानां मध्ये मया नां छंदसां यत्नया मता निरासेनाप्यायन
 द्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं इति विशेषः ॥ अवशिष्टः सर्वोपि प्रयोगविशेषः ॥ स्वस्वगृह्यान्ते सारेण ज्ञेयः ॥

अत्र नदी तार जो देवो न ॥ त्रस्तादिदेवाऋष्यादीनां जले सान्निध्यं तेन स्नानात्सर्वदोषक्षयः ॥ ऋषिपूजनस्थानस्थितं
 तजलस्य त्रेनया नान्यां सर्वकामावप्तिः ॥ ॥ इति सर्वशारिखसाधारणनिर्णयः ॥ ॥ अथ रक्षाबंधनं ॥ अस्यामे
 वयोर्णमायां मद्रारहितायां त्रिमुहूर्ताधिके दयव्यपि न्यामपराणहे प्रदोषे वा कार्यं ॥ उदये त्रिमुहूर्तं न्यूनत्वे पूर्वं
 धर्मद्वारहिने प्रदोषादिके कार्यं ॥ इदं ग्रहणसंक्रांतिदिनेऽपि कर्तव्यं संक्रांतिस्तु ॥ येन बधो बली राजा हानवेदो
 महाबलः ॥ तेन त्वामिनिबध्नामिरक्षमाचलमालचलेति ॥ अत्रैव पूर्णमास्यग्रीवोत्पत्तिः ॥ ॥ श्रावण
 पूर्णमासकुलधर्मादौ त्रिमुहूर्तसायानह्यास्तापूर्वविधेयग्राह्याः ॥ त्रिमुहूर्तं न्यूनत्वे परा ॥ अस्यामेव पूर्णमा
 स्यामाश्वलायनानां श्रावणकर्मसर्पबलिश्च राजा उक्तः ॥ तैत्तिरीयाणां तु सर्पबलिरेवोक्तः कस्यायनानां
 साभगानां च श्रावणकर्मसर्पबलीरावप्युक्ते ॥ श्रावणकर्मसर्पबल्याश्च यजिप्रत्यचरोहणादियवसंस्तु

मावश्यं ॥ तत्रापस्तंबबोधायनसाभगादीनां श्रावणनाक्षत्रद्वयगतपंचमीपूर्णमादेरप्यविशेषेण ग्राह्यत्वे प्राप्ते ॥ न
 र्मदोत्तरदेशे ॥ ६ सिंहगते सूर्ये पंचम्यादेर्ग्रहणं ॥ नर्मदादिदक्षिणभागे कूर्कटस्य सूर्ये श्रावणपंचम्यादेर्ग्रहणमिति
 व्यवस्थेति कौस्तुभे उक्तं ॥ तेन ऋग्वेदिनामपि सर्वथा कर्मलोपप्रसक्तौ पूर्णमासि सिंहसंक्रांतिस्तु दिव्यवस्थायाः
 ग्राह्येति मम प्रतिनिति ॥ सर्वशारिखितिः श्रावणमासे मुरब्धे काले पर्जन्यानावेन ग्रीह्याद्यौषधिप्रादुर्भावानावेव
 शोचादौ वा नादपदश्रावणादौ कार्यं ॥ औषधिप्रादुर्भावानावेपि श्रावणमासे कार्यमिति कूर्कटिप्रतं ॥ सर्वशारिख
 नां गृह्योक्तं मुरब्धकाले निष्कृते दिने ग्रहणस्य संक्रांतिर्वासत्वे संक्रांतिरहिताः पंचम्यादयो ग्रीह्याः ॥ ग्रहणाः
 संक्रांतिरहिताः पंचम्यादयो ग्राह्याः ॥ ग्रहणसंक्रांतियोगश्चाप्यकर्मसंबन्धि न्यहोरात्रे न विध्यन्मध्यरात्रात्पूर्वं
 मतीतमध्ये रात्रादूर्ध्वं चेति यास्माद्वेविद्यमानः श्रावणादिनक्षत्रपूर्णमादिनिश्चयस्थोऽप्युपाकर्मदूषकः ॥ केचित्तुः

अष्टमी ५८ अस्य शुद्धायां संदेहो नास्ति द्वितीयकोटयं नावात् ॥ सप्तमी २ अष्टमी ५५ अस्य विद्यायाभ्यसं देहः ॥ दिनां
 तरे अनावेन द्वितीयकोटयं नावात् ॥ यदा दिनद्वये केवलं अष्टमी वर्तते तदा चत्वारः पक्षाः ॥ पूर्वं चरेव निशीथ व्यापिनी १५
 रे चरेव निशीथ व्यापिनी २ दिनद्वये पिनिशीथ व्यापिनी ३ दिनद्वये पिनिशीथ व्यापिनी नावात् ॥ रात्र्यर्थं निशीथ पदार्थः ४।
 खलु दृष्ट्या त्वष्टमो मूहूर्तो निशीथः ॥ तत्र पूर्वं चरेव निशीथ व्यापिनी यथा ॥ सप्तमी ४२ अष्टमी ८२ अत्र सप्तमी ५
 ता पूर्वं विधेवाष्टमुपोष्या ॥ उभयत्र यथावाष्टमी ६० ॥ ४ इयं कृद्वाधिकपि पूर्वं ॥ परे चरेव निशीथे यथा ॥ सप्तमी
 ४७ अष्टमी ४६ अत्र परे वाष्टमुपोष्या ॥ उभयत्र निशीथे यथा सप्तमी ४२ ॥ अष्टमी ४६ अत्रापि परे वाष्टमी
 ग्राह्या ॥ दिनद्वये निशीथ व्यापिनी नावे यथा ॥ सप्तमी ४७ ॥ अष्टमी ४२ अत्रापि परे वाष्टमी ग्राह्या ॥ अत्र सर्व
 त्र सप्तमी युतायां रात्रिपूर्वार्धे वसने कलयाष्टम्यां सत्वे एव निशीथ व्यापित्वं नवमी कृतायां रात्र्युत्तरार्धे हि मा

य्य

गे सत्वा एवोत्तरत्र निशीथ व्यापित्वं ॥ सप्तमी दिने उत्तरागो एव सत्वे नवमी युतदिने पूर्वभागे एव सत्वे च निशीथ व्या
 पित्वं पक्ष एव मंतव्यः ॥ एवं वक्ष्यमाणो रोहिण्युक्ताष्टम्यामपि ॥ पूर्वदिने एव निशीथेष्टमी
 रोहिण्यो योगः ॥ परदिने एव निशीथे योगः ॥ दिनद्वये निशीथे योग इति पक्षत्रयं ॥ पूर्वं चरेव निशीथे योगो यथा स
 प्तमी ४० ॥ तदिने कृत्तिका ५० ॥ अष्टमी ४७ ॥ रोहिणी ४६ अत्र परे वाष्टमी ग्राह्या ॥ दिनद्वये निशीथेष्टमी रोहि
 ण्यो योगो यथा ॥ सप्तमी ४२ ॥ कृत्तिका ४३ अष्टमी ४७ ॥ अत्र रोहिणी ४६ ॥ अत्र परे वाष्टमी ग्राह्या ॥ अथ रोहि
 णी कृताष्टम्यामेव दिनद्वये पिनिशीथे रोहिणी योगो नावे विदुधा संभवति ॥ परे चरेव निशीथ व्यापिनी अष्ट
 मी परे चरेव निशीथे दन्वत्र रोहिणी कृता चेत्येकः पक्षः यथा सप्तमी ४७ ॥ अष्टमी ५० अष्टमी दिने कृ
 तिका ४५ ॥ अत्र पक्षे परे वाष्टमी ग्राह्या ॥ एतत्तुल्यकृत्तिका पूर्वं चरेव निशीथ व्यापिनी पूर्वं चरेव निशीथा

दन्यत्र रोहिणी युतेति पक्षे पूर्ववत्प्रात्या ॥ दिनद्वयेपि निशीथादन्यत्र रोहिणी युतापरे करेन निशीथव्यापिनीति द्विती-
यः पक्षः ॥ सप्तमी २८ तद्दिने रुतिका ३० अष्टमी २९ रोहिणी २५ अत्रापि परेव प्रात्यादि दिनद्वयेन निशीथादन्यत्र रोहिणी
युक्ता पूर्वकरेन निशीथव्यापिनीति ॥ ॥ तृतीयो यथा ॥ ॥ सप्तमी ॥ २५ ॥ रुतिका २६ अष्टमी २७ रोहिणी २३ ॥
अत्रापि परेव रोहिणी योगसाम्येपि पूर्वत्र सप्तमी विधत्वात् ॥ यथा वाष्टमी ६१ ॥ रुतिका ५० अत्र पूर्ववत्प्रात्या
॥ अहोरात्रद्वय रोहिणी योगसाम्येपि पूर्वस्याः श्रद्धात्वात् पूर्णव्याप्तेश्च ॥ दिनद्वयेपि निशीथव्यापिनीपरेषु
रेन निशीथादन्यत्र रोहिणी युतेति च ० तुर्यः ॥ यथा सप्तमी २३ अष्टमी २९ रुतिका २६ अत्र परे वाष्टमी
॥ एवं दिनद्वयेपि निशीथव्यापिनी पूर्वत्रैव निशीथादन्यत्र रोहिणी युतेति पंचमो यथा ॥ सप्तमी २८ तद्दि-
ने रोहिणी २३ अष्टमी २७ ॥ अत्र पूर्ववत्प्रात्या ॥ दिनद्वयेपि निशीथव्यापिनी दिनद्वयेति निशीथादन्य

नां स्वस्वकालेष्वकरणे प्राजापत्यं प्रायश्चित्तं कार्यं ॥ ननु कालान्तरे तदनुष्ठानं ॥ श्रवकर्मादिसंख्याः पलमाप्तिस्तु मत्याम-
पिकायाः ॥ प्रथमं प्रारंभस्तु न भवति ॥ अत्र यौगमासी अस्तमयप्रकृतिप्रवृत्तकर्मपर्याप्तकालव्यापिनी पूर्ववत्
तत्पूर्ववत्प्रात्या ॥ दिनद्वयेतत्सस्वबधस्य सत्वे सत्वे वापरेव प्रयोगस्तु स्वस्वस्त्रेषु ज्ञेयः ॥ श्रावणरुहण
चतुर्थ्यां प्रारंभरुहणचतुर्थ्यां यावज्जीवमेव विंशतिवर्षाणि नाएकवर्षवासं कटचतुर्थ्यं ज्ञेयं ॥ अत्र चै-
प्रतिवर्षं श्रावणचतुर्थ्यामेव कार्यं ॥ अत्र चंद्रोदयव्याप्त्यातिथिनिर्णयः प्रथमपरिच्छेदे उक्तः ॥ सोद्यायनत्रित-
प्रयोगः ॥ कौस्तुभादौ ज्ञेयः ॥ ॥ अथ जन्माष्टमी ज्ञेयं ॥ ॥ तत्राष्टमी द्विविधा ॥ श्रद्धाविधा च ॥ दिवारा-
त्रो वा सप्तमी योगरहिता यत्र दिने यावती तत्र तावती श्रद्धा ॥ सा पुनर्द्विविधा ॥ रोहिणी कृत्तरा रोहिणी
योगरहिता चेति ॥ तत्र रोहिणी योगरहिते केवलं अष्टमी ज्ञेयाः सप्तमी नाड्यः ॥ ५९ ॥ पलानि ॥ ५९ ॥ अष्ट

रोहिणी ॥ ५५ ॥ अष्टमी ४६ ॥ अत्र परे विधायां निशीथोत्तरं रोहिणी योगस्याप्रयोजकत्वात् ॥ अत्र विस्तारेणोक्तानां बहुपः
 क्षाणं संक्षेपनिर्णयः ॥ संग्रहः पुरुषार्थचिंतामणौ ॥ अधुसमायां शुभान्नायां विधायां विधुसमायां विधुसमायां वा केचलाष्टः
 म्यां संदेह एव नस्ति ॥ अधुधिकपि केचलाष्टमी पूर्ववत् ॥ विधाधिकान्तु पूर्वदिना एव निशीथव्याप्तौ पूर्वा ॥ दिनद्वयेपि नि
 शीथव्याप्ताव्याप्तौ वापरेवेति ॥ अथ रोहिणी योगे ॥ यदि अधुसमायां अधुनानां वा ईषदपि रोहिणी योगस्तदान संदे
 हः ॥ अधुधिकयां पूर्वदिने दिनद्वयेपि वा रोहिणी योगे पूर्ववत् ॥ अधुधिकया मत्तरदिना एव रोहिणी योगे मद्भूतः
 मात्राद्युत्तरे वविधाधिकायां पूर्वदिने एव निशीथात् पूर्वनिशीथे वा रोहिणी योगे परेवेति संक्षेपनिर्णयः संग्रहः
 हः ॥ एवं कोऽस्मिन्दिने वीनयंथानुसृतमाधवमतानुसारेण जन्माष्टमी निर्णयिता ॥ अत्र केचिन्नेव केचलाष्टमी
 जन्माष्टमी सेव रोहिणीयता जयंती संज्ञेति जयंत्यष्टम्योर्ब्रतैक्यमाहुः ॥ अन्येतु जन्माष्टमी ब्रतं जयंती ब्र

था

तनिर्नरोहिणी योगाभावे जयंती ब्रतलोपाज्जन्माष्टमी ब्रतमेव कार्यं ॥ यस्मिन्नेव जयंत्यारव्ययोगो जन्माष्टमीः
 तदा जयंती भूतजयंत्या स्यादिति जयंती दिने निशीथैक्यकर्मकालेऽष्टम्याद्यभावेपि साकः त्यवचनापदितकर्मकाल
 व्याप्तिमादाय ब्रतद्वयं अपि जयंती दिने एव तंत्रेणानुष्ठेयं ॥ ब्रतद्वयस्याप्यकरणमहादोषश्रवणेन फलश्रवणेन च नि
 र्यकम्यो नयतृप्तत्वात् ॥ नतु निशीथव्याप्तायां पूर्वाष्टम्यां जन्माष्टमी ब्रतं कृत्वा जयंती दिने पारणमनुष्ठेयं ॥ नि
 त्यब्रतलोपे प्रत्यवायापातदित्याहुः ॥ ॥ निर्णयसिंधौ तु उक्तरास्यामाधवमतमुपपाद्य हेमद्रिप्रते जन्माष्ट
 मी ब्रतमेव नित्यजयंती ब्रतं नु नित्यमपि बलियुगे लुप्तमिति केचिन्नाहुः ॥ तिष्ठंतीत्युक्त्वा स्वयमतेन यस्मिन्नेव
 र्धपूर्वदिने एव निशीथेऽष्टमी परदिने एव निशीथादन्यत्र जयंत्यारव्ययोगस्तत्रोपोषणद्वयं कार्यं ॥ ब्रत
 द्वयस्यापि नित्यत्वेनाकरणे दोषात् ॥ जयंत्यामष्टम्यंती बोद्धिस्तु सूर्यप्रतारणा मात्राप्रतिप्रतिपदितं ॥

ममत्तुकोस्तमादिनवीनपरिग्रहीतमाधवमत्तरीत्याजयं संतर्जावेनाष्टमात्रतानुष्ठानमेव युक्तं प्रतिभाति ॥ अत्र त्रेते
बुधसोमवारयोगः प्राशस्साधयकोनतुरोहिणीवन्निर्णीतः ॥ ॥ अथ द्वितीयदिने भोजनरूपपारणं व्रतांगं विहि
तं ॥ ॥ तत्काले निश्चिंत्यते ॥ ॥ केवलनिष्कपवारेति थं तेन क्षत्रयुक्तनिष्कपवारे उभयं ते पारणं कार्यं ॥
यदि तिथिनक्षत्रयोरेकतरं तोदिने लभ्यते ॥ उभयं तस्करात्रो तदा द्विवैकान्यतरं ते पारणं ॥ यदद्विवैकस्याप्यंत
स्तदनिशीयादर्वाकूगन्यतरं ते उभयं तेन पारणं ॥ यदा तु निशीयाव्यवहितपूर्वयक्षणे एकतरं त उभयं तेन
तदनिशीयेपि पारणं कार्यं ॥ भोजनासंनवे पारणासंपत्त्यर्थं फलाद्याहारो विधेयः ॥ केचित्तु विषये निशी
ये पारणं न कार्यं ॥ ॥ किंतु ॥ ॥ उपवासात्तृतीये हि दिवा कार्यमित्योक्तं न युक्तं ॥ अत्र तस्करात्तरं
तानवेपि उत्सवांते प्रातरेव देवपूजाविसर्जनादिरुत्वा पारणं कुर्यात् ॥ ॥ अथ संक्षेपेण व्रतविधिः ॥ ॥

त्रोहिणीयुतेतिषष्टेयथा ॥ सप्तमी २२ ॥ रुतिका २३ ॥ अष्टमी २४ ॥ रोहिणी २५ ॥ अत्र परैव ॥ दिनद्वयेपि नि
शीथव्यापिनीपूर्वधरेन निशीथादन्यत्रोहिणीयुतेतिसप्तमोयथा ॥ सप्तमी २६ ॥ तदिने रोहिणी ५९ ॥ अष्टमी ५
२२ ॥ अत्र परैवाष्टमीग्राह्या ॥ अत्र पक्षे परे धरेन नयत्रवानिशादन्यत्रोहिणीयोगोपि परेवेति वैमल्येन सि
ध्यं ॥ पूर्वधरेन निशीथव्यापिनीपरे धरेन निशीथादन्यत्रोहिणीयुतेति चरमः पक्षः ॥ यथा सप्तमी ३० ॥ अष्ट
मी २५ ॥ तदिने रुतिका ५५ यथा वाष्टमी ६० ॥ अष्टमी शेषदिने रुतिका ॥ अत्रोदाहरणद्वयेपि परैवाष्टमी
ग्राह्या ॥ स्वल्पस्यारोहिणीयोगस्य प्रशस्येन मूर्हर्तमात्राया अपि परस्याग्राह्यतमा पूर्वत्र विद्यमानायानि
शीथव्याप्तेन दरात् ॥ सर्वपक्षेषु यदि परदिने मूर्हर्तनूना वर्तन्ते तदा सा नग्राह्या ॥ किंतु पूर्ववेति पुरुषा
र्थविंतामणा युक्तं ॥ परे धरेन निशीथव्यापिनीपूर्वधरे निशीथादन्यत्रोहिणीयुतायथा ॥ सप्तमी २६ ॥

यां पीठांतरे वसुदेवदेवकी नंदयशोदां श्रीकृष्णरामचंडिका इति सप्तप्रतिमां स्थापयेत् ॥ एतावत्प्रतिमाकरणं शक्ते वसुदेवः
चंडिकांताः ॥ सप्तवायया चारंयथाशक्तिं वाहत्वा ॥ अन्यः सर्वायया यथाध्यायेदिति नति ॥ त्रितीया सन्नप्राक्काले स्नात्वा
श्रीकृष्णप्रीत्यर्थं सपरिवारं श्रीकृष्णपूजां करिष्य इति संकल्प्य ॥ न्यासावशुं रवदिपूजां तं नित्यं न कृत्वा ॥ यथं वस्त्रं विन
राद्ये र्यं ताध्यायेत्तु देवकी ॥ श्रीकृष्णबालकध्यायेत्पर्यं केस्तनपायिनं ॥ श्रीवत्सवक्षसं शांतिं नीलोत्पलदलछुविं ॥ सं
वाहयंती देवक्याः पादो ध्यायेत्तं तं श्रियं ॥ एवं ध्यात्वा देवक्ये नम इति देवकीमावाह्यमूलमंत्रेण पुरुषसूक्तं
चावा श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीकृष्णमावाहयामिति आवाह्यमूलमंत्रेण चावाह्यदेवक्ये वसुदेवाय यशोदाय नंदाय
श्रीकृष्णरामाय चंडिकाय इति नाम्ना वाह्यलिखितदिदेवताः सकलपरिवारदेवतान्येन नम इत्यावाह्य ॥ मूले
नसूक्तं चावा अत्रावाहितदेवक्यदिपरिवारदेवतासहितं श्रीकृष्णाय नम इत्यासनपाद्यार्घ्याचमनीयान्यंगरु

नानिदं त्वयं चामृतस्नानं ते चंद्रनातुल्येयचेत् ॥ शुद्धोदकमिषेकां ते वस्त्रयज्ञोपवीतगंधपुष्पाणि धूपदीपौ च ॥ विश्वेश्व
राय विश्वाय तथा विश्वेदेवाय च ॥ विश्वस्य पतये तुभ्यं गोविंदाय नमो नमः ॥ यज्ञेश्वराय देवाय तथा यज्ञोद्भवाय च ॥ य
ज्ञानां पतये तथा गोविंदाय नमो नम इति मंत्राभ्यां मूलमंत्रादिसंस्तुतिं च न्यादद्यात् ॥ जगन्नाथ नमस्तुभ्यं संसासनय
नाशनं ॥ जगदीश्वराय देवाय नूतानां पतये नम इति नैवेद्यं ॥ मूलमंत्रादिवं सर्वत्र संयोज्यं तां वृत्तदिनमस्तुर्य
प्रदिक्षणापुष्पांजल्यंतं कार्यं ॥ अथोद्यापनप्रकरणोक्तविधिना पूजा ॥ सायथा ॥ उक्तप्रकरणे ध्यानावाहने कृ
त्वा ॥ देवा ब्रह्मादेयो न्येन स्वरूपं न विदुस्तव ॥ अतस्त्वां पूजं इष्यामि मातुरत्संगवासिनं ॥ पुरुषावेदं ॥ ओस
नं ॥ अवतारसहस्राणि कुरो विमधुस्तद्वन ॥ न ते संख्यावताराणां कश्चिज्जानाति तत्त्वतः ॥ एतावानस्येति
पाद्यं ॥ जान ४ वं सवधार्थाय मूषारोचनारणाय च ॥ देवा च न च हितार्थाय धर्मसंस्थापनाय च ॥ कोरवानां विना

शायपांडवानां हिताय च ॥ गृहाणार्घ्यं मया दत्तं देवक्या सहितो हरे ॥ त्रिपादूर्ध्वं ॥ अर्घ्यं ॥ सुरासुरनरेशाय क्षीराभिशाय
 नाय च ॥ रुक्मिणीयवास्तु देवाय ददाभ्यां च मनः ॥ तस्मा ॥ आ चम ॥ नारायण नमस्ते स्तनरकार्णवतारिभू ॥ गंगोद्व
 समानीतं स्नानार्थं प्रतिगृह्यतां ॥ तत्पुरुषेण ह ॥ स्नानं ॥ पयोदधिघृतक्षौद्रं शर्करास्नानमत्तमं ॥ तृप्यर्थं देवदेवे शम्यतां दे
 वकीकृते ॥ पंचामृतं ॥ शूद्रोद्वस्नानमा चमनं ॥ क्षौभं च पट्टं सूत्राद्यमयानातां शूकं शूकं ॥ गृह्यतां देवदेवेश मया दत्तं
 सरोत्तम ॥ वस्त्रं ॥ नमः ॥ रुक्मिणीयदेवाय शंखचक्रधराय च ॥ ब्रह्मसूत्रजगन्नाथ गृहाण परमेश्वर ॥ तं यज्ञं ॥ यज्ञोप
 ॥ नानागंधसमायुक्तं चंदनं चारुचर्चितं ॥ कुंकुमाक्षतेर्युक्तं गृह्यतां परमेश्वरा ॥ तस्माद्य ॥ गंधं स ॥ पुष्पाणि यानि
 दिव्यानि पारिजातोद्भवानि च ॥ मालती केसरदीपानि पूजार्थं प्रतिगृह्यतां ॥ तस्मा ॥ पुष्पाणि ॥ ॥ अर्घ्यांगपूजा ॥
 श्रीरुक्मिणीय नमः ॥ पादौ पूजयामि ॥ संवर्षणाय नमः ॥ गुल्फौ पू ॥ कलात्मने नमः ॥ जातूनी पू ॥ विश्वकर्मणे नमः ॥ जघ्ना

॥ ३६ ॥

॥ ॥ प्रातः कृतमित्युक्तं क्रियः प्रांजः सुखो देशादिसंकीर्त्यनत्काले सप्तम्यादिसत्वेऽपि प्रधानमृताष्टमीमेव संकीर्त्य श्रीरु
 क्मिणीयार्थं जन्माष्टमीव्रतं करिष्ये ॥ जयंती योगसत्वे जन्माष्टमीव्रतं जयंतीव्रतं च तत्रैव करिष्ये ॥ इति संवत्सरे
 त् ॥ ताम्रपात्रे जलं गृहीत्वा ॥ वास्तुदेवं समुद्दिश्य सर्वपापप्रशान्तये ॥ उपवासं करिष्यामीति रुक्मिणीयं नमस्कृत्य
 हं ॥ अशुक्लौ तु फलानि न क्षयिष्यामीत्याद्यहः ॥ आजन्मभरणं यावद्यन्मया दुष्टं कृतं ॥ तत्प्रणाशाय गोविंद
 प्रसीद पुरुषोत्तमेति पात्रं संजलं क्षिपेत् ॥ ततः स्वर्गाजितादिभ्यो मृगमयो वा नित्यदिलिखित्वा वा प्रतिमाय
 थाकुलाचारं कर्यः ॥ ॥ तद्यथा ॥ ॥ पर्यं के प्रसूतं देवक्याः सतं पिवंति श्रीरुक्मिणीप्रतिमां विधाय जयंती स
 त्वेत्वन्यदेवस्याऽसंगे इतीयां श्रीरुक्मिणीमूर्तिं निधाय पर्यं वसुदेवक्यां चरणसंवाहनपरा लक्ष्मीं निधाय नि
 त्योदो रवज्ज्वाधरं वसुदेवं नंदगोपीगोपां लिरित्वा प्रदे शान्ते रमंचके प्रसूतं वृन्त्यक्या सह यद्देशोदा प्रतिमा

स्कारान्॥ अथ राधसः॥ पूजातिवेदयेत्॥ सर्वेषां चारपूजा न समाप्ते॥ द्वादशांगुलि विस्तारं रोष्यमयं संडित्वादि॥ रत्नसि
लंकारो हिणीयुतं चंद्रं॥ सोमेश्वराय सोमाय तथा सोमोद्भवाय च॥ सोमस्य पतयेत्पुन्यं नित्यं तुभ्यं सोमाय वै नमः॥ इति सं
पूज्य सपुष्पकुशाचंदनतौ यंत्रं रेनादाय॥ क्षीरोदार्णवसंभूतं अत्रिगोत्रसमृद्धं॥ ग्रहाणां चंद्रां चैत्रारोहिण्यस्य
हितो मम॥ ज्योत्स्नां पतयेत्तमस्तु न्यं ज्योतिषां पतयेत्तमः॥ नमस्ते रोहिणी कान्तं अर्घ्यं नः प्रतिगृह्यतां॥ इति मंत्राः
भ्यां चंद्रार्घ्यं दद्यात्॥ ॥ ततः श्रीवृष्णाचार्यं दद्यात्॥ ॥ तत्र मंत्रः॥ ॥ जातः कंसवधार्थं यशुभारेत्तार
णाय च॥ पांडवानां हितार्थाय धर्मसंस्थापनाय च॥ कौरवानां हिताय दैत्यानां निधनाय च॥ गृहाणां चंद्रमयादि
तं देव रक्ष्या सहितो हरे॥ ॥ इति ततः प्रार्थयेत्॥ ॥ त्रहिमां सर्वलोकेषु हरे संसारसागरात्॥ त्रहिमां सर्व
पापघ्नं दुखशोकघ्नीं कर्णवाचात्मनो॥ सर्वलोकेषु च त्रिभुवनेषु॥ त्रिहिमां सर्वदुखघ्नं रोगघ्नीं कर्णवा

113

धरो॥ दुर्गतां स्त्रायसे विष्णो ये संप्र॥ रति स हस्त हस्त॥ त्रसहिमं देवदेवेश त्वतो नानान्योस्ति रक्षित॥ यद्वाक्चनकोमारेयो
चनेयञ्चवर्धिक्॥ तत्पुण्यं वृद्धिमाया तु पापं दह हलायुधेति॥ ॥ अथ पूजानंतरं कथं॥ ॥ अग्निपुराणे॥ ॥ इत्येवं
पूजयित्वा तु पुरुषसूक्तेः संवेष्ट्यावेः॥ सूक्तावादित्रनिर्घेयैर्गहनवादित्रमंगलैः॥ सूक्त्यान्निर्वचित्राभीतथाप्रेक्ष
णैर्वैरपि॥ पूर्वैतिहासैः पौराणैः क्षिपेतांश्चर्चयत्येति॥ अत्र कथासूत्रे विचित्रं देवनाथाकाव्यकृतं सूक्तानां प्रागुक्तेः पुराण
वृथनमन्तेभिर्बधानात्॥ प्रेक्षकानिरुत्यादीति॥ तथा च वैदिकसूक्तकरणस्कृतिविशिष्टः॥ पौराणोतिहासमिश्रितो गीतनृत्यस्य
तदेव देवनाथाकाव्यप्रभूतवक्त्राकरो वै जागरे विप्रादि वर्णत्रयस्य विधीयते॥ शूद्रादीन् प्रतिशतद्विजागारस्य विधीयते
योग्यत्वात्॥ वचनान्तरेण तु सूक्तदिहिनिगीतदिविशिष्टे वर्णचतुष्टयसाधारणो विधीयते॥ गोबुलसुजन्मलीला
दिश्रवणोत्तरं वैष्ट्यावेः परस्परं दध्यदिनिःसेचनं कार्यं॥ दधिक्षारघृतांबुभिः आसिंचन्तो विलपंत इत्यादिनागवतन

चनेनतथाविधिवत्पनात्॥ अथमृत्तबोधुनामहाराष्ट्रेदेवगोपालकृतेतिव्यवहितइतिमेवमति॥ एतत्सर्वं कौस्तुभे श्रीमद्वं
 तदेवैः स्पष्टा कृतमस्तीति नमस्त्यमस्त्यव्ययं॥ एतादृशव्यायुतो जागरोन्यत्ररामनवमेवदश्यायुत्सवेधपूत्यः॥ पूजाज
 नारदि विज्ञिष्टव्रतोत्सवसाम्यात्॥ महाराष्ट्रायेषुतथाचाराच्च॥ भगवत्प्रेमादिनाम्यत्रालिनस्तपर्वणिस्वरुतान्वहमिः
 तिन्यायेनप्रत्यहमेवैतद्विधिव्योत्सवंकुर्वतातिनाति॥ ततो नवम्या ब्रह्मणा नृभोजनदक्षिणाभिः संतोष्योत्सुपारः
 रणानिर्णते काले नोजनं कर्यं॥ अस्त्येवजयंतीव्रतस्यसंवत्सरसाध्योऽप्रयोगः॥ अथावणवृष्णाष्टमीमारम्यप्रति
 मासं कृष्णाष्टम्यामृतविधिना पूजादिनूपः पुराणांतरे उक्तः॥ अत्रोद्यापानविधिर्ग्रंथांतरे ज्ञेयः॥ ॥ इति ज
 माष्टमीनिर्णयोद्देशः॥ ॥ नमो मासस्य देवैर्लुप्तैर्चर्दना नू सप्ताहरेत्॥ अथातं या मासे दर्ना विनियोज्याः
 पुनः पुनः॥ वैचिद्राद्रमायां बुधर्नग्रहाणामाहुः॥ कुशावृक्षा यवादूर्वा उन्नीराश्वसंकुंदकाः॥ गोधूमा ब्राह्मणे मोज्य

पू०॥ विश्वनेत्रे नमः॥ कठिंपू०॥ विश्ववेत्रे नमः॥ मेरुं०॥ पञ्चनाभाय०॥ नाभिं०॥ परमात्मने नमः॥ हृदयं पू०॥ श्रीकंठा०
 कठं पू०॥ सर्वास्त्रधारिणे नमः॥ बाहू०॥ वाचस्यतये०॥ मुखं पू०॥ वेशवाय नमः॥ ललाटं पू०॥ सर्वात्मने नमः॥ शिरः पू०
 जयामि॥ विश्वरूपिणे नमः॥ नारायणाय नमः॥ सर्वांगपूजयामि॥ चतुर्भुज०॥ चतुर्भुजं०॥ धूपं०॥ त्वं ज्योतिः सर्वदे
 वानां तेजस्तेजसां परं॥ आत्मज्योतिर्नमस्तुभ्यं दीपोऽयं प्रतिगृह्यतां॥ ब्राह्मणोऽस्य०॥ दीपं०॥ नानागंधसमायुक्तं नो
 क्षमोऽयं चतुर्विधं॥ नैवेद्यार्थं मया दत्तं गृहाण परमेस्वर॥ चंद्रमा०॥ नैवेद्यं०॥ आचमनं०॥ करोतु तनं॥ तांबूलं चैव
 पूरं कृष्टं पूजापूलसमन्वितं॥ मुरवबासकरं रम्यं प्रीतिदं प्रतिगृह्यतां॥ सौवर्णं रजतं ताम्रं नाना रत्नसमन्वितं॥ कर्म
 साधुणसि ध्येयं दक्षिणा प्रतिगृह्यतां॥ रंजनापूलनारिकेलं तेषां मया पूजानि च॥ पूजितोऽसि स्मरं श्रेष्ठं गृह्यतां वंसस्तु
 दनं॥ नाम्ना आसी०॥ नीरांजनं०॥ यानि कानि च०॥ सा प्रस्था०॥ प्रदक्षिणां०॥ यज्ञेनेत्यादि वेदमंत्रैः पुण्यांजलिं नम

पूजाप्रज्ञाज्ञेयाः॥ ॥ अथ गणेशोक्तचतुर्थः॥ ॥ शुक्लचतुर्थ्यां विनायकव्रतं॥ ॥ सामाध्याह्न्यविनीयाद्या॥ दिन
द्वये साकल्येनेमाध्याह्न्याद्या च व्याप्तौ वा पूर्वा॥ दिनद्वये साध्यने वैषम्ये न वैषम्ये व्याप्तावपि पूर्वैव॥ वैषम्ये व्याप्तावधि
व्यापिनी चेत्परेति चेच्चित्॥ पूर्वदिने सर्वथा मध्याह्न्यस्यैव नास्तेव परदिने एव मध्याह्न्यस्य विनीतदेव पर॥ पूर्वदिने त
वदेशेन मध्याह्न्यविनीय परदिने संपूर्ण मध्याह्न्यविनीतदापि परे वा वं मासांतरेपि निर्णयः॥ इयं विनौ न बार
योगे प्रशस्ता॥ अत्र चतुर्थ्यां चंद्रदर्शने मिथ्याभिदूरणं दोषस्तेन चतुर्थ्यामुदितस्य पंचम्यां दर्शनं विनायकव्रतं दि
नेपि न दोषाय॥ पूर्वदिनसायाह्न्यमारभ्य प्रवृत्तायां चतुर्थ्यां विनायकव्रताभावेपि पूर्वद्वारेण चंद्रदर्शने दोष इति
सिध्यति॥ चतुर्थ्यामुदितस्य न दर्शनमिति पक्षे तु अवशिष्टं पंचम्यां दर्शनं मात्रं चतुर्थदिनेपि निषेधापत्तिः॥
इदानीं वास्तववृत्तरयक्षाग्रयेण विनायकव्रतं दिन एव चंद्रं न पश्यंति॥ न तूदयकाले चंद्रदर्शनकाले वा चतु

॥४३॥

यसि सत्त्वास्त्वेनियमेनाश्रयन्ति ॥ दर्शने जाते तद्दोषशान्तये ॥ ॥ सिंहः प्रसेनमवधीर्लिंगं होजां वहताहतः ॥ स्फुटं
मारुमारोदीस्तव ह्येषः शमंतकः ॥ इति श्लोकजयः कार्यः ॥ तत्र मृग्यमयदिमूर्ते प्राणप्रतिष्ठापूर्वबुधोऽशोपचा
रेः संपूज्ये क्रमोदकेन नैवेद्यं दत्त्वा समं धारयन्ति दूर्वागृहीत्वा ॥ गणायै मापुत्राय च नाशनाय च नैवेद्यपुत्राय
सर्वसिद्धिदाये कदंताये नवल्लयमृषकनाहनाय कुमारगुरवे इति हस्तनमिदूर्नयोद्वयं समर्प्य कश्चिद्विष्णुमेवां द
वामं कृत्वा दशनामभिः समर्पयेत् ॥ इति मोदकान्विप्रायदत्त्वा दशस्वयं कृत्वा तेन संक्षेपः ॥ ॥ साद्रपदं कृत्वा पंच
मीं कृष्यं चमी ॥ ॥ सामाध्याह्न्यापि नीग्राह्या ॥ दिनद्वये मध्याह्न्याप्तौ तदव्याप्तौ च पूर्वोक्ता ॥ अत्र कृषीन्
पूजयित्वा कर्षणरहितमभिजन्य शाकाहारं कुर्यात् ॥ शुक्रे साद्रपदेष्टव्यां स्नानं नास्करपूजनं ॥ प्रातःनेपंचगव्यं
स्य अश्वमेधफलादिभू ॥ इयं स्तूर्यषष्ठी सप्तमी युता ग्राह्या ॥ अस्यामेव स्वाभिधानं यदर्शनात्तत्तदहस्यादिः

पापनाशः ॥ भाद्रपदशुक्लष्टमीदूर्वाष्टमीसापूर्वाग्रह्यादयं ज्येष्ठा मूलक्षयतात्याज्या ॥ अलाभेन च कृत्वापि ग्राह्या ॥ इदं दूर्वा
 पूजनव्रतं वृन्त्यावेगस्य दये च वज्रं इदं स्त्रीणां नित्यं ॥ अत्र ज्येष्ठा देवा पूजनव्रतं केवलं षष्ठी प्राधान्येन केवलं ज्येष्ठान
 क्षत्र प्राधान्येन चोक्तं ॥ तत्र दाक्षायणात्याः केवलं ज्येष्ठानक्षत्र एव कुर्वन्ति ॥ तच्चानूराधाया मावाहनं ज्येष्ठायां पूजनं
 मूलेन विसर्जनमिति त्रिदिनं ज्ञेयं ॥ आवाहनं विसर्जनं द्विदिनयोः पूजनं त्रिदिनाकरो धे निर्णयः ॥ तत्र यदा पूर्वदिने म
 ध्यामारभ्य प्रहृत्ता ज्येष्ठा द्वितीयदिने मध्याह्ने मध्याह्नात्पूर्वं वा समाप्यते तदा पूर्वदिने एव पूजनं ॥ यदा पूर्वदिने म
 ध्याह्ने चतुर्थं प्रहृत्ता परदिने मध्याह्ने समाप्यते ॥ तदा षष्ठी योगवशेन पूर्वाय रावा ग्राह्या ॥ उभयत्रा षष्ठी योगे पूर्ववत् ॥
 यदा पूर्वत्र मध्याह्नात् समाप्यते मध्याह्ने चतुर्थं प्रहृत्ता परदिने मध्याह्ने चतुर्थं पराणं हेतुना ति ॥ तदा षष्ठी योगे नावे
 पिव परैव ॥ भाद्रपदशुक्लैकादश्याद्वादश्यां वा पारणोत्तरं विष्णुपरिवर्तनोत्सवः ॥ तत्र कृतश्च मध्ये परिवर्तने

दशदशः सबस्वजाः ॥ विरिञ्चिनासहोत्पन्नपरमेष्ठी निसर्गजा ॥ नुदसर्वाणि पापानि दर्शस्वस्ति यो भव ॥ एवमंत्रं सकृच्चार्यत
 तः पूर्वोत्तराभ्युदयः ॥ हुं हुं हुं करेण मंत्रेण सहस्रं छित्वा समधरेत् ॥ चतुर्भिर्दर्शनं विप्रस्य पवित्रं क्षत्रियादरे वै वृन्त्युत ॥ सर्वेषां वातवेद्वा
 म्यापवित्रं ग्रंथितं नव ॥ इति श्रीगोश्रावणमार्गसिर्गोद्योदेनः ॥ अथ भाद्रपदमासः ॥ तत्र वृन्त्या संक्रांतो पराः षोडश
 नाड्यः पुण्यकालाः ॥ भाद्रपदमासे एकान्तहारे त्रताधनारे वरग्यादिफलं ॥ अत्र मासे हृषीकेशा प्रीत्यर्थं पायसगुडोदनलव
 णादेर्दानं ॥ भाद्रपदशुक्लतृतीयायां हरितालकं व्रतं ॥ तत्र मूर्ध्नि मात्रा ततो न्यूनं पिपरा ग्राह्या ॥ यदा क्षयवशात् पर
 दिने नास्ति तदा द्वितीयायां कृतापि ग्राह्या ॥ यदा तु मृगशिरा कृतदा पूर्वं दिने षष्ठिद्विदिनं मपित्यत्का परदिने स्वत्यापि
 चैथं कृतैव ग्राह्या ॥ गणयोगप्राज्ञा ॥ स्यात् ॥ अत्र व्रतेन वा नित्यं नवयोः पूजनं मृगवासश्च स्त्रीणां नित्यं ॥ तत्र ॥
 मंदारमालांकुलिताकुलयेकपालमालांकुलितशेखराय ॥ दिव्यं वरायैकदं वरायै नमः शिवाय नमः ॥ शिवाय नमः ॥ शिवाय नमः ॥

चिन्तामणौ ॥ रात्रावपि निशीथे चरमपि योगो ग्राह्य इति निर्णयसिंधुः ॥ रात्रेयः प्रथमप्रहरयर्थे तिथ्योः श्रवणयोगो ग्राह्यो न
 द्वितीयप्रहरादवित्यापरे ॥ अत्र चरं पक्ष एव युक्तो भवति ॥ अत्र विष्णुः शंखचक्रयोगे व्रतद्वयोपेक्षणं तत्रेणेकादश्यामेव कृ-
 त्वा द्वादश्यां वक्ष्यमाणपारणं निर्णयानुसारेण पारणं कार्यं ॥ यदेतन्निष्कृष्टं शंखचक्रयोगो नास्ति तदा यदि शुद्धाधिक्याद्वा द-
 शी दिनद्वयेपि श्रवणयोगः पूर्वदिने चोदये श्रावणाभावेस्तदोत्तरैव ग्राह्य ॥ यदेतन्मयदिने सूर्योदये द्वादश्यां श्रवणयोगः
 स्तदा पूर्वैव ॥ विधाधिक्यामपि परत्रैवोदये उदयोत्तरं वा श्रवणयोगे परैवेति निर्दिष्टं ॥ उक्तं यत्र श्रवणयोगे उक्तविधि-
 विष्णुः शंखयोगे पूर्वा अन्यथा परैवेति ज्ञेयं ॥ एवं यत्रैकादशी श्रवणद्वादश्यां नैरंतर्यणोपवासप्रतिस्तरात्तेनोपवा-
 सद्वयं कार्यं ॥ व्रतद्वयस्यपि नित्यत्वात् ॥ व्रतद्वयस्यैवोदयवैकल्यात् न पराणह दोषः ॥ यस्तूपवासद्वयसमर्थ एका-
 दशी व्रतसंकल्प्यात् पूर्वचरित्रासामर्थ्यनिश्चितेति तेनैकादश्यां पूजाहारं कृत्वा द्वादश्यां निरुत्तरं कार्यं ॥ न चैकादशी

व्रतलेयः ॥ उपोष्य द्वादशीपुण्यां विष्णुः कुरुक्षेत्रं संयत्नां ॥ एकादश्यां पुण्यं नरः प्राप्नोत्यसंशयं इति नारदोक्तेः ॥ ॥
 श्रवणेन युते चेत्याद्वादशी साहिबेष्टावैः ॥ स्मार्तैश्चोपेक्षणीयास्यात्यजेदेकादशी तदा ॥ इति माधवोक्तेः ॥ अत्रैका-
 दशीत्यागयदेन पूजाहारो बाध्यते न तु नो जनैः ॥ यस्तूपवासद्वयमस्ति तत्रैकादशी व्रतसंकल्पः ॥ संकल्पोत्तरं
 च द्वितीयोपवाससामर्थ्यमनवत्तितदन्तेनैकादश्यां प्रोष्य द्वादश्यां विष्णुः पूजनं कृत्वा पारणं कार्यं ॥ अत्र व्रतांग-
 पूजनं कृत्वा उपवाससमर्थ उपवासप्रतिनिधिरूपं विष्णुपूजनं न कुरिये ॥ इति संकल्पः ॥ पुनः पूजनं कुर्यात् ॥ अत्र द्वा-
 दश्यां श्रवणयोगो नावेकादश्यां श्रवणयोगे तत्रैव श्रवणद्वादशी व्रतं कार्यं ॥ विधेः कदाप्यश्रवणयोगे तु येषां तत्रैकाद-
 शी व्रतप्रतिस्तेषां तत्रेणोपवासद्वयसिद्धिः ॥ अन्येषां गृहीतश्रवणद्वादशी व्रतात्नामप्युपवासद्वयं ॥ अत्राशक्त-
 नांतु पूर्वविष्णुलाहारे परेहि निरुत्तरं भित्तिनाति ॥ ॥ अथ पारणा ॥ ॥ उक्तं यान्ते पारणं पुरव्यपक्षः ॥ ॥

अन्यतरांते गौणपक्षः ॥ तत्र विष्णुः खलु नावे त्रयोदश्या मृत्युं तेषां पारणं ॥ विष्णुः खलु योगे तु पूर्वदिने तत्रैव
 कृतो यवासद्वयस्य परदिने श्रवणं कर्तव्यं ॥ द्वादश्याधिक्ये श्रवणमिति क्रम्य द्वादश्यां पारणं ॥ यदि च द्वादश्यापेक्षया श्रव
 णाधिक्यं पारणदिने न कर्तितदा एकादशी तत्र पारणायां द्वादश्या लंघने दोषोक्तेर्द्वादश्यामेव पारणं ॥ न त्वन्यतरापे
 क्षा ॥ तत्र सति संभवे श्रवणमध्यभागं विंशत्यादि घटिकात्मकं त्यक्त्वा पारणं ॥ यथैकादशी ३० उत्तराषाढा २९ द्वादशी
 २५ श्रवण २९ अत्र पूर्वैश्च तत्रैव गौणपवासद्वयं कृत्वा परदिने श्रवणमध्यभागमवशिष्टं न वधटिकात्मकं त्यक्त्वा द्वादश्या
 चरमे विंशति घटिका नूये श्रवणमागो पारणं रावमृते दहरगा एव ॥ एकादश्याः दशानडिकास्ते द्वादश्या अष्टना
 ऽडिकास्ते द्वादशी श्रवणयोः पंचदश चत्वारिंशान्नाडी त्वेवा श्रवणमध्यभागत्यागे द्वादश्या लंघनाय तौ संगवका
 लं त्यक्त्वा मुहूर्तत्रयं तं सप्तममुहूर्तं दौ वा क्रूडमाध्यमागे एव नोक्तव्यं ॥ अयं मध्यमागस्यागो भाद्रपदश्रवण

तीतवचमात्रे ॥ आ विनक्त श्रवणमध्यमागं योगं स्येकादश्यां सत्वे तत्रैव द्वादश्यां सत्वे द्वादश्यामेवो मयत्र नक्षत्रयोगा
 भावे द्वादश्यामेवेत्यदि व्यनस्ता ज्ञेया तत्र संध्यायां विष्णुं संपूज्य ॥ वासुदेवजगन्नाथ प्राप्तये द्वादशी तव ॥ पार्थिवपरि
 वर्तस्व सुखं स्वपि हि माधवेति मंत्रेण प्रार्थयेत् ॥ अत्र श्रवणं द्वादशी त्रतं ॥ तत्र यत्र दिने मुहूर्तमात्रादि स्व
 ल्योपि द्वादश्याः श्रवणयोगस्तत्रोपोषणं ॥ उत्तराषाढा विध्य श्रवणं निवेधना क्यानि तु निर्मूलानि ॥ यदा पूर्वदिने एकाद
 शी विध्या द्वादशी परदिने नुवर्तते दिनद्वयेपि च श्रवणयोगस्तदा पूर्वदिने एकादशी द्वादशी श्रवणेति त्रितय सं
 योगा रूपविष्णुः खलु योगात् पूर्वोपोष्य ॥ अत्रोदाहरणं ॥ एकादशी १९ उत्तराषाढा ६ द्वादशी २० श्रवण १२
 यथाना एकादशी १९ उत्तराषाढा २५ द्वादशी २० श्रवण १९ अत्र द्वितीयोदाहरणे एकादश्याः श्रवणयोगात् निवेपि
 ऽ श्रवणमुक्तं द्वादशी स्पृशमात्रेण विष्णुः खलु योगः ॥ द्विविधोऽयं योगो दिनेव ग्राह्यो न रात्रौ विधिः पुरुषार्थ

ला

र्थः॥ शशैकदश्यां श्रवणमावेदशमीविधैकदश्यामपि श्रवणयुक्तायां व्रतं॥ पूर्वदिना एव मध्याह्न्यापि नो द्वादशीपरदिने म
ध्याह्नादन्यत्र काले श्रवणयुक्ता तदा पूर्वैव॥ तिथिद्वयेपि श्रवणयोगानां वेद्वादश्यामेव मध्याह्न्यापि न्यात्रतं॥ दिनम
ध्याह्न्याप्तो तदव्याप्तौ चैकदशीयुक्ते वग्राह्या॥ पारणानुपूर्वोक्तरीत्या नयान्ते न्यतरांते वा कार्यं॥ अत्र मध्याह्ने नदी
संगमैस्त्रोसौवर्णं वामनं संपूज्यार्घ्यं सौवर्णया त्रेण दद्यात्॥ ॥ तत्र पूजामंत्रः॥ ॥ देवेन्द्रवराय देवाय देवसंभूति
करिणे॥ प्रनवे सर्वदेवानां वामनाय नमो नमः॥ ॥ अर्घ्यमंत्रः॥ ॥ नमस्तैयमनाय नमस्तैजसग्रायिने
तुभ्यमर्घ्यं प्रयच्छामि बालवामनरूपिणे॥ नमः॥ शार्ङ्गधनुर्वीणपाणये वामनाय च॥ यज्ञे नूक्पुलदा त्रे च वाम
नाय नमो नमः॥ ततः परदिने सपरिवारं वामनं द्विजाय दद्यात्॥ वामनः प्रतिगृह्णात वामनो हं ददामि ते॥ वाम
नै सर्वतो न द्रुं द्विजाय प्रतिपादये इति दानमंत्रः॥ अस्यामेव द्वादश्यां रात्रौ देवपूजां कृत्वा तत्रासनवेदिवैवा

॥४५॥

वादधि व्रतं निवेद्य दानं कृत्वा दुग्धं व्रतं संकल्पं कुर्यात्॥ अत्र पयो व्रते पयोविकारस्य पायसादेः दुग्धपचितान्नस्य च वर्जनं॥ द
ध्यादेः पयोविकारस्यापि न वर्जनं॥ एवं दधि व्रते तक्रादेर्न वर्जनं॥ यत्र प्रसूताया गोदशदिने पुसंधिन्या देव्यक्षीरनिषेधस्तत्र
क्षीरविकारस्य दधि तक्रादेः सर्वस्यैव वर्जनं॥ ॥ अथ माद्विषु चतुर्दश्यामिनं व्रतं॥ ॥ तत्रोदर्योत्रिमुहूर्तव्यापिनी च
तुर्दशी ग्राह्येति मुख्यः पक्षः॥ तदमावेदिमुहूर्ता ग्राह्येत्यनुक्त्यः॥ द्विमुहूर्तं न्यूना तु पूर्वैव ग्राह्या॥ दिनद्वये सूर्योदयव्यापि
संपूर्णस्मात् पूर्वैव॥ अत्र पूर्वाह्णे मुख्यः कालः॥ तदमावेमध्याह्नेऽपि॥ अत्र व्रते चतुर्दश्यां धियुते दोरके नंत पूजैवि
धिसंस्तु दुद्यापनविधिश्च कौस्तुभदौ ज्ञेयः॥ पूजितदोरकनाशे तु गुरुं कृत्वा तदनुज्ञायथाशक्ति कृत्वा प्रायश्चित्तं विधा
याद्येत्तरात्तमाज्येन द्वादशाक्षरवाक्स्ते वमंत्रेण कृत्वा केशवदि चतुर्विंशतिनामभिः॥ सशस्त्रकृत्वा होमशेषं समाप्य॥ नूतनदोरके पृ
र्ववत् पूजानादि चरेत्॥ सूर्यस्पर्शमसंक्रमोत्तरं सप्तमदिने मासोस्तं प्रयति॥ सिंहसंक्रान्त्युत्तरमेकविंशतितमे दिने उदयमेति॥

नदि

तत्र वं न्यास

॥४६॥

138/5 (B) ✓

॥४६॥

द्वादशी त्रितयारणाभ्यां मासांतरगतश्रवणानां विष्णुपरिवर्तनाभावात् ॥ यत्तु नाद्रेः श्रवणमध्यवर्जनमात्रेण निषेधस्तद्विरुध्यं
 मा न्यमाना विष्णुश्चरुल्लयोगानां विषयश्रवणमध्यमात्रं त्यक्त्वा भ्रंजते ॥ नित्यश्रवणद्वादशी त्रितयमाहात्म्यान्निज्ञां प्रांता एव
 ॥ अयं सर्वोपनिर्णयो मासांतरगतश्रवणद्वादशी त्रितयेषूह्यः श्रवणद्वादशी त्रितयेन दीसंगमैस्मात्वा कृत्वा त्रेः स्वर्गमयं जना
 र्दननामानं विष्णुसंपूज्य च स्त्रयज्ञोपवीतो पात्रदुःखत्रिदिसमर्प्योऽप्योष्य पारणदिने दध्योदनयुतं वस्त्रं वैष्टितं जलपूर्णघटं च त्रि
 दिशः पूजितो स परिवारांतं प्रतिमां च दद्यात् ॥ तत्र मंत्रः ॥ नमो नमस्ते गोविंद बुधश्रवणसंज्ञिक ॥ अधो घसंस्त
 यं कृत्वा सर्वसौख्यप्रदो भवेति ॥ अथ वामनजयंती ॥ भाद्रपदशुक्लद्वादश्यां श्रवणयुतायां मध्याह्ने वामनोत्प
 त्तिः ॥ अतो मध्याह्न्यापि नोद्वादशी मध्याह्ने ततो न्यत्र काले च श्रवणयुतायां ॥ उत यदि नैश्रवणयोगो पूर्वैव ॥ स
 र्वथाद्वादश्याः श्रवणयोगानां वैकल्यद्वादश्यामेव श्रवणमसौ मध्याह्न्यापि नोद्वादशी विहायेकद्वादशीमेव त्रतं क